UNIVERZITET SINGIDUNUM

Departman za

poslediplomske studije

POSLOVNA EKONOMIJA

MASTER STUDIJSKI PROGRAM

MASTER RAD

SPREČAVANJE PORESKE EVAZIJE I PRANJA NOVCA

Mentor:

Prof. dr Budimir Stakić

Kandidat:

Branka Mavrenović

br. indeksa: 401309/2011

Beograd, 2014.

Sadržaj

UVOD ..... - 6 -
ZNAČAJ I AKTUELNOST ISTRAŽIVANJA ..... - 7 -
PREDMET I CILJEVI ISTRAŽIVANJA ..... - 7 -
HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA ..... - 7 -
METODE ISTRAŽIVANJA ..... - 8 -
STRUKTURA RADA ..... - 8 -
PRVI DEO
1. POJAM POREZA I DEFINICIJA ..... - 10 -
1.1 KLASIFIKACIJE POREZA ..... - 10 -
1.1.1 TEORIJE UBIRANJA POREZA ..... - 11 -
1.2 NAČELA OPREZIVANJA ..... - 13 -
1.3 CILJEVI OPOREZIVANJA ..... - 15 -
1.4 PORESKI SISTEM ..... - 16 -
1.4.1 POREZ NA DOBIT PRIVREDNOG DRUŠTVA ..... - 16 -
1.4.2 PORESKI OBVEZNIK ..... - 17 -
1.4.3 REZIDENTI I NEREZIDENTI ..... - 17 -
1.4.4 STALNA POSLOVNA JEDINICA ..... - 18 -
1.4.5 OPOREZIVA DOBIT ..... - 20 -
1.4.6 PORESKI PERIOD I PORESKA STOPA ..... - 20 -
1.4.7 PORESKI PODSTICAJI I PORESKA OSLOBOĐENJA ..... - 21 -
1.4.8 PORESKA POVLASTICA ..... - 22 -
1.4.9 PORESKI KREDITI ..... - 23 -
1.4.10 PORESKI PRAZNIK ..... - 24 -
1.5 DVOSTRUKO OPOREZIVANJE ..... - 25 -
1.5.1 DEFINISANJE DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 27 -
1.5.2 VRSTE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 27 -
1.5.3 GRUPNO OPOREZIVANjE ..... - 28 -
1.5.3.1 PRAKSA U SRBIJI ..... - 28 -
1.5.4 UTANJENA KAPITALIZACIJA ..... - 29 -

1.5.4.1 PRAKSA U SRBIJI ..... - 29 -
1.6 IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 29 -
1.6.1 OTKLANJANJE, ILI UBLAŽAVANJE POSLEDICA MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 30 -
1.6.2 SREDSTVA ZA IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 31 -
1.6.2.1 UNILATERALNE MERE ZA IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 34 -
1.6.2.2 BILATERALNI UGOVORI ZA IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 35 -
1.6.2.3 MULTILATERALNI UGOVORI ZA IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 35 -
1.7 METODE ZA IZBEGAVANJE DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 36 -
1.8 PROBLEMATIKA EKONOMSKOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA DIVIDENDI ..... - 37 -
1.9 UGOVORI O IZBEGAVANJU DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA ..... - 38 -
1.9.1 OECD-OV MODEL UGOVORA O IZBEGAVANJU DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA DOHOTKA I IMOVINE ..... - 40 -
1.9.1.1 UN MODEL UGOVORA O IZBEGAVANJU DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA DOHOTKA I IMOVINE ..... - 41 -
1.9.1.2 REGULISANJE RAZMENE PODATAKA OECD MODELOM ..... - 41 -
1.9.1.3 ZABRANA PORESKE DISKRIMINACIJE (OECD MODEL) ..... - 42 -
1.9.2 UKIDANJE ODREDBI MEĐUNARODNIH UGOVORA DOMAĆIM ZAKONIMA ..... - 43 -
DRUGI DEO
2. POJAM PORESKE EVAZIJE ..... - 44 -
2.1 PORESKA EVAZIJA U SRBIJI ..... - 45 -
2.2 UTICAJ PORESKE EVAZIJE NA BUDŽET ..... - 48 -
2.3 VRSTE PORESKE EVAZIJE ..... - 49 -
2.3.1 ZAKONITA PORESKA EVAZIJA ..... - 49 -
2.3.1.1 OBLICI ZAKONITE PORESKE EVAZIJE ..... - 49 -
2.3.2 NEZAKONITA PORESKA EVAZIJA ..... - 50 -
2.3.2.1 NEZAKONITA PORESKA EVAZIJA U SRBIJI ..... - 51 -
2.3.2.2 PODELA NEZAKONITE PORESKE EVAZIJE ..... - 52 -

2.3.3 PORESKA UTAJA ..... - 53 -
2.3.4 PORESKI PREKRŠAJI ..... - 53 -
2.3.5 KRIVIČNA DELA ..... - 54 -
2.3.6 PREVENTIVNE MERE U SRBIJI ..... - 54 -
2.4 SIVA EKONOMIJA ..... - 55 -
2.5 EKONOMSKI MODEL NEZAKONITE PORESKE EVAZIJE ..... - 57 -
2.6 MERE PROTIV NEZAKONITE PORESKE EVAZIJE ..... - 58 -
2.7 UTICAJ PORESKOG RAJA NA PORESKI SISTEM ..... - 59 -
2.7.1 PODRUČJA PORESKOG RAJA ..... - 59 -
2.7.2 „PORESKI RAJ“ POGUBAN PO ZEMLJE U RAZVOJU? ..... - 60 -
2.7.3 OFFSHORE KOMPANIJE ..... - 61 -
2.7.4 PREDNOSTI PORESKIH RAJEVA ..... - 62 -
2.7.5 KORIŠĆENJE OFFSHORE ZONA ZA PORESKU EVAZIJU ..... - 62 -
2.7.6 KIPAR „POŽELJNO ODREDIŠTE“ ZA SRPSKE PRIVREDNIKE ..... - 64 -
TREĆI DEO
3. POJAM PRANJA NOVCA ..... - 66 -
3.1 FAZE PRANJA NOVCA ..... - 68 -
3.2 FINANSIRANJE TERORIZMA PRANJEM NOVCA ..... - 70 -
3.2.1 DRŽAVE PROTIV PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA ..... - 71 -
3.2.2 REPRESIVNA I PREVENTIVNA STRANA SISTEMA ..... - 72 -
3.3 PRIMENA RADNJE OBVEZNIKA ..... - 72 -
3.3.1 IDENTIFIKACIJA KLIJENTA ..... - 74 -
3.3.2 STVARNI VLASNICI ..... - 74 -
3.4 PRIJAVLJIVANJE GOTOVINSKIH TRANSAKCIJA ..... - 75 -
3.4.1 PRIJAVLJIVANJE SUMNJIVIH TRANSAKCIJA ..... - 75 -
3.4.2 ULOGA FINANSIJSKO - OBAVEŠTAJNE SLUŽBE ..... - 76 -
3.4.2.1 NARODNA BANKA SRBIJE U OBLASTI SPREČAVANJA PRANJA NOVCA ..... - 76 -
3.4.2.2 MEĐUNARODNI DOKUMENTI KAO OSNOVNI STANDARDI U OBLASTI BORBE PROTIV PRANJA NOVCA ..... - 77 -
3.5 FATF PROTIV PRANJA NOVCA ..... - 78 -

3.5.1 ZADACI FATF-A ..... - 79 -
3.5.2 PRINCIPI I PREPORUKE FATF - POSEBNO O FINANSIRANJU TERORIZMA ..... - 80 -
3.5.3 SISTEM MONEYVAL ..... - 80 -
3.5.4 EGMONT GRUPA ..... - 81 -
3.6 UPRAVA ZA SPREČAVANJE PRANJA NOVCA ..... - 81 -
3.7 PRAVNI OKVIR ZA BORBU PROTIV PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA NA MEĐUNARODNOM PLANU ..... - 84 -
3.8 ZAKONSKI OKVIR PROTIV PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA U REPUBLICI SRBIJI ..... - 85 -
3.8.1 KRIVIČNI ZAKONIK REPUBLIKE SRBIJE ..... - 85 -
PRILOG ..... - 86 -
ZAKLJUCAK ..... - 91 -
LITERATURA ..... - 92 -

UVOD

Izbegavanje poreza staro je koliko i njegovo uvođenje. Zavisi od mnogih činilaca kao što su poreski moral, obrazovna struktura stanovništva, osećaj pripadnosti određenoj zajednici, stručnosti poreskih organa, kaznenoj politici i dr. Smatra se da je poreski moral visok u skandinavskim zemljama Velikoj Britaniji, SAD, Nemačkoj, Švajcarskoj, a da je na nižem nivou u Italiji, Španiji, Portugaliji, Grčkoj, Turskoj ... U zemljama Afrike, Južne Amerike taj nivo je veoma mali.

Izbegavanje poreza može biti uslovljeno brojnim razlozima i ono je u većoj ili manjoj meri prisutna u svim zemljama. Poreska evazija duži niz godina predstavlja kamen spoticanja naše privrede. Veliki iznosi novčanih sredstava i robe kreću se izvan sistema oporezivanja, skoro potpuno bez mogućnosti direktnog uticaja državnih organa da ostvare kontrolu nad tim tokovima. Izbegavanje javnih prihoda u velikoj meri remeti raspodelu dohodka u odnosu na ciljeve koje je društvo želelo da ostvari.

Krećući se, ova pojava, stvara teškoće u vezi sa tačnim definisanjem veličina neophodnih za određivanje ekonomske politike, odnosno za sprovođenje odgovarajućih privrednih mera i instrumenata. Ona smanjuje, u nekim slučajevima čak drastično, prihode državnog fiskusa. Osim toga, pošto ova pojava prožima celokupnu ekonomiju, ona sprečava nosioce ekonomske politike da imaju tačnu sliku o tome šta se događa u nacionalnoj privredi.

Problematika pranja novca, tj. njegovo postovanje predstavlja izuzetnu pretnju integriteta finansijskih ustanova. Velika sredstva koja se zarađuju pranjem novca utiču na porast potražnje za luksuznim proizvodima, povećanje cena nekretnina i nekih potrošnih dobara, čak, podstiče i inflaciju. Oblici radnog učešća koji su u skladu sa zakonom počinju da se smatraju manje vrednim, a nezakonitost postaje temeljno načelo ekonomske aktivnosti.
Nova informatička tehnologija, fleksibilnost i prilagodljivost u delovanju, stručna pomoć i ogromna finansijska sredstva koja su na raspolaganju znatno olakšavaju proces pranja novca i njegov prenos preko granica. Činjenica je da je pranje novca nemoguće zaustaviti. Ono se ne može ni sprečiti ni iskoreniti. Ilegalnom, ,,prljavom'', sivom, neregularnom, kriminalizovanom novcu nemoguće je stati na put, ali se taj proces može delimično kontrolisati, jer pranje novca kulminira u bankama, koje se vode svojom politikm tajnosti uloga, a time doprinose nestabilnosti budžeta sopstvenih država.

Suština rada obuhvata definisanje poreskog sistema, tačnije postojanje poreza uopšte, obavezu njegovog plaćanja, ali pre svega objašnjava zbog čega dolazi do pojave poreske evazije i pranja novca i koje se mere moraju preduzeti kako bi se njihovo loše dejstvo na poreske obveznike svelo na minimum, ili čak u potpunosti eliminisalo.

ZNAČAJ I AKTUELNOST ISTRAŽIVANJA

Značaj istraživanja je u bližem razumevanju pojave poreske evazije i pranja novca, tj. koliko primena zakona, uticaj Konvencije, kao i raznih drugih mera koje država preduzima u njihovom suzbijanju ima doprinosa u funkcionisanju celokupnog poreskog sistema.

PREDMET I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Predmet rada predstavlja teorijski prikaz poreske evazije i pranja novca uopšte, kao i činjenicu da poreska evazija zajedno sa pranjem novca dovodi do diskriminacije poreskih obveznika, narušavanja načela ravnomernosti u raspodeli poreskog tereta, odnosno dovodi do narušavanja načela pravednosti u oporezivanju,a samim tim i narušava mogućnost napredovanja poreske harmonizacije na teritoriji Evropske Unije.

HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

U proces istraživanja polazimo sa sledećom ***generalnom*** hipotezom koja glasi: Poreska evazija predstavlja izbegavanje plaćanja poreza, dok pranje novca označava uvođenje, ili uključivanje nezakonito stečenog novca, ili imovine u celini u regularne novčane tokove.Naše istraživanje se bazira na postavljanju pitanja: ,, Kako poreski obveznik pokušava da izbegne svoju obavezu plaćanja poreza, ili čak pokušava da nezakonito stečen novac koristi u sopstvene svrhe što dalje rezultira nastajanju ilegalnih aktivnosti?”

Generalnu hipotezu izražavamo pomoću sledećih ***posebnih*** hipoteza kojima se bliže definiše poreska evazija i pranje novca:

- Prekogranični činjenični odnosi dovode do toga da su poreski obveznici izloženi poreskim zakonima više država i zbog toga je veoma lako pronaći takozvane ,,rupe’’ u zakonima.

- Konkurencija pravnih pravila, do koje dolazi ako poreske vlasti iz područja različitih izvornih poreskih suvereniteta oporezuju isti poreski objekat, ili ga ne oporezuju uopšte.

- Bespravno stečen novac se može upotrebiti i koristiti kao legalni prihod u bankovnim, trgovačkim, kupoprodajnim, investicijskim, preduzetničkim i drugim poslovima ili načinima ulaganja .

- Zbog postojanja različitih poreskih sistema, samim tim i postojanja minimalnih poreskih stopa, može se na razne načine platiti najmanji iznos poreza bez obzira na to u kojoj državi je poslodavac osnovao firmu, a u kojoj državi je otvario prihod, čak se može pribeći i potpunom izbegavanju plaćanja poreza.

METODE ISTRAŽIVANJA

Uzimajući u obzir specifičnosti proučavanog predmeta istraživanja korišćene su različite metode kako bi se zadovoljili osnovni metodološki zahtevi – objektivnost, pouzdanost, opštost i sistematičnost.

Istraživana su naučno-terijska saznanja, relevantna literatura i savremena poslovna praksa korišćenjem metoda: indukcije, dedukcije, analize, sinteze, apstrakciuje, generalizacije, kompleksnog posmatranja i analize sadržaja. Korišćene metode pomoću kojih su prikupljeni potrebni podaci su kvantitativna i kvalitativna metoda, deskriptivna metoda, tabelarni prikazi...

STRUKTURA RADA

- U prvom delu definisani su porezi, poreski obveznici, poreski sistem uopšte, tj. šta se to oporezuje, kako poreska stopa i poreska oslobođenja utiču na čitav sistem oporezivanja, zatim postojanje i povezanost dvostrukog oporezivanja sa poreskom evazijom i pranjem novca, kao i činjenično stanje u našoj zemlji.

- Drugi deo predstavlja pojavu poreske evazije kao problematike naše države, zatim uticaj poreske evazije na budžet države,šta je to zakonita, a šta nezakonita poreska evazija, koje se preventivne mere i mere protiv nezakonite poreske evazije sprovde u srbiji i šta je time do sada postignuto.

- Treći deo definiše pojavu pranja novca u Srbiji i uopšte u svetu, njegove tokove kroz različite faze, kako se njim finansira terorizam i koje su tu uloge finansijsko - obaveštajne službe, narodne banke srbije, kao i radne grupe FATF u sprečavanju pranja novca.

PRVI DEO

1. POJAM POREZA I DEFINICIJA

Najznačajnija vrsta prihoda države su porezi. Mogu se definisati kao prisilna davanja, tj. nametnuta, nedobrovoljna davanja. Kod poreza postoji linija ovezanosti učesnika, s jedne strane su porezi kao vrsta obaveze koja treba da se isplati, sa druge strane je država koja tu naplatu zaheva, a kao treći učesnik jeste zakon koji određuje kada i da li porez treba isplatiti, odnosno da li porez treba isplatiti, odnosno da li postoji činjenica na osnovu koje zakon stvara obavezu o isplati poreza.

1.1 KLASIFIKACIJE POREZA

Postoje različite mogućnosti za klasifikaciju poreza i teoretski se mogu pronaći razna obeležja na osnovu kojih bi se porezi klasifikovali i to prema sledećim kriterijumima:

- Šta se oporezuje, tj. koji je objekat oporezivanja?
- Kako se oporezuje, tj. koji bi se obllik tarife koristio, način kako bi se porez prikupio?
- Kakve učinke izaziva oporezivanje, a učinci mogu ispasti različiti u zavisnosti od ekonomskih podataka koji se primenjuju u samoj analizi.
- S kojom namerom se sprovodi oporezivanje, tj. koji su ciljevi oporezivanja?
- Kome pripada poreski prihod (što je od posebne važnosti ukoliko poreska vlast utiče putem pojedinih poreza na odluke o rashodima) ?

- Kako se najčešće sprovodi oporezivanje, da li jednokratno, ili na tekućoj osnovi, što dovodi do zaključka da ovakav način nema skoro nikakvog značaja, jer je broj poreza koji se prikupljaju jednokratno veoma mali.

Kako je najvažniji kriterijum podele poreza sadržan upravo u pitanju šta se oporezuje, onda se mogu izdvojiti tri tačke za koje je to oporezivanje vezano, a to su:

- Osobe kao poreski obveznici, gde postoje fizička lica kod kojih se javlja lični porez, ili glavarina, i pravna lica kod kojih se javlja porez na društva. Polazeći od činjenice da sama osoba ne može biti poreski izvor, potrebno je da postoji imovina, ili dohodak koji osoba poseduje kako bi se na osnovu toga porezi mogli plaćati.

- Imovina, kao predmet oporezivanja koja može biti i imovina osobe, a porez koji se zahteva može biti porez na imovinu, porez na nekretnine, porez na motorna vozila i prilikom svakog oporezivanja prethodno se moraju utvrditi i rešiti problemi definisanja kao i same procene imovine.

- Privredne aktivnosti, za koje se vezuju dva najvažnija poreza, a to su: porez na dohodak i porez na promet,gde se porez na dohodak definiše kao porez koji se nameće direktno na dohodak osobe, ili domaćinstva koji bi trebalo snositi poreski teret, i porez na promet, koji se propisuje postotkom na cenu dobra, ili usluge koja se razmenjuje i uopšteno ga plaća kupac pri svakoj kupovini robe, ali je prodavac odgovoran za njegovo prikupljanje i uplaćivanje državi.

1.1.1 TEORIJE UBIRANJA POREZA

- Teorija sile – Utemeljena je na shvatanju da pobednici imaju neograničeno pravo da raspolažu imovinom i životom pokorenih.

- Teorija ugovora – Nastala je u vreme kad su porezi bili povremeni, sporadični i namenski prihodi. U izvanrednim okolnostima vladar je imao pravo da skupi porez.

- Teorija cene – Porez treba smatrati cenom koja se plaća državi za usluge koja ona čini, a tim porezom država pokriva troškove koji nastaju priikom obavljanja usluga.

- Teorija reprodukcije poreza – Sadrži zahtev prema koje se porez ubira i troši tako da se vrati poreskim obveznicima. Time se omoućuje povećanje dohotka poreskih obveznika a to omogućuje veće poreze i opravdano je samo ono ubiraje poreza koje će omogućiti povećanje ekonomske, poreske i snage poreskih obveznika.

- Organska teorija – Temelji se na tezi o organskoj povezanosti države i njenih građana.

- Teorija žrtve – Život u organizovanoj zajednici zahteva od ljudi da izdvajaju novac za postojanje i uspešno funkcionisanje države.

- Savremena teorija – Danas je spoznaja o postojanju države očigledna (notorna) i ona obavlja onoliko poslova koliko to na nju prenesu građani. Danas se uglavnom raspravlja o visini a ne i o opravdaosti porez, a sama obaveza plaćanja poreza smatra se kao nužan doprinos građana za osiguranje delovanja države, a za njegovo ubiranje se odlučuje u parlamentu.

1.2 NAČELA OPREZIVANJA

Porez kao veoma kompleksna i složena kategorija sadrži određene principe, ili načela, na kojima se zasniva određeni poreski sistem. Principe poreskog oporezivanja prvi je formulisao i sistematizovao nemački finansijski pisac Adolf Vagner (Adolph Wagner) .

Savremena poreska teorija je samo manje dogradila Vagnerova četiri osnovna principa oporezivanja savremenih poreskih sistema.

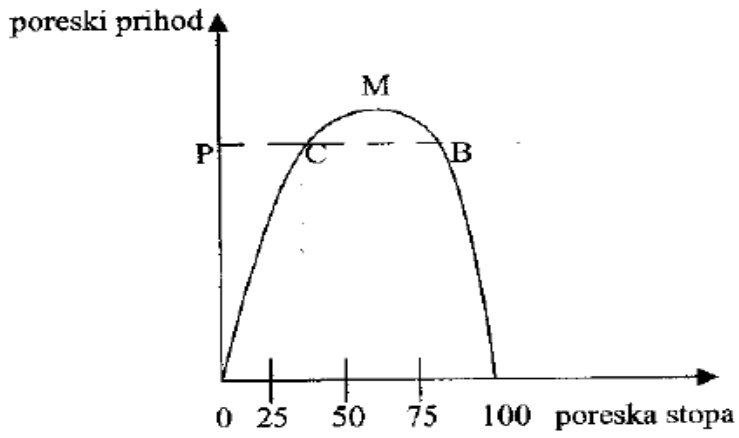
- Finansijsko-politička poreska načela nalažu da porezi treba da budu dovoljno izdašni kako bi pokrili sve državne rashode, jer su instrument koji obezbeđuje određene budžetske prihode i ona mogu biti:

    a. Načelo izdašnosti, odnosno izdašni porez, koji bi neinflatorno obezbedio dovoljno finansijskih sredstava za pokriće svih javnih rashoda.
    b. Princip elastičnosti koji govori o usklađenosti poreskih stopa sa privrednim rastom i njegovim promenama. Razlikuje se finansijska i ekonomska elastičnosti. Finansijska elastičnost jeste svojstvo poreza da se prilagođavaju promenama javnih rashoda. Ekonomska elastičnost je kada poreski prihodi rastu sa rastom poreskkih raskoda tako da država ne mora da menja poreske stope.

- Ekonomsko-poreska načela nalažu da porez ne sme da umanji ekonomsku snagu poreskog obveznika i tako unese poremećaj u ustaljene privredne tokove i zbog toga ne sme da bude preterano visok, već dovoljan i stabilan. Kod ekonomsko-poreskih načela izdvajaju se sledeći principi:

    a. Princip efikasosti koji nalaze da poreski sistem ne sme da narušava efikasnu alokaciju privrednih resursa, ne sme da utiče na ekonomske odluke privrednih subjekata, ali treba da utiče na promenu ponašanja poreskih obveznika.
    b. Princip umerenosti poreskog opterećenja nalaže da porezi ne budu previski, kako ne bi nepovoljno uticali na volju, kao i na rad kojim se obveznik bavi. Poseban teorijski doprinos ovom principu dao je Artur Lafer (Arthur Laffer). Laferov tim je smatrao da su visoke primarne poreske stope glavni krivac za nisku nacionalnu štednju, za male investicije, kao i za postojanje recesije, tj smatra da će smanjenje primarnih poreskih stopadovesti do poboljšanja ekonomskih prihoda u Sjedinjenim Američkim Državama. Kao osnovni instrument kojim su uveravali, tada predsednika Regana u nužnost poreske reforme u Sjedinjenim Američkim

Državama, bila jee kriva koja je pokazivala odnos između poreskih stopa i poreskih prihoda, takozvana Laferova kriva zauzela je svoje mesto u ekonomskoj teoriji.

Slika 1. Laferova kriva

Država može ostvariti isti poreski prihod (P), putem više poreske stope (B 75%) , ili niže poreske stope (C 25%) . Porastom poreske stope do tačke M rastu i poreski prihodi gde je granična tačka, nakon koje, sa daljim porastom poreskih stopa, poreski prihodi padaju. Visoke poreske stope destimulišu poreske obveznike da rade i da štede, jer ne žele da rade za državu i da se sele u takozvanu zonu sive ekonomije. Pod ovim uticajem u Sjedinjenim Američkim Državama je izvršena poreska reforma 1981., 1984. i 1986. godine, kada su poreske stope smanjene.Najbogatiji Amerikanci su oporezivani po stopi od 28%, a ostali po stopi od 15%. Težilo se podsticaju američke privrede bez porasta cena, i bez budžetskog deficita, tj. neravnoteži koja nastaje kada su javni rashodi veći od javnih prihoda. Međutim, praksa je pokazala da se štednja smanjila sa smanjenjem poreskih stopa, a samim tim smanjili su se i poreski prihodi, što je dovelo do povećanja budžetskog deficita. Bez obzira na ovo negativno iskustvo, ipak poreska vlast mora da vodi računa, kako bi poresko opterećenje bilo umereno.

c. Princip izbora poreskog izvora iz kojih se podmiruje poreska obaveza, a najčešće to mogu biti dohodak, kao i imovina.

d. Princip fleksibilnosti gde se poreski prihodi moraju uskladiti sa cikličnim kretanjem privrede.
e. Princip stabilnosti poreskog sistema koji nalaze da se bez velike potrebe ne sprovode poreske reforme kao što su radikalna reforma, gde se poreski sistem menja iz korena, i parcijalna reforma gde se promene vrše u poreskoj politici, a pre svega u poreskim stopama i poreskim olakšicama.

- Socijalno-politička poreska načela, u kojima se sprovodi politika pravednosti kroz dva oblika, a to su:

a. Opštost poreza gde sva lica učestvuju u plaćanju, jer svi oni koriste zajedničke usluge koja država pruža.
b. Ravnomernost u oporezivanju, gde se plaćanje vrši prema ekonomskoj snazi koju obveznik poseduje.

- finansijsko-administrativna načela koja obuhvataju zakonitost, ugodnost i niske troškove oporezivanja.

1.3 CILJEVI OPOREZIVANJA

Ostvarenje fiskalnnih ciljeva ne mora biti jedina svrha oporezivanja, tj. porezi ne služe samo kako bi se prikupili prihodi za finansiranje rasoda, već oni predstavljaju značajan instrument ekonomske politike koji se može primenjivati kako bi se uticalo na raspodelu dohodaka, na ostvarivanje veće zaposlenosti, kao i stabilnost cena, što znači da sam cilj oporezivanja predstavlja vrstu doprinosu razvoja ekonomije jedne države.

1.4 PORESKI SISTEM

Poreski sistem je obeležje nacionalnog suvereniteta u cilju vođenja vlastitih strategija i politika razvoja.

U poreskom sistemu zemalja Evropske unije možemo razlikovati:

- direktne poreze, od kojih najviše zavisi konkurentnost svake države, a to su:

    a. porez na dohodak, tj. porez koji se nameće direktno na dohodak osobe ili domaćinstva

    b. porez na dobit, tj. porez koji se plaća na ostvarenu dobit (razliku od prihoda i rashoda)

    c. porezi na imovinu, tj. porez kojim se obično obuhvataju nepokretna imovina i vrednosni papiri

- indirektne poreze, u koje spadaju:

    a. porezi na dodatu vrednost, tj. porez koji se ne prikuplja direktno od lica koje je poreski obveznik, već od lica koja se smatraju krajnim potrošačima

    b. posebni porezi – akcize (dodatan i visok porez na promet koji se naplaćuje na robu sa niskom elastičnošću tražnje)

1.4.1 POREZ NA DOBIT PRIVREDNOG DRUŠTVA

Porez na dobit privrednog društva spada u najznačajnije oblike javnih prihoda, ali nema bilansnu izdašnost kao PDV i akcize, ali ima razvojnu i stabilizacionu funkciju.

Porez na dohodak korporacija se naziva u svim zemljama OECD ono što se **kod nas naziva porez na dobit korporacija.**

Obveznici poreza na dohodak su korporacije, odnosno društva kapitala a u malom broju država ovom porezu podležu i društva lica.

Kod društva kapitala dohodak se oporezuje porezom na dohodak korporacija a pri isplati dobiti (profita) vlasnicima kapitala - dividenda i porezom na dohodak građana.

Porez na dobit privrednog društva je klasifikaciji OECD pod nazivom "porezi na dohodak, dobit i kapitalne dobitke korporacija", dok je u klasifikaciji GFS MMF-a svrstan pod nazivom "porezi koje plaćaju preduzeća". U Kontnom planu Srbije ovaj porez vodi se pod nazovom "porezi na dobit i kapitalne dobitke koje plaćaju privredna društva i druga pravna lica", svrstena u konto 711 200.

Prihodi od poreza na dobit privrednog društva iznosili su 5,0% od ukupnih prihoda Budžeta Republike za 2012. godine.

1.4.2 PORESKI OBVEZNIK

Prema odredbama Zakona o porezu na dobit pravnih lica,[1]poreski obveznik je privredno društvo, odnosno preduzeće organizovano u jednom od sledećih oblika: 1) akcionarsko društvo; 2) društvo sa ograničenom odgovornošću; 3) ortačko društvo; 4) komanditno društvo; 5) društveno preduzeće; 6) javno preduzeće. Poreski obveznik je i zadruga koja ostvaruje prihode prodajom proizvoda na tržištu ili vršenjem usluga uz naknadu, kao i drugo pravno lice, uključujući i nedobitne organizacije koje nije organizovano u navedenim oblicima, ako ostvaruje prihode prodajom proizvoda na tržištu ili vršenjem usluga uz naknadu.

Prema modelu poreske Konvencije o dohotku i imovini OECD, za oporezivanje dohotka validan je kriterijum rezidentstva kao mesta efektivnog upravljanja kompanijom, osim onog dela koji je ostvaren poslovanjem stalne poslovne jedinice: taj deo dohotka se oporezuje prema propisima države u kojoj je ostvaren.[2]

1.4.3 REZIDENTI I NEREZIDENTI

Poreski obveznik je rezident Republike Srbije koji podleže oporezivanju dobiti koju ostvari na teritoriji Republike Srbije i izvan nje.[3]

Rezidentni obveznik je pravno lice koje je osnovano ili ima sedište stvarne uprave i kontrole na teritoriji Republike.

[1] "Sl. glasnik RS", br. 25/01, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10 i 101/11

[2]The OECD Model Tax Convention on Income and on Capital, 2005, OECD, Paris, str 109-110

[3]Član 3. do 5. Zakona

Nerezident Republike podleže oporezivanju dobiti koju ostvari poslovanjem preko stalne poslovne jedinice koja se nalazi na teritoriji Republike. Nerezidentni obveznik je pravno lice koje je osnovano i ima sedište stvarne uprave i kontrole van teritorije Republike.

U nekim državama validan kriterijum rezidentstva je mesto registracije društva (Japan, SAD, Italija, Brazil, Švajcarska) dok je u drugim kriterijum rezidentstva mesto stvarne uprave (Velika Britanijam Argentina, Belgija) a u nekim se alternativno koriste oba kriterijuma.

1.4.4 STALNA POSLOVNA JEDINICA

Stalna poslovna jedinica (SPJ) (engl. *permanent establishment*, *PE*), subjekt bez svojstva pravne ličnosti, stalno mesto poslovanja preko kojeg inostrani preduzetnik, osnivač SPJ, obavlja svoje poslovanje u celosti ili delimično u državi u kojoj je SPJ osnovan.

Stalna poslovna jedinica je svako stalno mesto poslovanja preko kojeg nerezidentni obveznik obavlja delatnost, a naročito: 1) ogranak; 2) pogon; 3) predstavništvo; 4) mesto proizvodnje, fabrika ili radionica; 5) rudnik, kamenolom ili drugo mesto eksploatacije prirodnog bogatstva.

Stalnu poslovnu jedinicu čine i stalno ili pokretno gradilište, građevinski ili montažni radovi, **ako traju duže od šest meseci**, i to: a) jedna od više izgradnji ili montaža koje se uporedno obavljaju, ili b) nekoliko izgradnji ili montaža koje se obavljaju bez prekida jedna za drugom. Ako lice, zastupajući nerezidentnog obveznika, ima i vrši ovlašćenje da zaključuje ugovore u ime tog obveznika, smatra se da nerezidentni obveznik ima stalnu poslovnu jedinicu u pogledu poslova koje zastupnik vrši u ime obveznika.

Ne postoji stalna poslovna jedinica ako nerezidentni obveznik obavlja delatnost preko komisionara, brokera ili bilo kog drugog lica koje, u okviru vlastite delatnosti, posluje u svoje ime, a za račun obveznika.

Stalnu poslovnu jedinicu ne čini ni: 1) držanje zaliha robe ili materijala koji pripadaju nerezidentnom obvezniku u svrhu skladištenja i sl; 2) držanje zaliha robe ili materijala koji pripadaju nerezidentnom obvezniku; 3) držanje stalnog mesta poslovanja u svrhu nabavljanja robe ili prikupljanja informacija za potrebe nerezidentnog obveznika i sl.

Nerezidentni obveznik koji obavlja delatnost na teritoriji Republike poslovanjem preko stalne poslovne jedinice koja vodi poslovne knjige u skladu sa propisima o računovodstvu i reviziji (ogranak i drugi organizacioni delovi nerezidentnog obveznika koji obavljaju delatnost), **podnosi za stalnu poslovnu jedinicu poreski bilans** kao poreski obveznik i poresku prijavu.

Nerezidentni obveznik koji obavlja delatnost preko stalne poslovne jedinice koja ne vodi poslovne knjige u skladu sa propisima o računovodstvu i reviziji, **dužan je da vodi u toj stalnoj poslovnoj jedinici evidenciju** kojom se obuhvataju svi podaci **o prihodima i rashodima,** kao i drugi podaci od značaja za utvrđivanje dobiti koju ta jedinica ostvaruje poslovanjem na teritoriji Republike.

Model ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja Ujedinjenih nacija propisuje, da gradilišta čine SPJ ako traje duže od šest meseci. To razlikovanje je uslovljeno različitošću interesa razvijenih i nerazvijenih zemalja.SPJ čine i tzv.zavisni zastupnici, tj. osobe koje u kontekstu svojih ovlašćenja, ili prirode svoje delatnosti, svojom aktivnošću u određenoj meri uključuju inostranog preduzetnika u poslovnu delatnost zemlje u kojoj zastupnik radi. U praksi, to znači ovlašćenje zastupnika na sklapanje ugovora koji obavezuju preduzetnika, tako, da se zastupnik vise puta, a ne samo u izolovanim slučajevima, koristi tim svojom ovlašćenjem. Ako je preduzetnik koji je domaći poreski obveznik jedne države ugovornice zastupan u drugoj državi ugovornici od osobe koja je od njega nezavisna, tada ta osoba ne čini SPJ. U tom slučaju reč je o tzv.nezavisnom zastupniku. Definicija SPJ obično isključuje objekte koji služe isključivo za potrebe skladištenja, izlaganja, ili isporuke dobara koja pripadaju preduzetniku, kao i druga slična ograničenja. SPJ je nerezidentni poreski obveznik u državi u kojoj je osnovan, to znači da plaća porez samo na dobit ostvarenu u toj državi.

Ugovori koje je naša zemlja zaključila sadrže, takođe, posebno rešenje koje propisuje da se dobit koja se pripisuje stalnoj jedinici određuje istim metodom iz godine u godinu, osim ako ne postoji opravdan i dovoljan razlog da se postupi drugačije.[4]Ugovori izričito određuju da gradilište, građevinski ili montažni radovi čine stalnu jedinicu samo ako traju duže od određenog perioda vremena., tj. ukoliko steknu tzv. poslovni domicil (status rezidenta).[5]

Međunarodno uobičajeno rešenje (prema **OECD Modelu ugovora)**[6] predviđa da **ovajperiod iznosi 12 meseci**. Naveden period određen je sa namerom da se stimulira međunarodno izvođenje investicionih radova, odnosno da se omogući da privredno društvo države ugovornice počne sa pripremnim i pomoćnim aktivnostima u drugoj državi ugovornici, radi olakšanja trajnijeg angažovanja u kasnijoj fazi, bez brzog podleganja oporezivanju od te druge države.

[4] Arsić M., Međunarodno dvostruko oporezivanje i njegovo izbegavanje; KPMG, d.o.o. Beograd, 2002. str. 93-100.
[5] Arsić M., Izbegavanje dvostrukog oporezivanja, Spoljnotrgovinski savetnik, Poslovni biro, d.o.o, Beograd, broj 8/2003.
[6] **U tipskom ugovoru OECD** su navedene odredbe koje moraju, odnosno mogu biti predmet ugovora:Lica na koje se primenjuje ugovor, porezi na koje se primenjuje ugovor, opšte definicije, rezident, stalna jedinica, dohodak od nepokretne imovine, **dobit od poslovanja (najčešće),** međunarodni saobraćaj, povezana preduzeća,, dividende, kamate, autorske naknade, kapitalni dobitak, samostalne lične delatnosti, radni odnos,primanja direktora, umetnici i sportisti, penzije, usluge za potrebe vlade, studenti, profesori i istraživači, ostali dohodak, imovina, **otklanjanje dvostrukog oporezivanja**, jednak tretman, postupak zajedničkog dogovaranja, razmena obaveštenja, članovi diplomatskih misija i konzulata, stupanje na snagu i prestanak važenja.

Našim propisima utvrđen je rok od šest meseci. Sa drugim državama, Srbija ima u većini slučajeva utvrđen rok od od 12 meseci.

1.4.5 OPOREZIVA DOBIT

Osnovica poreza na dobit pravnih lica je oporeziva dobit.[7]

Oporeziva dobit utvrđuje se u poreskom bilansu usklađivanjem dobiti obveznika iskazane u bilansu uspeha, koji je sačinjen u skladu sa međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), odnosno međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MSFI) i propisima kojima se uređuje računovodstvo i revizija. Oporeziva dobit obveznika koji, prema propisima, ne primenjuje MRS, odnosno MSFI, utvrđuje se u poreskom bilansu usklađivanjem dobiti obveznika, iskazane u skladu sa načinom priznavanja, merenja i procenjivanja prihoda i rashoda koji propisuje ministar finansija.

1.4.6 PORESKI PERIOD I PORESKA STOPA

Poreski period za koji se obračunava porez na dobit je poslovna godina, koja je i kalendarska godina.[8] Izuzetno, na zahtev ministra finansija, odnosno guvernera NBS može da dođe do nepoklapanja poslovne i kalendarske godine, stim sto poreska godina mora da traje 12 meseci, i da se takav sistem primenjuje najmanje pet godina.

Stopa poreza **na dobit** pravnih lica je proporcionalna i jednoobrazna,[9] i **iznosi 10%.**

Na prihode koje ostvari nerezidentni obveznik od rezidentnog obveznika, po osnovu dividendi i udela u dobiti u pravnom licu, naknada po osnovu autorskog i srodnih prava i prava industrijske svojine (autorska naknada), kamata i naknada po osnovu zakupa nepokretnosti i pokretnih stvari, na teritoriji Republike, **obračunava se i plaća porez po odbitku po stopi od 20%, ako međunarodnim ugovorom o izbegavanju dvostrukog oporezivanja nije drukčije uređeno.**

Porez po odbitku obračunava se i plaća i na prihode nerezidentnog obveznika po osnovu izvođenja estradnog, zabavnog, umetničkog, sportskog ili sličnog programa u Republici, koji nisu

[7] Član 6. do 26. Zakona
[8] Član 38. Zakona
[9] Član 40. Zakona

oporezovani kao dohodak fizičkog lica (izvođača, muzičara, sportiste i sl.), u skladu sa propisima kojima se uređuje oporezivanje dohotka građana.

Na prihode koje ostvari nerezidentni obveznik od rezidentnog obveznika, drugog nerezidentnog obveznika, fizičkog lica, nerezidentnog ili rezidentnog ili od otvorenog investicionog fonda, na teritoriji Republike, po osnovu kapitalnih dobitaka, **obračunava se i plaća porez po stopi od 20%,** ako međunarodnim ugovorom o izbegavanju dvostrukog oporezivanja nije drukčije uređeno.

Nerezidentni obveznik - primalac prihoda dužan je da poreskom organu u opštini na čijoj teritoriji je ostvaren prihod, podnese poresku prijavu u roku od 15 dana od dana ostvarivanja prihoda na osnovu koje nadležni poreski organ donosi rešenje.

Porez po odbitku i porez po rešenju ne obračunava se i ne plaća ako se prihod isplaćuje stalnoj poslovnoj jedinici nerezidentnog obveznika.

Kod obračuna poreza po odbitku na prihode nerezidenta, **isplatilac prihoda primenjuje odredbe ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja,** pod uslovom da nerezident dokaže status rezidenta države sa kojom je Republika zaključila ugovor o izbegavanju dvostrukog oporezivanja i da je nerezident stvarni vlasnik prihoda.

Status rezidenta države sa kojom je zaključen ugovor o izbegavanju dvostrukog oporezivanja, nerezident dokazuje kod isplatioca prihoda potvrdom o rezidentnosti overenom od nadležnog organa druge države ugovornice čiji je rezident, i to na posebnom obrascu propisanom podzakonskim aktom donetim u skladu sa zakonom kojim se uređuje poreski postupak i poreska administracija.

Na nerezidentnog obveznika - primaoca prihoda, primenjuju se odredbe ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja.

1.4.7 PORESKI PODSTICAJI I PORESKA OSLOBOĐENJA

Radi ostvarivanja ciljeva ekonomske politike u pogledu stimulisanja privrednog rasta, razvoja malih preduzeća, koncesionih ulaganja, obveznicima se pružaju poreski podsticaji. Poreski podsticaji u odnosu na porez na dobit pravnih lica utvrđuju se samo zakonom.

Oslobađa se plaćanja poreza na dobit pravnih lica obveznik (nedobitna organizacija) koji u godini za koju se odobrava pravo na oslobođenje ostvari višak prihoda nad rashodima **do 400.000 dinara**, pod propisanim uslovima.

U slučaju koncesionog ulaganja, koncesionar koji ima registrovano preduzeće za obavljanje koncesione delatnosti **oslobađa se plaćanja poreza na dobit** ostvarenu po osnovu prihoda od predmeta koncesije **na rok do pet godina** od dana ugovorenog završetka koncesionog ulaganja u celini.

Oslobađa se plaćanja poreza na dobit pravnih lica preduzeće za radno osposobljavanje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalidnih lica, srazmerno učešću tih lica u ukupnom broju zaposlenih.[10]

1.4.8 PORESKA POVLASTICA

Povlastica zbog povećanog udela (engl. *affiliation privilege*), poreska povlastica, u obliku olakšice, ili oslobođenja od oporezivanja, utemeljena na vlasništvu nad određenim postotkom udela u trgovačkom društvu, propisana s ciljem izbegavanja dvostrukog opterećenja raspodeljenog dela dobiti (dividende). U vezi s primenom te povlastice, dobit raspodeljuje zavisno društvo svom matičnom društvu. Nakon oporezivanja porezom na dobit na nivou (zavisnog) trgovačkog društva, dividenda ulazi u dobit matičnog društva tako da će, ako ne budu preduzete odgovarajuće mere, tamo biti ponovo oporezivana porezom na dobit koji tereti matično društvo.

Veliki broj država propisuje poreske povlastice s ciljem smanjenja, ili izbegavanja takvog dvostrukog opterećenja dividende. Pri tom, kao kvalifikovani uslov za primenu tih povlastica može biti propisan određeni postotak udela koji matično društvo drži u zavisnom društvu.Prema tome, može biti propisano i minimalno vreme takvog držanja udela. Npr. Direktiva EU o matičnom i zavisnom društvu (skraćeni naziv) propisuje 10%-tno vlasništvo nad udelima kao uslov za primenu Direktive. Propisivanje razdoblja držanja udela kao mogućnost prepušteno je državama članicama, s tim da, ako države članice odluče da ga propišu, ne može biti kraće od dve godine. Povlastica može biti primenljiva samo kod prekograničnih isplata dividende, od nerezidentnih društava, ili na takve isplate primljene od rezidentnih društava. Prema OECD modelu, pa onda i u mnogobrojnim sklopljenim poreskim ugovorima koji su preuzeli rešenje iz Modela, ako je stvarni korisnik trgovačko društvo koje direktno kontroliše (vlasnik je, ili drži) najmanje 25% kapitala u društvu koje plaća dividende, isplaćenu dividendu država izvora može oporezivati najviše po stopi od 5%.

[10]Član 45. i 46. Zakona

1.4.9 PORESKI KREDITI

Obvezniku koji je ostvario dobit u novoosnovanoj poslovnoj jedinici **u nedovoljno razvijenim područjima** definisanim u skladu sa propisima koji uređuju regionalni razvoj, odnosno koji opredeljuju nedovoljno razvijena područja **umanjuje se porez na dobit pravnih lica u trajanju od dve godine**, srazmerno učešću tako ostvarene dobiti u ukupnoj dobiti pravnog lica.

Obvezniku koji izvrši **ulaganja u nekretnine, postrojenja, opremu ili biološka sredstva** (osnovna sredstva) u sopstvenom vlasništvu za obavljanje pretežne delatnosti i delatnosti upisanih u osnivački akt obveznika, odnosno navedenih u drugom aktu obveznika, kojim se određuju delatnosti koje obveznik obavlja, **priznaje se pravo na poreski kredit u visini od 20% izvršenog ulaganja, s tim što ne može biti veći od 50% obračunatog poreza** u godini u kojoj je izvršeno ulaganje.

Izuzetno, obvezniku koji je prema zakonu kojim se uređuje računovodstvo i revizija razvrstan u **malo pravno lice priznaje se pravo na poreski kredit u visini od 40% izvršenog ulaganja** u osnovna sredstva za obavljanje pretežne delatnosti i delatnosti upisanih u osnivački akt obveznika, odnosno navedenih u drugom aktu obveznika, kojim se određuju delatnosti koje obveznik obavlja, **s tim što ne može biti veći od 70% obračunatog poreza** u godini u kojoj je izvršeno ulaganje.

Izuzetno, obvezniku se **priznaje pravo na poreski kredit u visini od 80% od ulaganja izvršenog u toj godini u osnovna sredstva** u sopstvenom vlasništvu za obavljanje delatnosti, pod uslovom da je razvrstana i pretežno obavlja jednu od sledećih delatnosti:

01 - poljoprivreda;

05 - ribarstvo;

17 - proizvodnja tekstilnih prediva i tkanina;

18 - proizvodnja odevnih predmeta, dorada i bojenje krzna;

19 - prerada kože i proizvodnja predmeta od kože;

27 - proizvodnja osnovnih metala;

28 - proizvodnja standardnih metalnih proizvoda;

29 - proizvodnja mašina i uređaja;

30 - proizvodnja kancelarijskih i računskih mašina;

31 - proizvodnja električnih mašina i aparata;

32 - proizvodnja radio, TV i komunikacione opreme;

33 - proizvodnja medicinskih, preciznih i optičkih instrumenata;

34 - proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica;

35 - proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava;

37 - reciklaža;

92 - grupa 9211 - kinematografska i video proizvodnja.

Obvezniku koji je ovde razvrstan priznaje se pravo na poreski kredit za sve navedene delatnosti koje su upisane u njegov osnivački akt. Ovom obvezniku **poreski kredit se priznaje bez ograničenja** u odnosu na obračunati porez **u narednih 10 godina** u koje se može preneti neiskorišćeni deo poreskog kredita.

1.4.10 PORESKI PRAZNIK

Poreski praznik, ili poresko mirovanje (*tax holiday*) je vremenski ograničeno izuzeće plaćanja poreza koje se primenjuje za nova preduzeća. Njegova «blaža» varijanta je plaćanje poreza na dobit po sniženoj stopi koje se vremenski ograničeno primenjuje za nova preduzeća. Moguće su i različite kombinacije ove dve varijante: npr., prvih nekoliko godina primenjuje se izuzeće, sledećih nekoliko snižena stopa, nakon toga normalna stopa, ili se, čak, prema relevantnim kriterijumima neka preduzeća kvalifikuju za sniženu stopu, a druga za nultu, tj. izuzeće.

Sledeće su prednosti poreskog praznika:

- Velika trenutna korist čim preduzeće počne da ostvaruje profit
- Posebno su pogodni za kratkoročne («*footloose*») industrije
- Smanjuju podsticaj za dužničkim finansiranjem

Nedostaci poreskog praznika su:

- Diskriminacija u odnosu na dugoročne investicije
- Mogućnosti zloupotreba (prebacivanje dohotka u kompanije s poreskim praznikom (npr. mehanizmom transfernih cena: Transferne cene (obračunske cene**)**), ukidanje postojećih kompanija i otvaranje «novih» na drugoj lokaciji), što povećava ionako velike gubitke poreskih prihoda

- Zbog zloupotreba, teško je usmeriti ovu olakšicu prema željenom cilju, tako da korist često imaju ostali subjekti kojima olakšica nije bila namenjena, što povećava poremećaje na makro nivou
- Privremenost olakšice
- Velik gubitak poreskih prihoda za državu, posebno što bi se određena preduzeća osnovala i bez poreskog praznika (nema dodatne investicije podstaknute olakšicom – olakšica neefikasna sa stajališta troškovne efektivnosti), nemogućnost preciznog predviđanja poreskog gubitka u smislu njegovog povezivanja s iznosom investicije
- Preduzećima koja ne posluju s profitom, što je često za nova preduzeća, ova olakšica ne koristi. Ukoliko se taj problem ublaži mogućim prenosom gubitka, kao i neiskorišćenih amortizacijskih odbitaka posle poreskog praznika, drastično se povećava već ionako veliki gubitak poreskih prihoda
- Podstiče osnivanje novih preduzeća, a ne nove investicije uopšteno (diskriminacija prema postojećim preduzećima). Iz svega navedenog može se izvući zaključak da se radi o neefikasnom sredstvu podsticanja investicija, ne samo u smislu neutralnosti (jer je često selektivan prema delatnostima, granama, odnosno regijama, i diskriminiše postojeća preduzeća u odnosu na nova), već i u smislu efektivnosti – gubici u poreskim prihodima su veći nego porast investicija.

Kako bi se izbegli neki od navedenih nedostataka, produžuju se rokovi trajanja poreskog praznika (nekad su trajali po nekoliko godina, danas već vrlo često 10 godina), podsticaji se često uslovljavaju drugim elementima (broj zaposlenih, minimalna veličina investicije), a takve se olakšice sve više odobravaju i za već postojeća preduzeća, a ne samo za nova.

1.5 DVOSTRUKO OPOREZIVANJE

Dvostruko oporezivanje može biti unutrašnje ili interno – unutar iste države i međunarodno ili eksterno gde isti poreski obveznik plaća isti, ili istovrsni porez na isti objekat za isto vremensko razdoblje dvema državama članicama.Posledica međunarodnog dvostrukog oporezivanja jeste ta da poreski obveznici nose teže poresko opterećenje nego da su platili porez samo u jednoj državi.Posledice trpe oni subjekti čiji su poslovi i/ili životni interesi u nekoj vezi s inostranstvom. Ne postoji jedinstvena opšteprihvaćena definicija dvostrukog oporezivanja. Svim je definicijama zajedničko postojanje jednog poreskog obveznika koji je podvrgnut najmanje dvema poreskim vlastima kojima je dužan da plati isti, ili sličan porez, zbog čega je teže oporezovan nego da ga je oporezovala samo jedna od tih vlasti.

Do dvostrukog oporezivanja može takođe doći kad prihod prelazi od jednog poreskog obveznika (kao što je korporacija) ka drugom (kao što je deoničar). Pokušaji da se smanji dvostruko oporezivanje dividendi (koje se isplaćuju iz prihoda korporacije nakon odbitka poreza, pojedincu koji je takođe poreski obveznik) manje su intenzivni od nastojanja da se ukine oporezivanje istog prihoda u dve fiskalne jurisdikcije(nadležnosti).

Dvostruko oporezivanje nastaje kada poreski obveznik oporezuje dva puta za istu imovinu, ili prihod. To se događa kada oporezivanja nadležnosti preklapaju i transakcije, imovine, prihode, ili iznos podleže oporezivanju u obe nadležnosti. Kada se pojedinac mora nositi s dvostrukim oporezivanjem, on ili ona mogu izgubiti značajan deo prihoda. U nekim slučajevima, dvostruko oporezivanje može uzrokovati da se pojedincu smanji životni standard. Korporacije se bave dvostrukim oporezivanjem previše, jer korporacija plaća samo porez na dobit, a svoje deoničare oporezuje još jednom.

Protivnici dvostrukog oporezivanja tvrde da je štetan za privredu, kao i da dvostruko oporezivanje izaziva ozbiljne posledice onima koji odluče da ulažu.[11] Oni često tvrde da bi uklanjanje, u svim njegovim oblicima, dovelo do povećanja radnih mesta, bolje plate, i boljeg životnog standarda.

Neki ljudi tvrde da dvostruko oporezivanje korporacija zapravo i nije problem. Oni navode činjenicu da deoničari pružaju određeni nivo zaštite od odgovornosti u smislu šteta koja može biti naneta korporacijama. Oni tvrde da je korporacija potpuno odvojeni obveznik od svojih deoničara, zaključivši da se isti poreski obveznik ne oporezuje dva puta za istu imovinu, ili primanja.

Ponekad se dvostruko oporezivanje javlja kao rezultat međunarodnih aktivnosti.Na primer, pojedinac može obavljati poslovanje u jednoj zemlji, a da pri tom živi u drugoj. U takvoj situaciji, pojedinac može biti obavezan da plati porez na dobitke poslovanja u svojoj zemlji prebivališta, kao i u zemlji u kojoj se poslovanje odvija. Neke zemlje imaju sporazume o dvostrukom oporezivanju, a ti sporazumi omogućuju poreskim obveznicima da plaćaju porez u svojoj zemlji prebivališta, uživajući izuzeće od poreza u drugoj državi.

U drugim slučajevima međunarodnog dvostrukog oporezivanja, pojedinac se može oporezovati u zemlji u kojoj se javlja dobitak. Poreski obveznik onda ima poreski kredit u svojoj zemlji prebivališta i time se uklanja pitanje dvostrukog oporezivanja. Međutim, ova situacija ne nudi jednostavan način da se izbegne plaćanje poreza. Vlasti u svakoj zemlji komuniciraju kako bi

[11] Sokol N.,:,,Izbjegavanje međunarodnog dvostrukog oporezivanja i porezna harmonizacija u EU", Zagreb, 2009.

otkrile i istražile poreske obveznike koji pokušavaju koristiti ove zakone i na taj nacin izbegli plaćanje poreza.

1.5.1 DEFINISANJE DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

- **Schaumburg**–prekogranični činjenični odnosi koji dovode do toga da su poreski obveznici izloženi poreskim zakonima vise država.

- **Spitaler**-konkurencija pravnih pravila, do koje dolazi ako poreske vlasti iz područja različitih izvornih poreskih suvereniteta oporezuju isti poreski objekat.

- **Model - ugovor o izbegavanju dvostrukog oporezivanja** (OECD) – Oporezivanje usporedivim porezima istog poreskog obveznika povodom istog predmeta i za isto razdoblje u dve, ili više država.

1.5.2 VRSTE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

1. Pravno (juridičko)
   Kod pravnog dvostrukog oporezivanja je isti poreski obveznik, isti poreski objekat, isto poresko razdoblje i isti, ili istovrsni porez.

2. Ekonomsko dvostruko oporezivanje. Kod ekonomskog dvostrukog oporezivanja dve, ili više osoba su obavezne da plaćaju dva različita poreza, dvema državama, za isto vremensko razdoblje, na isti poreski objekat.

Ekonomske posledice dvostrukog oporezivanja su nepoželjne, jer:[12]

a) su smanjene rentabilnosti poslovnih projekata u inostranstvu

b) su ograničene mobilnosti faktora proizvodnje, utiču na međunarodnu podelu rada

[12] Sokol N.,:,, Izbjegavanje međunarodnog dvostrukog oporezivanja i porezna harmonizacija u EU", Zagreb, 2009.

c) su smanjene direktne strane investicije

d) je dugoročno manji privredni rast

1.5.3 GRUPNO OPOREZIVANjE

Grupnu kompaniju u smislu poreskog zakonodavstva čine matična kompanija i njene filijale. U zakonodavstvima savremenih država različito se utvrđuju uslovi koji moraju da se ispune da bi se grupa kompanija tretirala kao jedna poreska jedinica.

Za grupu kopmpanija vrši se grupno oporezivanje i poresko konsolidovanje kada su sve kompanije u grupi rezidenti države u kojoj se oporezuju. Pogodnosti poreskog konsolidovanja je što se grupnim oporezivanjem vrši prebijanje gubitka i dobiti između kompanija unutar iste grupe, čime se umanjuje ukupna oporeziva dobit grupe kompanija. Medjutim, kod poreskog konsolidovanja važi princip stalnosti, što znači da se jednom odobreno poresko konsolidovanje primenjuje propisani broj godina.

1.5.3.1 PRAKSA U SRBIJI

Matično pravno lice i zavisna pravna lica čine grupu povezanih pravnih lica ako među njima postoji neposredna ili posredna kontrola nad **najmanje 75% akcija ili udela.**[13] **Povezana pravna lica** imaju pravo da traže kod nadležnog poreskog organa poresko konsolidovanje pod uslovom da su sva povezana pravna lica rezidenti Republike.

U konsolidovanom poreskom bilansu gubici poreskog perioda jednog ili više povezanih pravnih lica prebijaju se na račun dobiti ostalih povezanih pravnih lica u grupi , u tom poreskom periodu. Oporeziva dobit koju ostvari član grupe povezanih pravnih lica a koja se iskazuje u konsolidovanom poreskom bilansu ne može se umanjiti za iznos gubitka iz poreskog bilansa prethodnih godina, odnosno prethodnih poreskih perioda, tog člana grupe povezanih pravnih lica. Za obračunati porez po konsolidovanom bilansu obveznici su pojedinačna povezana pravna lica iz grupe, srazmerno oporezivoj dobiti iz pojedinačnog poreskog bilansa.

Ministar finansija bliže uređuje način sprečavanja dvostrukog oslobođenja ili dvostrukog oporezivanja pojedinih pozicija u konsolidovanom poreskom bilansu.

[13] Član 55. do 62.

Jednom odobreno **poresko konsolidovanje primenjuje se najmanje pet godina**, odnosno poreskih perioda.

1.5.4 UTANJENA KAPITALIZACIJA

Utanjenu kapitalizaciju imamo u situaciji kada je struktura kapitala, koju čini odnos između sopstvenog i pozajmljenog kapitala (kredite, emitovane obveznice) takva da je po učešću u ukupnom kapitalu sopstveni kapital u odnosu na pozajmljeni kapital manji. Postoji mnogo razloga koji utiču kakva će biti struktura kapitala u nekom preduzeću, ali nesporno je da je na ovu strukturu presudno mogu da utiču i poreski razlozi.

Porezi su važan faktor u kalkulacijama cene kapitala, pošto iznos kamate na dug kao rashod poslovanja umanjuje osnovicu oporezivanja poreza na dohodak (dobit) korporacije.

1.5.4.1 PRAKSA U SRBIJI

Kod duga prema poveriocu sa statusom povezanog lica, poreskom obvezniku, izuzev banci, priznaje se kao rashod u poreskom bilansu iznos kamate i pripadajućih troškova na zajam, odnosno kredit do visine četvorostruke vrednosti obveznikovog sopstvenog kapitala. Za banke limit je desetostruki iznos obveznikovog sopstvenog kapitala.

Sopstveni kapital jednak je razlici između aktive na osnovu koje obveznik ostvaruje prihod i dugova sa njom povezanih, s tim što su i aktiva i dugovi uprosečeni za stanje na dan 1. januara i 31. decembra tekuće godine. Ministar finansija bliže uređuje načinsprečavanja utanjene kapitalizacije.

1.6 IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

Po terminološkoj analogiji s terminom »međunarodno dvostruko oporezivanje«, može se govoriti o međunarodno organizovanom izbegavanju poreske obaveze.Izbegavanje poreske obaveze obuhvata takva delovanja, tj.propuštanja poreskog obveznika kojima je cilj izbegavanje nastanka poreske obaveze, odnosno izbegavanje plaćanja poreza, u celini ili delimično, bilo bez povrede pozitivnih propisa (tzv. zakonito – legalno – izbegavanje poreske obaveze), bilo povredom pozitivnih propisa (tzv. nezakonito – nelegalno – izbegavanje poreske obaveze).

Ako poreski obveznik takva svoja propuštanja organizuje na međunarodnom nivou, poreske vlasti njegove države rezidentnosti po pravilu ne mogu doći do podataka relevantnih za utvrđivanje njegove poreske obaveze, utemeljene na načelu svetskog dohotka/ dobiti, čiji su (podaci) vezani za područje druge države. Države su, međutim, naročito zainteresovane da sprečavanjem izbegavanja poreske obaveze, i one međunarodno organizovane, povećaju svoje proračunske prihode. Upravo ugradnja odredbe o razmeni obaveštenja kao sredstva sprečavanja izbegavanja poreske obaveze, jedan je od važnih argumenata za sklapanje ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja.

Međutim, sa stajališta zaštite prava poreskih obveznika, oni imaju pravo na zaštitu tajnosti određenih kategorija podataka vezanih za njihov život i poslovnu delatnost.
Zato je analiza problematike vezane za razmenu podataka u velikoj meri orijentisana na razmatranje ovlašćenja i ograničenja poreskih tela u postupku razmene podataka, kako u formalnom pogledu (što se tiče proceduralnih pravila) tako i materijalno (s obzirom na vrste podataka koji se mogu razmenjivati). Izvesno je, naime, da postoji opasnost da prilikom razmene podataka dođe do kršenja prava poreskih obveznika u vezi s tajnošću određenih podataka. Nastojanje da se ta tajnost zaštiti često dovodi do sukoba nastojanja država ugovornica da saznaju podatke koji bi im omogućili razrez i naplatu poreza u punom iznosu.

1.6.1 OTKLANJANJE, ILI UBLAŽAVANJE POSLEDICA MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

Postoji nekoliko metoda za izbegavanje dvostrukog oporezivanja, a u ugovorima između država koji primenjuju OECD Model-ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja iz 1977.primenjuje se metoda izuzimanja i metoda odbitka. Navedene metode su inkorporirane u ugovorima o izbegavanju međunarodnog dvostrukog oporezivanja koji se primjenjuju u Republici Srbiji.

Dvostruko oporezivanje postoji ako ista činjenična i pravna osnova dovodi do nastanka najmanje dve poreske obaveze, tako da poreski obveznik plaća dva, ili više poreza različitim poreskim vlastima. Iz ove definicije može se zaključiti da se učinak dvostrukog oporezivanja čini neopravdanim i nepravednim.

Taj se učinak definiše kao ekonomska nejednakost jednog poreskog obveznika, koji je oporezovan dva puta, u odnosu na drugog poreskog obveznika, koji je istim porezom oporezovan samo jednom.

Takva se ekonomska nejednakost, dva puta oporezovanog poreskog obveznika u odnosu na drugog, ne može ničim opravdati. Osim toga ona ima negativnih posledica, ne samo za poreskog obveznika, nego i posredno, za privredu država koje su u pitanju. S obzirom na takvu situaciju, kao što je već pomenuto, 1963. godine je u okviru OECD-a izrađen Model-ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja dohotka i kapitala, koji je izmenjen i dopunjen 1977. godine. [14]

Godine 1992., 1994., 1995. i 2000. godine izvršene su manje izmene i dopune Model ugovora OECD-a iz 1977. godine. Da bi se štetno i nepoželjno delovanje međunarodnog dvostrukog oporezivanja sprečilo, odnosno ograničio njegov intezitet (ublažio), svakoj državi na raspolaganju stoje određena sredstva i metode.

1.6.2 SREDSTVA ZA IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

U većini zemalja, jedno od temeljnih načela poreskog zakonodavstva kaže da se isti prihod ne bi trebalo dva puta oporezivati. Zbog toga postoji čitava mreža bilateralnih sporazuma izmedju zemalja kako bi se izbeglo oporezivanje prihoda u jednoj zemlji ako je taj prihod već oporezovan u drugoj.

Naša zemlja je, do sada, ugovor o izbegavanju dvostrukog oporezivanja zaključila i/ili ratifikovala sa sledećim zemljama:

[14] Sokol N.,:,,Izbjegavanje međunarodnog dvostrukog oporezivanja i porezna harmonizacija u EU", Zagreb, 2009.

Tabela 1. Ugovori Srbije sa drugim zemljama

Država ugovornica	Predmet ugovora	Godina početka primene ugovora
Albanija	dohodak i imovina	2004
Azerbejdžan	dohodak i imovina	2010
Austrija	dohodak i imovina	2010
Belgija	dohodak i imovina	1982
Belorusija	dohodak i imovina	1999
Bosna i Hercegovina	dohodak i imovina	2004
Bugarska	dohodak i imovina	2001
Crna Gora	Dohodak	2011
Češka	dohodak i imovina	2004
Danska	dohodak i imovina	1983
DNR Koreja	dohodak i imovina	2002
Egipat	dohodak i imovina	1989
Engleska	Dohodak	1983
Estonija	Dohodak	2009
Finska	Dohodak	1988
Francuska	Dohodak	1976
Gana	dohodak, imovina i kapitalni dobitak	2001
Grčka	dohodak i imovina	1997
Holandija	dohodak i imovina	1983
Hrvatska	dohodak i imovina	2005

Indija	dohodak i imovina	2006
Iran	dohodak i imovina	2004
Italija	dohodak i imovina	1986
Katar	Dohodak	2009
NR Kina	dohodak i imovina	1998
Kipar	dohodak i imovina	1987
Kuvajt	dohodak i imovina	2004
Letonija	dohodak i imovina	2005
Libija	Dohodak	2009
Litvanija	dohodak i imovina	2007
Mađarska	dohodak i imovina	2002
Makedonija	dohodak i imovina	1998
Malta	Dohodak	2009
Malezija	Dohodak	1991
Moldavija	dohodak i imovina	2005
Pakistan	Dohodak	2010
SR Nemačka	dohodak i imovina	1989
Norveška	dohodak i imovina	1986
Poljska	dohodak i imovina	1999
Rumunija	dohodak i imovina	1998
Ruska Federacija	dohodak i imovina	1998
Slovačka	dohodak i imovina	2002
Slovenija	dohodak i imovina	2004

Španija	dohodak i imovina	2009
Šri Lanka	dohodak i imovina	1987
Švajcarska	dohodak i imovina	2005
Švedska	dohodak i imovina	1982
Turska	dohodak i imovina	2005
Ukrajina	dohodak i imovina	2002

Sredstva uz pomoć kojih se sprečava, odnosno pokušava izbeći dvostruko oporezivanje su:

1. unutar iste države, unilateralne mere za izbegavanje dvostrukog oporezivanja

2. u odnosima između država:
    - bilateralni ugovori o izbegavanju dvostrukog oporezivanja
    - multilateralni ugovori o izbegavanju dvostrukog oporezivanja

1.6.2.1 UNILATERALNE MERE ZA IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

Unilateralne mere obuhvataju odredbe domaćih poreskih zakona koje država donosi autonomno, a primenjuju se na prekogranične delatnosti poreskih obveznika rezidentne države.

Ove mere služe za rešavanje problema unutrašnjeg dvostrukog oporezivanja, ali i međunarodnog dvostrukog oporezivanja.

Da bi sprečila pojavu međunarodnog dvostrukog oporezivanja, pojedina država mora svoje poreske propise izmeniti, odnosno urediti tako da ih prilagodi rešenjima sadržanim u inostranim poreskim propisima.

1.6.2.2 BILATERALNI UGOVORI ZA IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

Bilateralni ugovori predstavljaju vrstu međunarodnog ugovora koji je sklopljen između dve države, a rešava problem dvostrukog oporezivanja.

Od sredine 90-tih godina prošlog stoleća sklopljeno je oko 1500 bilateralnih ugovora o izbegavanju međunarodnog dvostrukog oporezivanja.

Model-ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja dohotka i kapitala koji je nastao u okviru OECD-a 1963., a izmenjen je i dopunjen 1977. godine poslužio je kao okosnica gotovo svih postojećih bilateralnih ugovora o izbegavanju međunarodnog dvostrukog oporezivanja, s tim da su u svaki od ugovora uključena i rešenja koja odražavaju neke specifičnosti vezane uz zemlje ugovornice.

1.6.2.3 MULTILATERALNI UGOVORI ZA IZBEGAVANJE MEĐUNARODNOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

Multilateralni ugovori su vrsta međunarodnog ugovora koji je sklopljen između više država, a rešava problem dvostrukog oporezivanja.

Multilateralni ugovori se nisu pokazali kao dobro sredstvo rešavanja problema međunarodnog dvostrukog oporezivanja, zbog nemogućnosti usklađivanja poreskih struktura unutar različitih poreskih jurisdikcija. Pojava međunarodnog dvostrukog oporezivanja, kao i posledice koje ga prate, a koje nastaju za poreskog obveznika vrlo su značajne. Da bi se izbeglo dvostruko oporezivanje, uvode se načini za njegovo izbegavanje, a to su: propisi unutar zemlje i međunarodni sporazumi.

Kada govorimo o izbegavanju dvostrukog oporezivanja unutar države isto dakle nastaje delovanjem jedne, ili više poreskih vlasti unutar iste države, a međunarodno nastaje delovanjem poreskih vlasti različitih država.

Kod samog definisanja pojma dvostruko oporezivanje, važno je utvrditi njegovu razliku u odnosu na višestruko oporezivanje, koje bliže označava "opterećenje određenog dela imovine jedne osobe s dva ili više poreza", što znači da je dvostruko oporezivanje oblik višestrukog oporezivanja.

Dakle, kao oblici višestrukog oporezivanja javljaju se dvostruko oporezivanje i kumulativno oporezivanje, a njihova razlika je činjenica postojanja, ili nepostojanja istovetnosti pravne osnove, nastanka najmanje dve poreske obaveze koje pogađaju istog poreskog obveznika.

Kod dvostrukog oporezivanja radi se o situaciji kad dve, ili više poreskih vlasti razrežu, na osnovu iste pravne osnove, istovrsne poreze za isto poresko razdoblje.

Naziv dvostruko oporezivanje, nije sasvim pogodan zbog toga što upućuje na postojanje dve poreske obaveze, a iz prakse proizlazi da se u slučaju nastanka ove pojave ne mora raditi striktno o dve poreske obaveze. U suštini, može se raditi i o znatno većoj brojci od dva i zbog toga je u teoriji prisutan stav da se taj naziv odnosi na ponavljanje oporezivanja.

Bitno je naglasiti da se međunarodno izbegavanje dvostrukog oporezivanja pojavljuje pri međunarodnoj razmeni dobara i usluga, transfera kapitala i intelektualnog vlasništva kada rezident jedne države prima dohodak od druge države, pri čemu država rezidentnosti poreskog obveznika i država u kojoj je dohodak ostvaren zaključenjem međunarodnog sporazuma o izbegavanju dvostrukog oporezivanja otklanjaju dvostruko oporezivanje istog poreskog obveznika.

Time se izbegava da rezident države potpisnice sporazuma plaća isti, ili istovrsni porez na istu poresku osnovicu dvema državama za isto razdoblje. Međutim, cilj sklapanja ovakvih sporazuma, nije samo sprečiti dvostruko oporezivanje istog dohotka od strane dve države, već i osigurati da porez na dohodak/dobit (ili drugi porez koji je predmet sporazuma) bude plaćen u jednoj od država ugovornica u skladu s odredbama sporazuma, odnosno zaključenog ugovora.

Ukratko, ovi sporazumi obavezuju kompaniju da plati porez u svojoj državi, a potpisivanjem ovih sporazuma se daje doprinos prilivu investicija u zemljama potpisnicama, ohrabruju se zajednička ulaganja, kreiraju nove investicijske mogućnosti, radi se na transferu tehnologije i stvara se bolji pravni okvir za podsticanje ekonomske saradnje.

1.7 METODE ZA IZBEGAVANJE DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

Uzimajući u obzir specifičnost dvostrukog oporezivanja, kao i njegovu kompleksnost, potrebno je izdvojiti različite metode čijom se primenom pokušava izbeći delimično, ili čak u potpunosti, dvostruko oporezivanje.

Zbog toga sve zemlje, u skladu sa međunarodnom praksom, predviđaju u svom zakonodavstvu primenu neke od sledećih metoda za unilateralno, potpuno, ili delimično izbegavanje dvostrukog oporezivanja:

- Metod izuzimanja
- Metod poreskog kredita
- Metod sniženih poreskih stopa
- Metod poreskog odbitka

1.8 PROBLEMATIKA EKONOMSKOG DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA DIVIDENDI

Postoje dva suprotna stava u odnosu na problem ekonomskog dvostrukog oporezivanja (dividendi),tj. činjenica da se najpre plaća porez na dobit i nakon toga još porez na dohodak – dividende, tj. raspoređenu dobit (kasnije i realizovanu kapitalnu dobit, tj. zadržanu dobit): [15]

1. Korporacija (trgovačko društvo, preduzeće u užem smislu) je zaseban entitet nezavisan od deoničara.
2. Korporacija rezultira posebnim porezom na dobit uz porez na dohodak čiji su sastavni deo i dividende (ali i realizovana kapitalna dobit). Rezultat ovakvog stava je tzv. klasični sistem, s potpunim ekonomskim dvostrukim oporezivanjem dividendi (i kapitalne dobiti).

Potpuno je suprotno shvatanje prema kojem je korporacija samo kanal, odnosno mehanizam sticanja svih korporacijskih dohodaka (distribuiranih i nedistribuiranih) dotičnih deoničara. Rezultat ovakvog stava je rešenje prema kojem je porez na dobit samo akontacija poreske obaveze deoničara i uračunava se u njihovu poresku obavezu poreza na dohodak – tzv. puna integracija.

U nastavku se na konkretnim primerima prikazuju učinci klasičnog sistema i sistema pune integracije. Radi maksimalne jednostavnosti počinje se s ostvarenih 100 novčanih jedinica dobiti pre oporezivanja.

Pretpostavlja se da je sva dobit raspoređena, što će biti pretpostavka i u ostalim primerima. Uzete su marginalne stope poreza na dohodak radi kasnijih primera koji će biti primenjeni.

[15] Blažić H.,:,,Usporedni porezni sustavi – Oporezivanje dohotka i dobiti", Rijeka, 2006.

Učinak je i u kasnijim primerima, naravno, isti bez obzira na izbor stopa. Izborom većeg broja stopa pokazuje kakav učinak različiti sistemi poreza na dobit imaju na različite visine dohotka.

1.9 UGOVORI O IZBEGAVANJU DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA

Pojava međunarodnog dvostrukog oporezivanja kao i njegove negativne posledice koje nastaju za poreskog obveznika vrlo su značajne, pa zbog toga privlače pozornost specijalizovanih praktičara i teoretičara, kao i drugih osoba koje su na tom području laici.

Razlog tome jeste velika mogućnost nastanka te pojave, zbog činjenice da ljudi imaju težnju ka zemljama inostranstva, ili im se pružaju takve životne prilike da su im interesovanja usmerena van zemlje porekla. U svrhu izbegavanja međunarodnog dvostrukog oporezivanja, utvrđuju se metode za njegovo izbegavanje pomoću dva instrumenta i to putem unutrašnjih propisa, kao i putem međunarodnih ugovora. Primena međunarodnih ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja od posebnog je značaja za rezidente Srbije koji isplaćuju prihode nerezidentima - pravnim i fizičkim licima.

Naime, rezidenti Srbije kao isplatioci prihoda koji se oporezuju po odbitku u obavezi su da obračunaju, obustave i uplate porez, kao i podnesu propisanu poresku prijavu, u skladu sa zakonom i međunarodnim ugovorima o izbegavanju dvostrukog oporezivanja. Pravilna primena međunarodnih ugovora predstavlja zakonsku obavezu i omogućava postizanje značajnih poreskih ušteda.

Ugovor o izbegavanju dvostrukog oporezivanja[16] (skraćeno: poreski ugovor, prema engl. *Tax treaty*), bilateralni (po pravilu), ili multilateralni (znatno ređe) međunarodni ugovor kojim su između država ugovornica podeljena ovlašćenja oporezivanja, s ciljem izbegavanja dvostrukog oporezivanja, a po pravilu je regulisano i sprečavanje nezakonitog izbegavanja poreske obaveze odredbom o razmeni podataka između poreskih administracija država ugovornica.

Ti se ugovori javljaju i pod nazivom »sporazum« ili »konvencija«. Podložni su propisima pojedine države o stupanju na snagu (po ratifikaciji), kao i ostali međunarodni ugovori. Postoje različite vrste poreskih ugovora, s obzirom na poreze na koje se odnose. Najčešći su oni kojima se reguliše materija oporezivanja dohotka i imovine tako da, ređe, nasledstvo i pokloni. Puni naziv savremenih ugovora koji se odnose na oporezivanje dohotka i imovine, glasi: ugovor između države A i države B o izbegavanju dvostrukog oporezivanja i o sprečavanju nezakonitog

[16] Arbutina H.: ,,Pojmovnik, Hrvatska javna uprava", Zagreb, 2010.

izbegavanja poreske obaveze s obzirom na poreze na dohodak (po pravilu: i na imovinu, ređe: ili na kapitalne dobitke). U većini zemalja poreski ugovori, kao međunarodni ugovori, hijerarhijski su nadređeni domaćim propisima (osim ustava).Postoje, međutim, izuzeci (SAD). Osnovna svrha takvih ugovora jeste rešavanje pitanja koja nastaju zbog preklapanja različitih poreskih jurisdikcija, a naročito su važni radi dodeljivanja prava na oporezivanje dohotka/dobiti koji nastaju unutar jurisdikcija dve države o kojima je reč. Isključivo pravo oporezivanja ugovorom se prenosi na državu izvora, ili na državu fiskalne rezidentnosti, ili se, alternativno, državi izvora dodeljuje prvenstveno pravo oporezivanja, ali uz zahtev da država rezidentnosti odobrava odbitak od svog poreza u visini iznosa poreza plaćenog u inostranstvu. Ugovor je primenljiv isključivo na fiskalne rezidente (kod nekih država i na državljane) država ugovornica. Poreskim ugovorom ne mogu biti uvedene nove obaveze za rezidente država članica. Čak šta više, s obzirom da su njim, s ciljem izbegavanja dvostrukog oporezivanja, regulisane poreske povlastice za rezidente država ugovornica, česti su pokušaji neovlašćenih osoba da, uz pomoć različitih veštačkih konstrukcija, ostvare pravo na ugovorne povlastice.

Ugovori o izbegavanju dvostrukog oporezivanja sredstvo su uklanjanja poreskih prepreka stranim ulaganjima i u tom smislu su bitan faktor kod odlučivanja o mestu ulaganja, jer budući da su u skladu s prevladavajućim modelima, posebno s OECD Modelom, njihovo postojanje za strane ulagače znači poznata rešenja standardnih problema, a time se ostvaruje osnovni zahtev načela transparentnosti.

Ugovori o izbegavanju dvostrukog oporezivanja[17] koje sklapaju tranzicijske države imaju i politički značaj: njihovo postojanje jeste poruka o otvorenosti tih država stranim ulaganjima, a onda i o otvorenosti uopšteno. Oni bude poverenje u političku i privrednu stabilnost, znak su suverenosti, pa mogu biti korišćeni i kao sredstvo pridavanja dodatnog značaja i publiciteta političkim događajima najvišeg značaja, kao što su sastanci na vrhu šefova država i vlada.

OECD-ov model ugovora za izbegavanje međunarodnog dvostrukog oporezivanja (dalje: Model) je od objavljivanja služio kao obrazac prema kojem su sastavljani ugovori između pojedinih zemalja. Bivše socijalističke države, uprkos političkom i ekonomskom okruženju različitom od onoga u kojem je Model nastao, takođe su se služile njime, i to kako prilikom sklapanja ugovora sa zemljama tržišne privrede, tako i u međusobnom regulisanju pitanja uklanjanja dvostrukog oporezivanja. Ove države su, polazeći od teksta Modela i od svojih specifičnih interesa u regulisanju određenih pitanja, ugrađivale i različite izmene. Neke od tih izmena bile su posledica poznatog interesa, a neke, upravo suprotno, posledica nezainteresovanosti ili nerazumevanja važnosti unošenja određenog rešenja u konkretni ugovor. Upotreba Modela uz izmene

[17] Arbutina H.: ,,Pojmovnik, Hrvatska javna uprava", Zagreb, 2010.

izvornog teksta nije neuobičajena, ili nedozvoljena, jer ona proizlazi već iz samog naziva dokumenta, tj. iz termina “Model”.

Razlog za nezadovoljstvo tranzicijskih država ugovorima sklopljenim pre tranzicije na tržišnu privredu i za pokretanje postupka ponovnog sklapanja ugovora nije, dakle, metoda po kojoj su ugovori sklapani (korišćenje Modela), nego sadržaj tih ranije sklopljenih ugovora. Danas je u tim državama, posebno u onima koje su u procesu tranzicije najdalje odmakle, prevladavajuće mišljenje je, da su ranije sklopljeni ugovori u nekim bitnim odrednicama svog sadržaja, neprimereni tržišnim odnosima. Zbog toga ih treba zameniti novim ugovorima, koji će određena pitanja drugačije regulisati. U vezi s tim, kritici su podvrgnuta i dva multilateralna ugovora koje su međusobno sklopile zemlje članice Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć.

1.9.1 OECD-OV MODEL UGOVORA O IZBEGAVANJU DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA DOHOTKA I IMOVINE

OECD-ov model ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja dohotka i imovine[18] (skraćeno: OECD model, engl. *OECD Model TaxConvention on Income and Capital*), javno dostupan obrazac za sklapanje međudržavnih ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja dohotka iimovine.OECD model je *soft law*. Ne obavezuje se na prihvatanje normativnihrešenja koja nudi, kao ni države članice OECD-a, ali dosadašnje iskustvoje pokazalo da su ta rešenja toliko pravno kvalitetna da ih je teško zaobići.U najvećem broju članaka Modelom je regulisana podela prava država ugovornicana oporezivanje pojedinih oblika dohodaka i dobiti.

Za izbegavanje dvostrukog oporezivanja važan je i članak kojim su regulisane metode izbegavanjadvostrukog oporezivanja (metoda izuzimanja i metoda odbitka), a za sprečavanje izbegavanja poreske obaveze – članak kojim je uređena materija razmene podataka između poreskih administracija država ugovornica.U svojim pregovorima o sklapanju poreskog ugovora države ugovornice po pravilu polaze od OECD modela, a ponekad ga se i u potpunosti drže, iako ima i odstupanja, od većeg, ili manjeg značaja, zavisno od konkretnog, specifičnog interesa države ugovornice.

Svaki članak Modela propraćen je komentarom, kojem je svrha – pojašnjenje pojmova korišćenih u članku i obrazloženje prihvatanja upravo onih rešenja koja su normativno uvršćena u Model.I komentar uživa značajan ugled između pravnika međunarodnog poreskog usmerenja, pa je citiran i u obrazloženjima nekih presuda u međunarodnim poresko pravnim predmetima.I tekst članaka i tekst komentara podložni su promenama, koje se relativno često i sprovode.

[18] Arbutina H.: ,,Pojmovnik, Hrvatska javna uprava”, Zagreb, 2010.

Model u danas važećoj varijanti sadrži 31 članak (članak 14., kojim je bila regulisana raspodela ovlašćenja na oporezivanje dohotka od samostalne delatnosti, brisan je, ali se i dalje navodi brojem). Po pravilu, svaka je država savremena koja ima u vidu međunarodnu poresko pravnu problematiku i formuliše svoj model poreskog ugovora od kojeg polazi sa pregovorima sa drugim državama. U koncepciji takvih modela pojedinih država, uvek su, u većoj, ili manjoj meri, sadržana i rešenja OECD modela. Neki su poznatiji takvi modeli, koji u većoj meri sadrže specifičnosti i drugačija rešenja od OECD modela, model SAD i model Holandije.

1.9.1.1 UN MODEL UGOVORA O IZBEGAVANJU DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA DOHOTKA I IMOVINE

UN model ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja dohotka i imovine (engl.*Un model tax convention on income and capital*), obrazacugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja dohotka i imovine izraženu okviru Ujedinjenih nacija. Kao i OECD model, UN model je takođe*soft law*. Ujedinjene nacije su usmeril svoj rad na području izbegavanjamеđunarodnog dvostrukog oporezivanja na odnos između zemalja u razvojui industrijalizovanih zemalja.

UN model preuzima niz rešenja iz OECDmodela, ali, za razliku od OECD modela, predviđa isključivo, ili pre svegapravo oporezivanja pojedinih oblika dohotka i dobiti za zemlje u kojima suostvareni dohodak, ili dobit, dajući tako tim zemljama šira ovlašćenja u oporezivanju nego što je to slučaj OECD modela.

1.9.1.2 REGULISANJE RAZMENE PODATAKA OECD MODELOM

Razmena podataka[19] (engl. *exchange of information*), prosleđivanje podataka važnih za oporezivanje fiskalnih rezidenata od strane poreske administracije jedne države (države izvora dohotka/dobiti) drugoj državi (državi fiskalne rezidentnosti osobe na koju se podaci odnose).

Postoje dva uzroka potrebe za razmenom podataka između poreskih vlasti različitih država:

1. uklanjanje međunarodnog dvostrukog oporezivanja, ili njegovih posledica

2. sprečavanje međunarodno organizovanog izbegavanja poreske obaveze

[19] Arbutina H.: ,,Pojmovnik, Hrvatska javna uprava", Zagreb, 2010.

Što se tiče pojave sprečavanja međunarodno organizovanog izbegavanja poreske obaveze pojačavanje međunarodne ekonomske saradnje otvorilo je, uz problem međunarodnog dvostrukog oporezivanja, još jedno pitanje. To je pitanje izbegavanja poreske obaveze s međunarodnim elementom, do kojeg dolazi u vezi s međunarodnom privrednom aktivnošću pojedinih privrednih subjekata, ili zbog povezanosti egzistencije određenih fizičkih osoba za dve države, ili za više država.

OECD modelom regulisana su tri načina razmene podataka:

1. na zahtev, u vezi s posebnim slučajevima, pri čemu se podrazumeva da prvenstveno, pre zahteva za podacima upućenog drugoj državi ugovornici, treba računati na redovne izvore tih podataka, dostupne u skladu s unutrašnjim poreskim postupkom zemlje ugovornice koja podatke traži

2. automatski (rutinski), npr. kad se podatak jedne vrste, ili različitih vrsta dohodaka koji imaju svoj izvor u jednoj od država ugovornica, a primljeni su u drugoj državi ugovornici, automatski dostavljaju toj drugoj državi. Ukratko, reč je o rutinskoj dostavi podataka vezanih za istu vrstu situacija (slučajeva)

3. spontano, npr. ako tela države ugovornice, prilikom određenih postupaka utvrđivanja činjenica, saznaju za činjenice za koje mogu pretpostaviti da bi mogle biti od interesa drugoj državi ugovornici

1.9.1.3 ZABRANA PORESKE DISKRIMINACIJE (OECD MODEL)

Zabrana (**poreske**) **diskriminacije** (engl. *non-discrimination*), zabrana nejednakog postupanja pri oporezivanju prema subjektima koji su po određenom kriterijumu različiti od drugih. Diskriminišuće oporezivanje je nejednak tretman jednog poreskog obveznika u poređenju sa drugim poreskim obveznikom, ili kategorijom poreskih obveznika, s obzirom na njihove iste statusne osobine, oporezive činjenice i okolnosti. Ugovori o izbegavanju dvostrukog oporezivanja često sadrže članak o nediskriminisanju, preuzetog iz OECD modela, koji propisuje da državljani države ugovornice, bez obzira na to jesu li rezidenti države ugovornice, ne smeju u drugoj državi ugovornici biti podvrgnuti oporezivanju, ili s njim, povezanim zahtevima, koji su drugačiji, ili su veći teret od onog kojem podležu, ili mogu i da podležu državljani te druge države u istim okolnostima.

Iz toga proizilazi – iako je danas za subjekte poreskog prava kriterijum koji ih svrstava u krug poreskih obveznika neke države presudno posedovanje svojstva fiskalne rezidentnosti, ili nerezidentnosti u toj državi – da je ipak državljanstvo (prema OECD modelu, pa onda i mnogim poreskim ugovorima koji su preuzeli tu njegovu odredbu) isključivi kriterijum zabrane nejednakog postupanja. Dakle, takvim rešenjem zabranjena je samo diskriminacija utemeljena na državljanstvu, ali ne i ona koja bi bila utemeljena po bilo kojem drugom kriterijumu, npr. na nerezidentnosti, tako da ta norma zapravo otvara mogućnost za legalnu primenu prikrivenog nejednakog postupanja prema rezidentima druge države ugovornice. Posledica ove norme je zaštita od diskriminišućeg postupanja samo stranih državljana (dakle osoba koje su državljani druge države ugovornice),a vlastiti državljani države ugovornice nisu njom obuhvaćeni.

1.9.2 UKIDANJE ODREDBI MEĐUNARODNIH UGOVORA DOMAĆIM ZAKONIMA

Ukidanje odredbi međunarodnih ugovora domaćim zakonima (engl. *treaty override*), donošenje, posle stupanja na snagu međunarodnog ugovora, domaćih zakona odredbama kojima se ukidaju odredbe međunarodnogugovora. Do te pojave može doći u pravnim sistemima u kojima nije u primeni načelo monizma u međunarodnom pravu, u varijanti prevlasti međunarodnog prava nad domaćim pravom, nego je u takve pravne poretke ugrađeno načelo dualizma u međunarodnom pravu, prema kojem su domaći pravni poredak i međunarodno pravni poredak u znatnoj meri nezavisni jedan od drugog i međusobno su ravnopravni.

Posledica dualistickog pristupa jest da međunarodni ugovor, jednom kad postane deo domaćeg pravnog poretka, nema prevlast nad bilo kojim domaćim zakonom. U takvoj situaciji, u slučaju sukoba norme međunarodnog ugovora i domaće zakonske odredbe, primenjuje se interpretativno načelo *lex posterior derogat legi priori*, što dovodi do ukidanja ugovorne norme domaćom pravnom normom ako je ona stupila na snagu nakon stupanja na snagu međunarodnog ugovora.Takav je pristup usvojen npr. u SAD, gde su i međunarodni ugovori i savezni zakoni jednaki u rangu najviših saveznih propisa. Shodno tome,Kongres je u nekoliko navrata izričito ukinuo odredbe međunarodnih ugovora (pa i poreskih) zakonima koje je donosio. Takva praksa predmet je kritika, koje polaze od Bečke konvencije o pravu ugovora i načela *pactasunt servanda* sadržanog u njoj.

Međunarodno dvostruko oporezivanje, odnosno njegovo izbegavanje, sve više dobija na značaju kako u svetu, tako i u Republici Srbiji, s obzirom na sve intenzivnije investiranje kapitala u Republiku Srbiju, otvaranje stranih firmi, učešće stranih firmi u procesu privatizacije, zapošljavanje stranih lica, uključivanje Republike Srbije u međunarodne finansijske transakcije itd.

DRUGI DEO

2. POJAM PORESKE EVAZIJE

Reč evazija potiče od latinskog glagola evadere (nl. evasio) što znači bežanje, bekstvo, izbegličtvo, izbegavanje, vađenje, dvosmislenost, itd.

U poreskoj terminologiji, kako je već rečeno, ovim pojmom označavaju se različiti načini izbegavanja plaćanja poreza. Poreska evazija predstavlja pojavu koja ima raznovrsne posledice, pre svega u fiskalnom smislu, jer u budžet pristiže manje sredstava nego što je planirano, a zatim i u socijalno-političkom smislu, jer se ugrožava princip horizontalne pravičnosti, a ponašanja koja dovode do toga da se porez ne plati često narušavaju same društvene vrednosti, što mora da povuče odgovarajuću reakciju, bilo da je ona sa moralnog, bilo sa pravnog aspekta.

Sa ekonomskog aspekta, problem evazije poreza zasniva se na analizi pojedinačnog ponašanja poreskih obveznika. Način na koji poreske stope i instrumenti primene poreza utiču na ekonomske prilike poreskih obveznika veoma je bitan. Sistem oporezivanja i način primene mogu doprinositi da poreski obveznici prikrivaju, ili netačno prikazuju svoje aktivnosti. Prirodna težnja poreskih obveznika je da obaveze poreza i doprinosa plate u što manjem iznosu koristeći nedorečenosti, ili nedovoljnu preciznost propisa, a takođe i da pod najpovoljnijim uslovima iskoriste poreske propise, kao i da potpuno izbegnu plaćanje poreskih obaveza.

Izbegavanje plaćanja poreza je pogrešno samo usko posmatrati. Taj problem treba staviti u širi kontekst i posmatrati ga uzimajući u obzir njegove pravne, ekonomske, psihološke i etičke aspekte. Dakle, neosporno je u osnovi svake poreske evazije da se javlja otpor pri plaćanju poreza što je svojstveno svakom poreskom obvezniku.

Mera u kojoj će biti izražen otpor plaćanja poreza može zavisiti od mnogih faktora i elemenata, a neki od njih bi se mogli grupisati u sledeće:

- Visina poreskog opterećenja

Za visinu poreskog opterećenja možemo reći da postoji zakonitost da sa povećanjem poreskog opterećenja dolazi do sporijeg rasta poreskih prihoda zbog sve većeg otpora poreskih obveznika zbog toga. U teoriji je čak poznata tzv. Laferova kriva koja pokazuje da posle izvesnog vremena, nakon određenog nivoa, dalji rast poreskih stopa dovodi do pada poreskih prihoda. Rastom poreskog opterećenja, poreski obveznici traže mogućnosti da izbegnu plaćanje takvih dažbina tako što se preorijentišu na grane sa nižim stopama, zbog čega dolazi do porasta sive ekonomije i na kraju do potpunog bežanja poreskih obveznika sa te teritorije.

- Namena trošenja poreskih sredstava

Što se tiče namene trošenja poreskih sredstava, ukoliko poreskim obveznicima nije baš najjasnija namena trošenja sredstava prikupljenih porezima, tzv. nedestinovani porezi, to može uticati na rast otpora plaćanja poreza. Prednost, dakle, svakako imaju destinovani porezi kod kojih se njihova namena unapred zna, tim pre ako poreski obveznici i lično imaju koristi od njih, npr. zdravstvena zaštita.

- Poreski oblik

Poreski oblik je svakako najveći otpor poreskih obveznika kad su u pitanju direktni porezi tj. kad se poreska osnovica utvrđuje primenom direktne metode. Mnogo je manji otpor plaćanja indirektnih poreza kao što su PDV, ili akcize koje su ugrađene u cene proizvoda, tako da oni koji plaćaju takve poreze često nisu ni svesni njihovih razmera.

- Mišljenje javnosti o pravičnosti poreskog sistema

Upravo percepcija javnosti, tj. mišljenje javnosti o pravičnosti poreskog sistema o tome da li je raspodela poreskog tereta sprovedena pravično, ili ne, može dovesti do otpora pri plaćanju poreza. Ono što vredi pomenuti je svakako i politička dimenzija u vezi otpora pri plaćanju poreza, kao što su na primer političari koji su tokom svojih kampanja obećavali smanjenje poreza obično i bolje prošli na izborima.

2.1 PORESKA EVAZIJA U SRBIJI

Poreska evazija, je stara koliko i porez. Porez i evazija su neodvojivi kao čovek i njegova senka, davno je rečeno. U osnovi poreske evazije se nalazi otpor plaćanju poreza koje je svojstven svakom poreskom obvezniku. Valja napomenuti da se u predstavama laika i nedovoljno informisanih lica svako izbegavanje plaćanja poreza često poistovećuje sa nezakonitom evazijom. No, valja reći da su u svakodnevnoj praksi mnogo rasprostranjeniji slučajevi kada izbegavanje plaćanja poreza ne dovodi obveznike u sukob sa zakonom. Ove napomene didaktičke prirode imaju veliki značaj za razmatranje i shvatanje problema ko to u Srbiji ne plaća porez.

U Srbiji se dugo živelo i još uvek živi u uverenju da je poreski faktor bitan među faktorima privredne konkurentnosti. A on se u analizama među dvadesetak faktora konkurentnosti nalazi na 18. mestu. Posledično, Srbija ima veoma široko postavljen sistem poreskih olakšica, posebno kod neposrednih poreza i nominalne poreske stope koje spadaju među najniže. Kombinacija navedena dva fenomena proizvodi veoma niske efektivne poreske stope po čemu se Srbija može smatrati poreskim rajem.

Efektivna poreska stopa, na primer, poreza na dobit pravnih lica u Srbiji (ispod 5%), uz dobro poresko planiranje asimtotski teži nuli – uz pomoć širokog kruga poreskih olakšica i ubedljivo najniže zakonite poreske stope (10%). Nije čudo da je bilansni značaj ovoga poreza u Srbiji

ubedljivo najniži u Evropi. Slična je situacija i sa porezom na dohodak fizičkih lica (nominalna stopa od 12% do 20%, a efektivna od oko 10% do 16%) kao i sa porezima na imovinu.

Srbija je jedina zemlja Evrope koja nije reformisala sistem oporezivanja dohotka fizičkih lica zadržavajući anahroni i nepravični cedularni sistem sa korektivnim godišnjim porezom koji prijavljuje i plaća neprihvatljivo mali broj fizičkih lica (oko 17-18.000 građana Srbije prijavi da je ostvarilo godišnji dohodak veći od trostruke prosečne godišnje zarade).

U Srbiji je postalo vrlina prevariti državu, posebno kada je reč o (ne)plaćanju poreza. Prisutne su i poprilično bodu oči javnosti poresko-finansijske akrobacije kojima pristupaju poreski obveznici koji su u ovo tranziciono vreme ostvarili značajna materijalna bogatstva. U nemogućnosti da se sve to navede i obrazloži navešće se neki, na prvi pogled ne mnogo bilansno značajni oblici zakonite poreske evazije, zakonite ali moralno i etički neprihvatljive. Neprihvatljive jer se minimizuju poreske obaveze (a ne krše se propisi) čime dolazi do onemogućavanja ostvarivanja cilja donošenja zakona, korišćenjem pravnih praznina, sačinjavanjem pravnih konstrukcija (korisne malverzacije) ili korišćenjem nerada ili neblagovremenog rada državnih organa.

U Srbiji uporno opstaje i veoma je rasprostranjen fenomen konstruktivne dividende (vlasnici kapitala nastoje i uspevaju da profite svojih firmi prihoduju ne klasičnom isplatom dividendi već prikazivanjem svojih ličnih rashoda kao rashode preduzeća), utanjene kapitalizacije (iskazivanje prihoda po osnovu kamata a ne po osnovu dividendi u poslovanju sa povezanim licima), odlaganje poreske obaveze (najtipičniji primer iskazivanje viška poreske nad računovodstvenom amortizacijom), vredniji stanbeni prostor se pretvara u poslovni i plaća se porez na imovinu na osnovicu koju čini knjigovodstvena a ne tržišna vrednost i, naravno, poslovanje preko zemalja poreskih rajeva odnosno otvaranjem računa u zemljama u kojima nema poreza na depozite u bankama.

U ovom slučaju neplaćanje ili umanjenje poreskih obaveza je po pravilu rezultat rada vrsnih poreskih savetnika (koje angažuju poreski obveznici) i postojanja, nažalost, pored brojnih pravnih praznina (rupa u zakonu) i neusaglašenosti zakona, posebno poreskih i onih o računovodstvu i reviziji. Na kraju dela o zakonitoj poreskoj evaziji u Srbiji (i ne samo u njoj) valja kazati da je lista mogućih postupaka zakonite poreske evazije praktično neiscrpna.

Nezakonita evazija odnosno kršenje ili neprimenjivanje pravnih normi (činjenje ili nečinjenje) se sankcioniše prekršajno ili krivično. U pitanju su grošo modo razni pojavni oblici poreske utaje (kod neposrednih poreza) ili krijumčarenja (kod posrednih poreza).

Razmere nezakonite poreske evazije je teško utvrditi ali je van sumnje da je ona jedan od glavnih razloga postojanja sive ekonomije. Kako je u Srbiji siva ekonomija značajno prisutna (procene su različite, ali nije sporno da se oko 30% aktivnosti u Srbiji nalazi u sivoj zoni) proizilazi da su razmere nezakonite poreske evazije značajni. Ako bi se nivo sive ekonomije u Srbiji približio evropskom nivou procene govore da bi se u državnu kasu slilo oko tri milijarde evra odnosno nešto više od 1/3 budžeta Republike ili oko 60% sredstava Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje.

Kako nema tačnih podataka, uprkos listinzima koje o velikim poreskim dužnicima u zadnje vreme redovno javnosti saopštava poreska uprava, navešće se nekoliko ilustracija. Poreska uprava je skoro navela podatak da preduzeća i građani po osnovu poreza (posebno akciza, poreza na dodatu vrednost, poreza na dobit i poreza na plate u manjoj meri poreza na imovinu i po osnovu taksa i naknada) i doprinosa duguju više od 700 milijardi dinara, a samo 100 velikih dužnika duguje polovinu navedene sume. Među njima su veliki sistemi, neka javna preduzeća, poznati biznismeni i estradne zvezde, političari, sportisti a i javna komunalna preduzeća.

Naravno, postavlja se pitanje zašto poreska uprava ne preduzima radnje koje joj stoje na raspolaganju na osnovu Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji. S pravom se postavljaju i pitanja ko to ima diskreciono pravo da suspenduje primenu nekog zakona, da toleriše krivična poreska dela i prekršaje i da selektivno primenjuje poreske propise u delu naplate javnih prihoda.

Bolećiv tretman velikih imena poreskih dužnika je u zemljama Evrope nepoznat. Mnoga velika imena umetnosti, sporta, politike, privrede su u mnogim slučajevima bila nagrađivana visokim državnim odličjima koje su postigli u svojim domenima, ali su zbog neplaćanja poreza u mnogim slučajevima bila dovedena na rub bede. U oblasti naplate poreza, više nego u drugim oblastima, važi francuska maksima: Bez milosti i bez sažaljenja.

U nas nije poznat ni jedan slučaj da je poreska uprava proveravala izvore prihoda prilikom kupovina, na primer, preduzeća, velikih stambenih prostora, automobila ili drugih luksuznih nepokretnih i pokretnih stvari, a ima nesporne norme i obaveze u Zakonu o poreskom postupku i poreskoj administraciji u vidu unakrsnog procenjivanja poreske osnovice ili primene indicijarne metode za utvrđivanja minimalnog poreza na dohodak građana (indicije postojanja luksuznog životnog stila).

Indirektne nagoveštaje o razmerama utaja poreza i krijumčarenja u Srbiji pružaju informacije o brojnim mafijaškim aferama u čijim pozadinama su desetine, stotine i milioni nenaplaćenih poreza. Veličini nezakonite poreske evazije doprinosi i veliki broj nezaposlenih koji rade neprijavljeno, zaposleni koji primaju legalno samo deo plate, značajna karton trgovina koja se naslanja na karton proizvodnju i karton spoljnotrgovinsku razmenu. Nisu poznate razmere neprijavljenih delatnosti kao ni razmere izdataka koje poreski obveznici prijavljuju kao troškove preduzeća ili fizičkih lica iako to nije dozvoljeno poreskim propisima.

Administriranje porezima (utvrđivanje, naplata i kontrola poreza) je jedna od krucijalnih izvornih, po pravilu centralizovanih, funkcija svake države. Administriranje porezima je povereno posebnom specijalizovanom organu (ili organima) sa tačno definisanim pravima i obavezama. U najvećoj meri utvrđivanje poreza vrše sami poreski obveznici (samooporezivanje) dok poslove naplate i posebne kontrole vrši organ. Kontrole su kancelarijske, terenske i radnje sa ciljem utvrđivanja krivičnih poreskih dela.

Poreska uprava Srbije (u manjoj meri u Uprava carina) koja nije na adekvatan način ni tehnički ni kadrovdski osposobljena, sa statičnom i nefleksibilnom organizacionom strukturom, uz to pre nekoliko godina neprirodno podeljena (izdvojena opštinska uprava i razdvojen poreski postupak za lokalne javne prihode), materijalno neadekvatno nagrađena jednostavno nije u poziciji da se aktivnije i plodotvornije uhvati u koštac sa svim brzo razvijajućim vidovima poreske evazije. Sa rečenim nije iznenađenje da je Srbija u zadnje dve decenije prešla put od srednje razvijene zemlje Evrope do zemlje na samom začelju.

2.2 UTICAJ PORESKE EVAZIJE NA BUDŽET

Kako bi jedna država mogla da zadovolji svoje mnogobrojne javne potrebe i obavlja svoju funkciju, potrebna su joj sredstva za finansiranje tih funkcija. Još od samih početaka organizovanog društveno-ekonomskog života, finansiranje funkcija države vršeno je u najvećoj meri porezima. Oporezivanje kao fenomen proizvodi mnoge društveno-ekonomske posledice: ekonomske, socijalne i političke prirode. Oporezivanjem se oduzima jedan deo dohotka poreskih obveznika čime se utiče na njihovu ekonomsku snagu. Samim tim se, u zavisnosti od politike oporezivanja, može očekivati od strane poreskih obveznika da izbegnu plaćanje poreza, ili da ga umanje. Mere koje poreski obveznici preduzimaju kako bi umanjili, ili neutralisali uticaj poreza na njihov dohodak su mnogobrojne. „Nepovoljno ekonomsko delovanje koje oporezivanje ima za poreskog obveznika, i u vezi s tim mogućnost da mu bude promenjen i njegov ukupni društveni status, rađa kod poreskog obveznika otpor prema poreskoj obavezi koji se, između ostalog, manifestuje i u njegovom nastojanju da izbegne plaćanje poreske obaveze ili čak da umanji intezitet njenog dejstva“[20]. Ukoliko dođe do izbegavanja plaćanja poreza od strane poreskih obveznika, neće doći do punjenja budžeta u skladu sa očekivanjem, što svakako ima dalekosežne negativne društveno-ekonomske posledice. U finansijskoj teoriji se ova pojava naziva izbegavanje, ili evazija poreza.

S obzirom da su poreski prihodi deo ukupnih prihoda države, jasno je da poreska evazija utiče na smanjenje obima ukupnih prihoda države, tj. na smanjenje ukupne količine novca koji država ima na raspolaganju u toku budžetske godine.

Ako imamo u vidu da se iz ukupnih prihoda, odnosno novca koji država prikupi, finansira i zadovoljenje potreba građana u oblastima nadležnosti države kao što su: zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita i slično, zaključujemo da smanjen obim prikupljenih poreza i ostalih prihoda države znači da država mora da smanji potrošnju. Smanjenje potrošnje vrlo često može značiti i niži stepen zadovoljenja naših potreba u ovim oblastima.

Kada nije u mogućnosti da smanji potrošnju, a ubiranje poreza i ostalih prihoda nije dovoljno za finansiranje javnih rashoda, država je prinuđena da se zadužuje. Zaduživanjem se povećavaju rashodi države u narednim godinama zbog obaveze vrćanja dugova uz kamate koji se, ukoliko ne rastu poreski i drugi prihodi države, vraćaju na štetu zadovoljenja potreba budućih generacija.

[20] Prof. dr. Danilo Aleksić, Doc. dr. Gordana Paović-Jeknić: *Finansije i finansijsko pravo*, Podgorica 2001

2.3 VRSTE PORESKE EVAZIJE

Nije svaki oblik poreske evazije nezakonito ponašanje poreskih obveznika. Međutim, bežanje od obaveza plaćanja fiskalnih obaveza često podrazumeva i nezakonito ponašanje njihovih nosilaca. Poreska evazija se, što je opšte prihvaćeno u teoriji iz ove oblasti, deli na zakonitu, tj. dozvoljenu poresku evaziju i na nezakonitu, odnosno nedozvoljenu poresku evaziju.

2.3.1 ZAKONITA PORESKA EVAZIJA

Zakonita poreska evazija postoji kada se izbegava plaćanje poreza i doprinosa korišćenjem nedorečenosti propisa i čime ona ne predstavlja povredu zakona. Ako poreski obveznik, izbegavajući plaćanje poreza, dođe u sukob sa pravnim propisima, govori se o nezakonitoj ili o nedopuštenoj poreskoj evaziji.

Izbegavanje plaćanja poreza ne mora uvek biti nezakonito ponašanje. Čak, češće u praksi imamo slučajeve kada je izbegavanje poreza zakonito ponašanje od strane poreskih obveznika. Međutim, kod poreskih obveznika koji ne krše poreske propise izbegavanjem plaćanja poreza, moramo razlikovati one od kojih je, sa stanovišta poreske administracije, to ponašanje prihvatljivo od onih čije ponašanje, iako nije protivzakonito, ipak je neprihvatljivo minimiziranje poreske obaveze. Iako nije lako povući jasnu liniju između navedena dva oblika ponašanja poreskih obveznika u granicama zakonitog, moguće je približiti njihovu razliku.

2.3.1.1 OBLICI ZAKONITE PORESKE EVAZIJE

Postoje dva oblika zakonite poreske evazije, a to su prihvatljiva i neprihvatljiva poreska evazija. Prvi oblik zakonite poreske evazije predstavlja "legitimno izbegavanje poreza" koje se javlja u vidu uzdržavanja od potrošnje oporezovanih proizvoda, supstitucije oštrije oporezovanog artikla blaže oporezovanim, iskorišćavanja zakonom pružene poreske olakšice u vidu ubrzane amortizacije pojedinih osnovnih sredstava i sl. Drugi oblik zakonite evazije predstavlja "neprihvatljivo minimiziranje poreske obaveze", neprihvatljivo u smislu da, iako zakon nije prekršen, dolazi do onemogućavanja ostvarivanja ciljeva radi kojih je donet.

Prihvatljiva zakonita poreska evazija bi obuhvatala ponašanja poreskih obveznika usmerena na izbegavanje plaćanja poreza u granicama zakona, a neki od načina bi bili sledeći:[21]

- uzdržavanjem od kupovine određenih visokooporezivih proizvoda gde na primer pušači, ili vlasnici motornih vozila, usled povećanja akciza, ostavljaju pušenje, ili jednostavno ne voze svoje automobile, ili to ređe rade i sl.
- supstitucija oštrije oporezovanih proizvoda sa blaže oporezovanim, gde kod rasta akciza na kafu, poreski obveznici se recimo preorijentišu na kupovinu i konzumaciju čaja i sl.
- iskorišćavanje zakonom pruženih poreskih olakšica, tj. izdvajanjem dela prihoda u dobrotvorne svrhe, jer to u određenoj meri nije oporezivo i sl.

[21] Raičević B., "Javne finansije", Financing centar, Novi Sad, 1996

Neprihvatljiva zakonita poreska evazija ustvari predstavlja neprihvatljivo minimiziranje poreske obaveze, jer se na taj način ne ispunjavanju ciljevi zbog kojih su propisi doneti. Ovde praktično dolazi do zloupotrebe prava, što kod nas nije eksplicitno zakonski sankcionisano, ali u nekim zemljama kao što je npr. Nemačka, jeste. Karakteristike načina na koji se ostvaruje neprihvatljiva zakonita evazija bi bili upotrebljavanje određenih pravnih konstrukcija samo zato što je porez uveden, inače toga ne bi bilo.

Recimo, što se tiče oblasti građevinarstva, primer koji pokazuje kako je moguće umanjiti svoje poreske obaveze pravljenjem jedne svojevrsne pravno poslovne konstrukcije: Poreski obveznik-pravno lice namerava da izgradi stambeni objekat radi dalje prodaje stanova i za tu namenu želi da kupi zemljište. Kako bi izbegao, ili znatno smanjio poreske obaveze, on pravi sledeću pravnu konstrukciju: zemljište prvo kupuju fizička lica članovi uže ili šire porodice poreskog obveznika i zatim ga potpuno zakonito po duplo većoj ceni prodaju samom poreskom obvezniku pravnom licu.

Navedenom transakcijom i pravnom konstrukcijom došlo je do izbegavanja plaćanja više različitih poreza:

- visokom cenom plaćenom za zemljište napravljeni su veći troškovi u poslovnim knjigama od uobičajenih i time se smanjila dobit koja je oporeziva na kraju poslovne godine
- sredstva plaćena za predmetno zemljište su se odlila iz preduzeća po minimalnim poreskim dažbinama (plaćen je samo porez na promet)
- s obzirom da se prilikom prodaje novoizgrađenih stanova na vrednost zemljišta i komunalija ne plaća PDV (porez na dodatu vrednost koji kod nas iznosi 18%), a da je prodajna cena stanova obično fiksirana, u ovom slučaju će biti precenjena vrednost zemljišta u strukturi prodajne cene stana čime će se smanjiti oporezivi deo na koji se primenjuje porez na dodatu vrednost

Više je nego očigledno da bi navedenim ponašanjem došlo do drastičnog smanjenja poreske osnovice za obračun PDV-a kod navedenog poreskog obveznika, ali jako je teško osporiti zakonitost u navedenom postupanju, jer Iskorišćavanjem „rupa“ u zakonu tj. korišćenjem zakonskih rešenja za svrhe koje zakonodavac nije imao u vidu, kao i dobijanjem saveta od strane profesionalnih poreskih savetnika uz naknadu, postoji obaveza čuvanja poslovne tajne.

2.3.2 NEZAKONITA PORESKA EVAZIJA

Nezakonita poreska evazija obuhvata postupke poreskog dužnika kojima izbegavanje plaćanja poreza dolazi do kršenja zakona. Pod ovim postupcima podrazumevamo, ili sam čin neplaćanja poreza, ili propuštanje da se postupi u skladu sa zahtevima iz poreskog postupka, koji su poreskom dužniku nametnuti da bi se obezbedilo da poreska obaveza bude ispunjena (da podnese poresku prijavu, da uredno vodi poslovne knjige, da dopusti poreski nadzor i dr.).

Nezakonita poreska evazija je nedozvoljena i redovno se prekršajno ili krivično sankcioniše. Radnje koje možemo svrstati u one koje vode u izbegavanje plaćanja poreza bi bile:

- neregistrovanje delatnosti od strane poreskog obveznika, čime on u startu izbegava poreske obaveze, jer jednostavno ne postoji kao obveznik
- neprijavljivanjem ili delimičnim prijavljivanjem prihoda koje ima za posledicu izbegavanje više poreza kao što su PDV, porez na dobit pravnih lica, neki porezi na potrošnju…
- „naduvavanjem" rashoda, ili prikazivanjem rashoda koji nisu nastali u svrhu obavljanja delatnosti, odnosno onih koji se ne priznaju u poreske svrhe
- troškovi reprezentacije preko 1% prihoda, troškovi davanja u humanitarne, sportske i sl. svrhe preko 3,5% prihoda, prikazivanje nabavki za lične potrebe kao troška poslovanja.Više iskazani troškovi direktno smanjuju poresku osnovicu za obračun poreza na dobit pravnih lica
- neprijavljivanjem jednog broja zaposlenih radnika ili prijavljivanjem njihovih zarada u nižem iznosu nego što se realno isplaćuju. Kod nas, u oblasti građevinarstva, zapošljava se veliki broj nerezidentnih (stranih) fizičkih lica koje poreski obveznici jednostavno ne prijave, nešto zbog komplikovanih procedura oko zapošljavanja, a nešto zbog izbegavanja plaćanja poreza i doprinosa na njihove zarade. Gotovo većina privrednih subjekata kod nas (osim velikih pravnih lica), prijavljuju zarade zaposlenih koje su višestruko niže od onih koje se stvarno isplaćuju i time se izbegava plaćanje značajnih obaveza u vidu poreza i raznih doprinosa
- propuštanjem da se obračuna, obustavi i plati porez po odbitku kada su u pitanju zakupi poslovnih prostora čiji su vlasnici fizička lica, ili isplata dividendi vlasnicima kapitala
- neplaćanjem utvrđene poreske obaveze od strane poreskog obveznika

2.3.2.1 NEZAKONITA PORESKA EVAZIJA U SRBIJI

Fenomen konstruktivne dividende u Srbiji uporno opstaje. Akcionari, odnosno vlasnici kapitala nastoje i uspevaju da profite svojih firmi prihoduju ne klasičnom isplatom dividendi već preko troškova preduzeća pa tako umanjuju ili sasvim izbegavaju plaćanje poreza na dobit i dohodak. Sva njihova imovina jeste imovina preduzeća koju oni koriste kao svoju ličnu, tj. stanuju u vili preduzeća koju održavaju zaposleni u preduzeću, voze se automobilom i jahtom preduzeća kojima upravljaju radnici preduzeća, koriste kreditnu karticu preduzeća i slično. Jednom rečju, lični troškovi većinskog akcionara su troškovi preduzeća.

Vredniji stambeni prostor se pretvara u poslovni i plaća se porez na imovinu na osnovicu koju čini knjigovodstvena a ne tržišna vrednost. Naplata poreza na godišnji dohodak građana umesto u maju ili junu se realizuje na jesen jer poreska uprava kasni za izradom i slanjem rešenja. Znatno se kasni sa donošenjem rešenja o porezu na imovinu (sredinom godine, a i kasnije a rok je sredina prvog tromesečja) pa se do dobijanja rešenja plaća porez kao prethodne godine. Srpski primer tzv. divlje gradnje predstavlja svojevrstan, primer zakonite poreske evazije. Divlji graditelji godinama nisu plaćali odgovarajuće naknade, takse, poreze ni ostale namete koji

uobičajeno prate gradnju, a sada su, bar većina, dočekali amnestiju i pravno priznanje za svoje neplaćanje. Savesni raniji graditelji su kažnjeni.

Nezakonita poreska evazija u Srbiji je neuhvatljiva. Indirektne nagoveštaje o razmerama utaja poreza i krijumčarenja (dva pojavna oblika nezakonite poreske evazije) u Srbiji pružaju informacije o brojnim ilegalnim aferama u čijim pozadinama su desetine, stotine i milioni nenaplaćenih (utajenih ili prokrijumčarenih) poreza.

Veličini nezakonite poreske evazije doprinosi veliki broj nezaposlenih koji radi neprijavljeno, zaposleni koji primaju legalno samo deo plate, značajna karton trgovina koja se naslanja na karton proizvodnju i karton spoljnotrgovinsku razmenu. Nisu poznate razmere neprijavljenih ostvarenih prihoda, neprijavljenih delatnosti kao ni razmere izdataka koje poreski obveznici prijavljuju kao troškove preduzeća ili fizičkih lica iako to nije dozvoljeno poreskim propisima.

Poreska uprava koja nije na adekvatan način ni tehnički ni kadrovski osposobljena, sa statičnom i nefleksibilnom organizacionom strukturom uz to pre nekoliko godina neprirodno podeljena (izdvojena opštinska poreska uprava i razdvojen poreski postupak za lokalne javne prihode), materijalno neadekvatno nagrađena jednostavno nije u poziciji da se aktivnije i plodotvornije uhvati u koštac sa svim brzo razvijajućim vidovima poreske evazije. Sveobuhvatno rečeno, Srbija je u poslednje dve decenije prešla put od srednje razvijene zemlje Evrope do zemlje na samom začelju.

2.3.2.2 PODELA NEZAKONITE PORESKE EVAZIJE

Sa aspekta razmera evazije, možemo je podeliti na potpunu i delimičnu. Potpunu nezakonitu poresku evaziju imamo kada poreski obveznik uopšte ne prikaže elemente bitne za oporezivanje, drugim rečima, ne prikaže prihode, prikrije podatk, itd. Delimično nezakonito izbegavanje poreza imamo kada je poreski obveznik prijavio svoju poresku obavezu, ali nije potpuno i pravilno iskazao činjenice bitne za oporezivanje, tj. nije uključio sve prihode, a rashodi sadrže stavke koje se ne priznaju u poreske svrhe.

Prihod se retko stiče jednokratno i iz istog izvora, što smanjuje mogućnost za potpunu utaju poreza. U praksi se uglavnom sreću slučajevi delimične poreske utaje.

Nezakonita poreska evazija se može podeliti i na:

- Poresku utaju, ili defraudaciju poreza
- Poreske prekršaje i krivična dela

2.3.3 PORESKA UTAJA

Poreska utaja se najčešće susreće kod direktnih poreza kao što su porez na dohodak, porezi na imovinu, porez na dobit pravnih lica i sl. Krijumčarenje imamo obično kod indirektnih poreza kao što su akcize, carine i sl. Nezakonito izbegavanje poreskih obaveza je sankcionisano već samim poreskim zakonima i sprovodi se kroz prekršajni postupak, ali postoje i sankcije u krivičnom zakonodavstvu u vidu visoke novčane kazne, kazne zatvora, zabrane obavljanja delatnosti itd.

Utaja, ili defraudacija je onaj oblik nezakonite poreske evazije kada poreski obveznik uopšte ne prijavi, ili netačno prijavi činjenice relevantne za utvrđivanje poreske obaveze, a zbog toga poresko telo gubi elemente za razrezivanje poreza za tog poreskog obveznika i kao posledica proizilazi neplaćanje poreza.

Ako, na primer, poreski obveznik ostvari prihod od 1000 novčanih jedinica, a prijavi samo 600 novčanih jedinica, radi se o delimičnoj poreskoj utaji. Međutim, ako poreski obveznik od 1000 novčanih jedinica nije prijavio ništa, radi se o potpunoj, ili totalnoj poreskoj utaji, pa se zbog toga kažnjava visokim kaznama, jer se time nastoji da se ukine takvo ponašanje koje dovodi do poreske utaje.

Poreska utaja se, po pravilu, odnosi na izbegavanje plaćanja direktnih poreza, odnosno poreza na dohodak, poreza na imovinu, doprinosa.

U vezi sa poreskom defraudacijom potrebno je i biti upoznat sa institutom poreske amnestije, tj. institutom poreskog prava prema kom se poreskom obvezniku priznaje i osigurava poresko oslobođenje od zakonom utvrđene kazne predviđene za slučaj nezakonitog izbegavanja plaćanja poreza. Postoji uslov, odnosno, ako poreski obveznik unutar datog roka poreskim organima naknadno stavi na raspolaganje sve one relevantne podatke, odnosno obavesti ih o svim onim činjenicama koje je prikrio prilikom inicijalne poreske prijave, a koje služe kao elemenat za pravilno utvrđivanje stvarnog činjeničnog stanja osnovanog poreskog opterećenja poreskog obveznika.

2.3.4 PORESKI PREKRŠAJI

Poreski prekršaji su kažnjive delatnosti i ponašanja fizičkih i pravnih lica kojima se praktično vređa javni poredak i za koje su im zakonom predviđene kazne. Za prekršajnu odgovornost nije bitna samo namera, već je dovoljan i nehat, jer se jednostavno postupilo nezakonito. Samim poreskim zakonima su predviđeni prekršaji kao što je i propisana sankcija za svaki pojedini prekršaj.

Kazne mogu biti novčane i u vidu zaštitnih mera, kao što je na primer zabrana obavljanja delatnosti. Za učinjene prekršaje odgovorno je ne samo pravno lice, već i odgovorno lice u pravnom licu, kao i preduzetnik, tj. fizičko lice.

Neki od prekršaja u vezi sa poreskom utajom bi bili:

- neobračunavanje
- netačno obračunavanje i neblagovremeno plaćanje mesečne PDV obaveze
- neizdavanje fiskalnih računa uz svaku isporuku proizvoda
- nevođenje poslovnih knjiga u skladu sa propisima
- nedostavljanje poreske prijave poreza na dobit pravnih lica u roku od tri meseca od isteka poslovne godine i ukoliko se u istom roku ne uplati poreska obaveza i o tome ne dostavi dokaz nadležnom poreskom organu

Prekršaje u vezi sa izbegavanjem posrednih poreza (carine, akcize,…) karakteriše i to da za ovakve prekršaje, pored novčanih kazni, mogu biti primenjene i one kojima se predviđa oduzimanje robe i predmeta.

2.3.5 KRIVIČNA DELA

Krivična dela poreskog karaktera obuhvataju najteže oblike nezakonite poreske evazije koji su sankcionisani u okviru krivičnog zakonodavstva i za koje se po pravilu izriču visoke novčane kazne, zatvorske kazne i zabrana obavljanja delatnosti. Krivično delo poreske utaje mogli bi definisati kao delovanje onoga „oni koji izbegavaju potpuno ili delimično plaćanje poreza, doprinosa socijalnog osiguranja ili drugih propisanih doprinosa, daje lažne podatke o svojim zakonito stečenim prihodima, o predmetima ili drugim činjenicama koje su od uticaja na utvrđivanje ovakvih obaveza ili ko u istoj nameri u slučaju obavezne prijave ne prijavi zakonito stečen prihod odnosno predmete ili druge činjenice koje su od uticaja na utvrđivanje ovakvih obaveza“[22]. Ono što je važno u vezi kvalifikovanja nekog nezakonitog poreskog ponašanja kao krivičnog dela su sledeće njegove karakteristike: postojanje namere izbegavanja poreskih obaveza, davanje lažnih podataka i neprijavljivanje odgovarajućih činjenica.

2.3.6 PREVENTIVNE MERE U SRBIJI

Kao što je već pomenuto, u poreskim, ali i drugim zakonima imamo odredbe kojima se propisuje da se ponašanja i postupci poreskih obveznika kojima se vrši nezakonita poreska evazija, definišu kao kažnjiva i propisuju se odgovarajuće sankcije za takve postupke.

Međutim, kaznena politika, ma koliko bila obuhvatna i primerena, sama ne može potpuno sprečiti i iskoreniti nezakonitu poresku evaziju i potrebno je i preventivno delovanje.

[22] Dejan Popović, Nauka o porezima i poresko pravo, Beograd, 1997

Preventivne mere bi mogle da obuhvataju:

- podizanje opšte poreske kulture i promociju standarda ponašanja,
- edukaciju privrednih subjekata i pružanje stručne pomoći
- edukaciju i obuku poreskih inspektora i carinika
- adekvatno opremanje carinskih i poreskih organa za otkrivanje i sprečavanje zloupotreba,
- saradnju i bolju povezanost državnih organa: poreska uprava, kao što su uprava carine, policija, administracija
- nametanje raznih obaveza poreskim obveznicima kao što su npr. određeni način vođenja poslovnih knjiga, obavljanje plaćanja preko ovlašćenih nosilaca platnog prometa, obaveza evidentiranja prometa preko poreske registar kase i izdavanje fiskalnih računa kupcima proizvoda, obaveza adekvatnog označavanja akciznih proizvoda, kao što su akcizne markice na cigaretama i sl.
- što više optimizovati poresku politiku da poreski teret bude što ravnomernije i pravednije raspodeljen na poreske obveznike tako da se što više minimizira otpor plaćanja poreskih obaveza.

Bez obzira na sav napor ukoliko bi se u Srbiji preduzele ovakve preventivne mere, nezakonitom poreskom evazijom se krše poreski i drugi propisi i takvo ponašanje se sankcioniše prekršajno i krivično.

2.4 SIVA EKONOMIJA

Nezakonita poreska evazija predstavlja jedan od glavnih razloga za postojanje tzv. sive ekonomije. U najširem smislu shvaćena, siva ekonomija predstavlja svaku protivzakonitu privrednu aktivnost usmerenu na sticanje ekonomske koristi za lice koje je obavlja, a na štetu države i, po pravilu, drugih lica koja legalno obavljaju delatnost.
Pored namere da se na nezakonit način izbegne plaćanje poreza, postojanje sive ekonomije može se objasniti i dejstvom drugih činilaca, među kojima se izdvaja namera da se izbegnu različite zabrane koje nameće pravni poredak i koje su uvedene kako bi se sprečilo povređivanje, ili ugrožavanje značajnih individualnih, ili društvenih vrednosti.

U meri u kojoj bi se mogli uključiti u ostvarivanje dohotka u legalnoj ekonomiji, resursi koji su zbog izbegavanja zabrana angažovani u sektoru sive ekonomije doprinose smanjivanju naplate poreza, tako da se, u krajnjoj liniji, problem sive ekonomije svodi na nezakonitu poresku evaziju.

Najznačajniji dodatni faktori širenja sektora sive ekonomije su:[23]

- veliko smanjivanje proizvodnje i agregatne ponude
- nizak životni standard
- visoka nezaposlenost
- pojavljivanje velikog broja izbeglica, koje ne mogu legalno da reše svoj status
- mnoštvo mešovitih domaćinstava, čiji članovi rade u društvenom sektoru privrede
- radnopravna regulativa, koja bitno otežava otpuštanje viška zaposlenih koji primaju nisku naknadu, dok njihova preduzeća uglavnom ne rade i samim tim otvara prostor za bavljenje aktivnostima u sektoru sive ekonomije
- nepoverenje građana u bankarski sistem
- nemogućnost održavanja proklamovane konvertibilnosti valute i duboko usađen strah od inflacije
- neefikasnost funkcionisanja državnih organa i relativno blaga kaznena politika
- često tolerantan odnos vlasti, posebno prema onom segmentu sive ekonomije u kom se obavlja spoljnotrgovinska razmena
- nekonzistentnost i nestabilnost pravnih propisa

Razmere sive ekonomije se teško mogu utvrditi, a kada bi se mogle evidentovati od strane zvanične statistike, izgubile bi svoj karakter.

U literaturi se koriste tri različita pristupa da bi se označio njen značaj u stvarnom društvenom proizvodu zemlje.

Prvi pristup se zasniva na korišćenju tržišnih podataka. On insistira na tome da se o razmerama sive ekonomije može suditi na osnovu jaza koji se u statističkim računima javlja između nacionalnog dohotka, dobijenog sabiranjem različitih dohodaka, i ukupnih rashoda gde se neprijavljeni prihodi neće pojaviti na prihodnoj strani, ali se zato pojavljuje višak na strani rashoda.

Drugi pristup je indirektan u tom smislu što se zasniva na posmatranju učesnika u sektoru sive ekonomije, čije su transakcije postavljene tako da ostanu nezabeležene. Na primer, pojedini istraživači polaze od pretpostavke da kod legalnih aktivnosti postoji fiksni udeo gotovog novca u odnosu na depozitni novac, tako da svako povećanje tog udela označava porast sive ekonomije. Drugi, opet, prate tragove koje siva ekonomija ostavlja na tržištu rada. Ti se tragovi pokazuju u niskim stopama participacije radne snage i u visokim stopama nezaposlenosti.

Treći pristup je direktan jer se zasniva na ispitivanjima većeg ili manjeg uzorka lica. Njegovi rezultati se moraju prihvatiti sa velikom dozom opreza, jer može biti sporan i izbor uzorka, ali i odgovori učesnika u anketi mogu umnogome zavisiti od opšteg stanja poreskog morala u zemlji. Može se, dakle, zaključiti da nijedna metodologija ne pruža sasvim pouzdane procene razmera sive ekonomije.

[23] Kulić M., "Poreska utaja i krijumčarenje", BMG, Beograd, 1999;

2.5 EKONOMSKI MODEL NEZAKONITE PORESKE EVAZIJE

Poslednjih godina u finansijskoj literaturi značajan prostor se posvećuje pokušajima da se modeluje ponašanje poreskih obveznika suočenih sa mogućnošću da utaje porez.
Odluku o tome da li će, i u kom obimu, pokušati sa nezakonitom evazijom, poreski obveznik donosi vodeći računa o većem broju okolnosti.

Od posebnog značaja je:

- odnos između očekivane koristi od poreske uštede i troška koji ga čeka ukoliko bude otkriven i kažnjen
- stepen njegove averzije prema riziku
- verovatnoća da će biti otkriven

Dakle, obveznik bi mogao da odluči da pribegne defraudaciji samo onda ako je očekivana korist od neplaćenih poreza veća od očekivanih gubitaka u vidu sankcija kojima se izlaže lice koje krši zakon.

Ako je:[24]

t – poreska stopa
f – dio oporezivog dohotka koji neće biti prijavljen
Y – oporezivi dohodak
p – vjerovatnoća da će biti otkriven od poreskih vlasti
K – iznos kazne
Ψ – psihički troškovi

Možemo pretpostaviti da će poreski obveznik izvršiti utaju poreza ako je:

(1 – p) t f Y > p K + Ψ

Dok se ostale varijable u nejednačini mogu egzaktno utvrditi, pitanje je kako definisati ,,psihičke troškov'' kršenja zakona i kolika je njihova uloga u donošenju odluke o tome da li da se krene u nezakonitu poresku evaziju.

Kod lica koja već imaju određeno iskustvo u kršenju propisa ,,psihički troškovi'' postaju sve manji, tj. Ψ → 0. Tada bi se gornja jednačina mogla napisati u obliku:

(1 – p) t f Y > p K

[24] http://www.poreskauprava.gov.rs/

Iz ove nejednačine proizilazi da je:

K < t f Y (1 – p) / p

Ovaj ekonomski model nezakonite poreske evazije pokazuje da odluka da se prekrše propisi u cilju izbegavanja plaćanja poreza zavisi od mnogih okolnosti, ali da se racionalan obveznik neće upustiti u takve aktivnosti ako je očekivana korist od neplaćenih poreza manja od očekivanih gubitaka u vidu sankcija i ,,psihičkih troškova'' kojima se izlaže. Zanemarivši ove poslednje, kao ključni parametri se izdvajaju verovatnoća otkrivanja, koja u velikoj meri zavisi od obučenosti i opremljenosti poreske administracije, s jedne, i rigoroznost sankcija, s druge strane.

2.6 MERE PROTIV NEZAKONITE PORESKE EVAZIJE

Nezakonita poreska evazija, koja za posledicu ima formiranje sektora sive ekonomije, dovodi do neostvarivanja planiranih budžetskih prihoda. Na taj način, država je primorana, ili da odustane od finansiranja dela predviđenih javnih rashoda, ili da poveća poreze, što može imati mnoge nepovoljne posledice i da čak proširi razmere evazije.

Neprihvatljiva zakonita poreska evazija pokazuje slične efekte, pa državni organi, u cilju sprečavanja, odnosno minimizacije i jednog i drugog oblika izbegavanja plaćanja poreza preduzimaju različite mere.
Suprotstavljanje nezakonitoj poreskoj evaziji ima jasan pravni osnov, jer se ista vrši radnjom poreskog dužnika kojom se krši zakon, ili neki drugi propis.
Zato poreski i drugi zakoni sadrže kaznene odredbe, kojima se određena ponašanja poreskih dužnika definišu kao kažnjiva delatnost i propisuju odgovarajuće sankcije.
Politika suprotstavljanja nezakonitoj poreskoj evaziji mora, pored kaznene, da obuhvati i preventivnu dimenziju.

Preventivne mjere sastoje se, između ostalog, u:

- snabdevanju nadležnih poreskih i carinskih organa odgovarajućom opremom za otkrivanje i sprečavanje kontrabande
- obezbeđivanju saradnje između tih organa i drugih državnih organa, pre svega policije i pograničnih službi
- nametanju različitih obaveza poreskim dužnicima, tj. da sve uplate vrše preko banaka, da vode poslovne knjige, da izdaju račun svakom kupcu, da posebno obeleže kutije cigareta
- primerenoj obuci poreskih inspektora
- nastojanju da se podigne opšta poreska kultura i poreski moral stanovništva
- svođenju poreskog tereta u razumne okvire i, uopšte, ublažavanju dejstva faktora koji doprinose formiranju otpora pri plaćanju poreza

2.7 UTICAJ PORESKOG RAJA NA PORESKI SISTEM

Samo ime „poreski raj“ govori o mestu koje može biti utočište za kompanije i građane koji žele da uštede kada su u pitanju porezi s jedne strane, a sa druge strane da ostvare veći profit, ako i povećanje kapitala. Zbog toga su zemlje poreskog raja postale veoma popularne, jer u njima su poreske stope veoma niske ili uopšte ne postoje, i selidba kapitala ili imovine je od velikog značaja za poreske obveznike koji tu selidbu žele da izvrše iz zemalja gde zakonodavstvo nameće visoke poreze, gde je tendencija za ostvarivanjem većeg profita, rasta i razvoja proizvodnje i samim tim plasiranje kvalitetnih proizvoda po nižim cenama gotovo nemoguća.

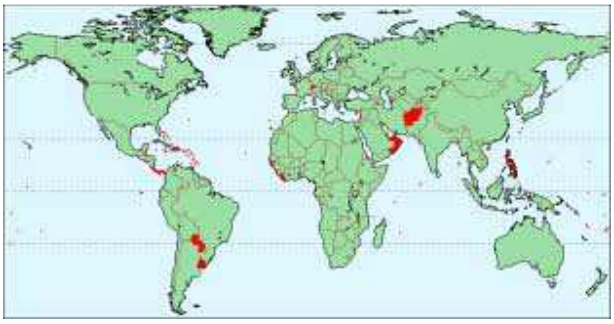
Prema definiciji Ujedinjenih nacija, zemlja poreskog raja je bilo koja banka u svetu koja prima depozite koji se mogu smatrati osiguranjem za isporuku dobara i koja upravlja imovinom izraženoj u stranoj valuti u korist lica čije je stalno mesto boravka na drugom mestu, što dalje implicira da se u stvari radi o pružanju određenih prednosti nerezidentima.

Od velikog značaja za nerezidente osim beneficija koje već uživaju prilikom poslovanja u zemljama poreskog raja na ime poreza jeste činjenica da je tajnost, kao i sigurnost bankovnih računa zagarantovana.

2.7.1 PODRUČJA PORESKOG RAJA

Najpoznatija područja poreskog raja su:

- Evropa: Andora, Kipar, Gibraltar, Holandija, Lihtenštajn, Luksemburg, Monako, Švajcarska
- Srednji istok: Bahrein, Izrael, Liban
- Afrika: Džibuti, Liberija, Mauricijus, Sejšeli
- Azija i Pacifik: Ostrva Kuk, Guam, Hong Kong, Tokio, Makao (Kina) , Mariani, Maršalova ostrva, Nauru, Filipini, Singapur, Tahiti, Tajland, Vanuatu, Zapadna Samoa
- Zapadna hemisfera: Anguila, Antigua, Aruba, Bahami, Barbados, Belize, Bermuda, Britanska Devičanska ostrva, Kajmanska ostrva, Kostarika, Dominika, Grenada, Montserat, Holandski Antili, Panama, Portoriko, St. Kits i Nevis, St. Lucia, St. Vinsent i Grenadini, Turks i Kaikos ostrva, Vest Indis, US Devičanska ostrva, Urugvaj, Anguile i Monserat (Velika Britanija).

Slika 2. – Zemlje poreskog raja

2.7.2 „PORESKI RAJ“ POGUBAN PO ZEMLJE U RAZVOJU?

Poreski rajevi, mi ih nazivamo tajnovite nadležnosti, po mom mišljenju imaju pogubne posledice i po zemlje u razvoju, ali i razvijene zemlje, jer omogućavaju bogatima širom sveta da premeste svoje bogatstvo na egzotična ostrva, ili velike finansijske centre, kao što je London, da bi izbegli plaćanje poreza. Istovremeno, poreski rajevi postali su ključni za poslovanje multinacionalnih kompanija, jer prebacuju profit iz zemalja gde ga ostvaruju na mesta gde ne moraju da plaćaju porez na ostvarenu zaradu.

Dakle, mnoge multinacionalne kompanije ili plaćaju neznatne poreze ili ih uopšte ne plaćaju. Smatram da je to veliki strukturalni nedostatak globalizovanog finansijskog tržišta. Međutim, političari odavno ignorišu ovaj problem. Stoga civilno društvo vrši pritisak na političare da usvoje sistematske mere kako bi se sprečila ova pljačkaška aktivnost.

Evropska unija predvodi kampanju u cilju suzbijanja ove pojave, jer ne samo Grčka, već i Italija i Španija, pa i Velika Britanija, se suočavaju sa ekonomskim problemima zbog izbegavanja plaćanja poreza, što je posledica postojanja poreskih rajeva. Britanska imperija je formirala dosta poreskih rajeva na ostrvima kao što su Karipska, Devičanska, Kajmanska, Bermuda, Bahami...

Druga važna poluga su Sjedinjene Američke države, jer mnogi ljudi ne uviđaju da je dosta saveznih država u SAD-u koje posluju kao poreski rajevi: Florida, Vajoming, Nevada, Delaver, kao i Američka Devičanska ostrva i Maršalska ostrva. Dakle veoma moćne države imaju velike koristi od postojanja poreskih rajeva, a što je na štetu ostatka sveta. Sada posebno zabrinjava to što Istočno-evropske zemlje, Afričke zemlje, Bliski istok, Singapur i Hong Kong razvijaju aktivnosti poreskih rajeva, što znači da je ipak reč o globalnom fenomenu za koji je potrebno globalno rešenje.

2.7.3 OFFSHORE KOMPANIJE

Offshore zone su zone u kojima postoji dvojna poreska politika koja je veoma povoljna za kompanije koje nemaju poslovanje u toj zemlji već samo registrovano sedište i uobičajenu za kompanije koje posluju na lokalnom tržištu.

Offshore kompanije je zajednički naziv za kompanije koje su registrovane u određenim zemljama samo kako bi koristile povoljne poreske tretmane.

Razlozi za nastanak offshor zona su pre svega sigurnost imovine:

- od sudskih sporova
- od zaplene imovineod strane države po osnovu optužbi za dela protiv njene sigurnosti
- u cilju privatnosti
- zbog postojećeg poreskog sistema

Razlozi za osnivanje firmi u zemljama poreskog raja:

Kompanija registrovana na tom području plaća niske ili paušalne poreze ukoliko posluje izvan njega. Povlašćene su, dakle, samo one kompanije čiji su vlasnici, odnosno direktori nerezidenti (stranci) i koje ne ostvaruju nikakvu dobit na toj teritoriji, tj. ne kupuju ili prodaju robu ili usluge na tom području.

Sposobnost zemalja poreskog raja da privuku investitore demonstrira vrstu fiskalne politike koja može da pomogne razvoju siromašnih država. Zemlje poreskog raja čine 1,2% svjetske populacije, 26% svjetske imovine i 31% neto profita američkih multinacionalnih korporacija.

Zahvaljujući poreskoj konkurenciji između država, kompanije i građani vrše transfer kapitala i imovine u poreske sisteme u kojima ih porezi ne preopterećuju. Ovu vrstu migracije izaziva poreska konkurencija kojom se u poreskom sistemu sa nižim porezima maksimizira profit i kapital, a time i privredni rast. Bogati građani posebno vode računa o porezima ako su u prilici da biraju gdje da žive, rade, štede i investiraju.

Mnogi Skandinavci i Nijemci, zbog povoljnijeg poreskog tretmana kamate za depozite nerezidenata, imaju bankarske račune u Luksemburgu. Većina latinoameričkih država ne oporezuje dividende i kamatu, smanjujući mogućnost odliva kapitala u druge države.

2.7.4 PREDNOSTI PORESKIH RAJEVA

Prednosti offshore poslovanja ogledaju se naročito u:

- porastu profita, što je rezultat nižeg oporezivanja
- jednostavnijoj regulativi i minimalnim formalnostima za poslovno udruživanje
- postojanju odgovarajućeg pravnog okvira za zaštitu integriteta na relaciji principal-agent
- reputaciji iza koje stoje razne specijalizovane usluge i poverljivost podataka
- nepostojanju devizne kontrole
- zaštiti imovine od mogućnosti sudskih sporova i istraga

Postoji nekoliko razloga zašto se neka zemlja, ili područje opredeljuje da postane poreski raj. Jedan od razloga je da se dođe do potrebnih sredstava za sopstveni razvoj. Zato se nude niže poreske stope za velike korporacije pod uslovom da osnuju stalnu poslovnu jedinicu ili kompaniju u zemlji domaćinu, u kojoj bi se zaposlilo lokalno stanovništvo.

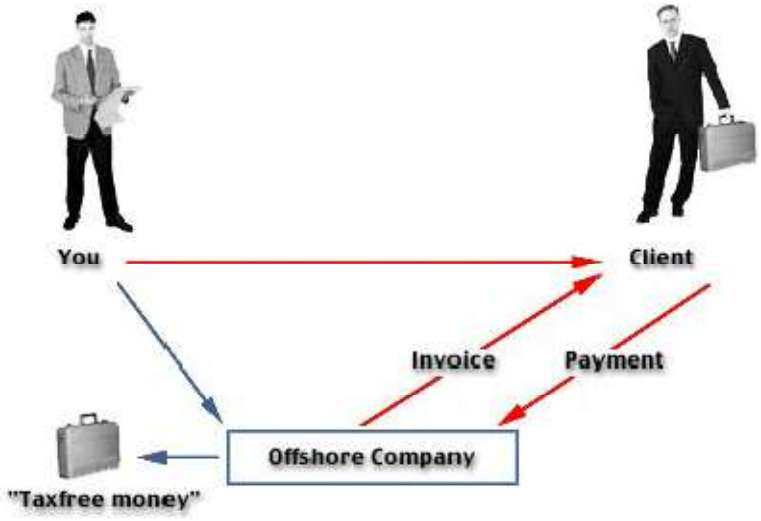
Zatim, politika niskih poreza ohrabruje dolazak konglomerata iz industrijski razvijenih zemalja, koji će radno osposobiti lokalno stanovništvo. Za razvoj mnogih sektora male zemlje nisu osposobljene, te im promovisanje niskih poreza služi da privuku strane kompanije na svoje područje.

2.7.5 KORIŠĆENJE OFFSHORE ZONA ZA PORESKU EVAZIJU

Koliko je offshore poslovanje uzelo maha pokazuju sledeći podaci: više od 60% prometa na Njujorškoj berzi vrši se preko offshore kompanija, oko 300 najbogatijih amerikanaca novac drži na računima svojih offshore kompanija, 70% svetskog prometa obavlja se preko offshore kompanija.
Offshore kompanije su oslobođene gotovo svih pravnih ograničenja, što znači da mogu da kupuju robu u jednoj zemlji i prodaju je u drugoj.

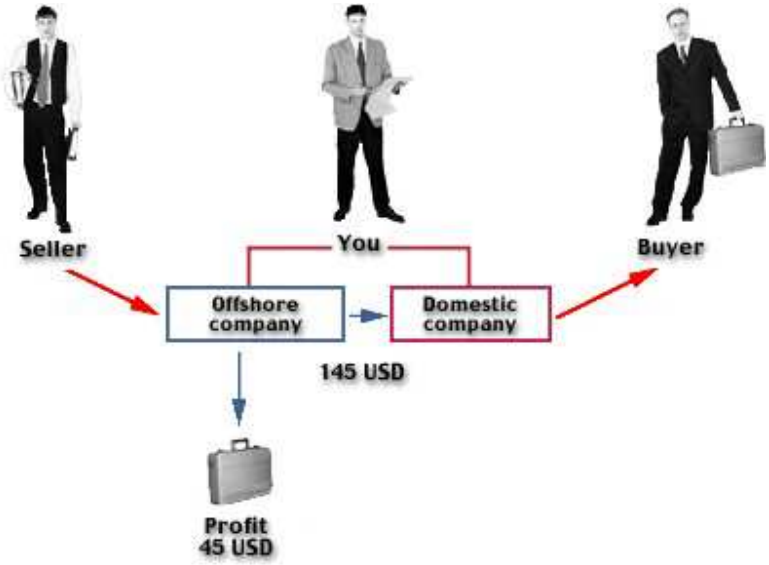
PRIMER 1 – "Prodavac"

Prodajete proizvode direktno od strane vaše offshore firme:

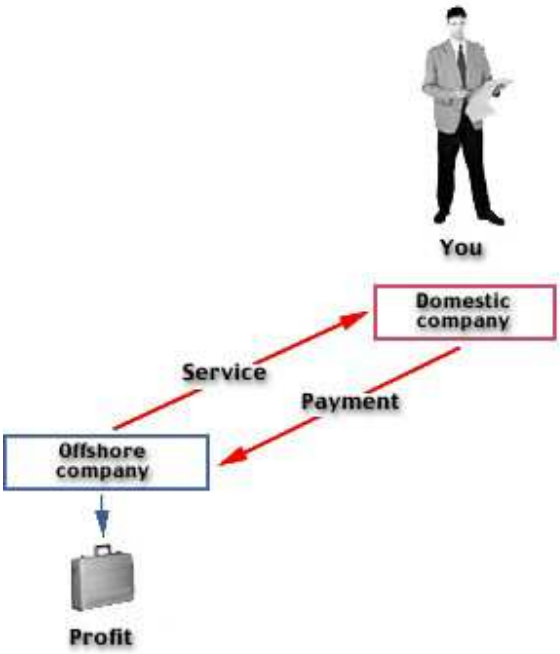
PRIMER 2 – "Posrednik"

Robu koju ste platili 100 prodate svojoj offshore firmi za 145 aona krajnjem kupcu za 150:

PRIMER 3 – "Sam svoj majstor"

Izvršite prodaju preko lokalne firme ali offshore firmi platite "usluge" i ovaj trošak anulira profit.

2.7.6 KIPAR „POŽELJNO ODREDIŠTE" ZA SRPSKE PRIVREDNIKE

Prema nekim podacima, samo poreska utočišta u Evropi lišavaju siromašne zemlje ogromnih izvora prihoda koji nadmašuje iznos koji one dobijaju iz razvojnih fondova. Narodna banka Srbije je saopštila da su u protekle tri godine firme iz Srbije transferisale u offshore zone (zone u kojima postoji dvojna poreska politika, prva koja je veoma povoljna za kompanije koje nemaju poslovanje u toj zemlji, već samo registrovano sedište, i druga, odnosno uobičajena politika za kompanije koje posluju na lokalnom tržištu) više od 250 miliona evra.

Oporezivanjem milionera u Srbiji popuni se tek oko 10% budžeta, dok je u zemljama Evropske unije taj prosek između 25% i 30%. Evropska unija dozvoljava da se porez registrovanih offshore firmi naplaćuje u zemlji u kojoj oni imaju glavninu biznisa. Firma registrovana na Kipru može da plaća porez u Srbiji, bitno je samo da se porez ne plaća dva puta.

Još 2004. godine u Srbiji je donet zakon o privrednim društvima, koji ne priznaje sedište kompanije po mestu njene registracije, već samo u mestu odakle se njom rukovodi, a sve fiskalne obaveze se regulišu prema stvarnom sedištu kompanije, a ne fiktivnom. U tom slučaju, svako ko je izbegao plaćanje poreza na kapitalnu dobit, jer je prodao neko svoje preduzeće ili banku, učinio je ozbiljno krivično delo.

Veliki broj srpskih kompanija kao vlasnike ima Kiparske, Holandske, Luksemburške ili neke druge firme. Bez obzira na obavljanje brojnih transakcija, do sada, koliko je to poznato javnosti, još uvek niko nije krivično odgovarao, tako da najpozitivnija politika za Srbiju jeste da ima umerene stope poreza i da na taj način postane zemlja koja je privlačna za biznis.

TREĆI DEO

3. POJAM PRANJA NOVCA

Pranje novca (engl. money laundering, nem. Geldwäsche) znači pretvaranje tzv. "prljavog" novca, ili druge imovinske koristi pribavljenih kriminalnim, ili drugim protivzakonitim radnjama, obuhvaćenih pojmom tzv. predikatnog krivičnog dela u "čist" novac, naime onaj koji se može upotrebiti i koristiti kao legalni prihod u bankovnim, trgovačkim, kupoprodajnim, investicijskim, preduzetničkim i drugim poslovima ili načinima ulaganja. Znači, ona imovinska korist, najčešće je to novac, koji bi se prema postojećim zakonima trebao oduzeti kao rezultat krivično delo, koristi se kao i svaki drugi zakonitim načinom stečeni dohodak. Time se pokušava ne samo prikriti učinjeno krivično delo i njime postignuta imovinska korist nego se njegovom daljom upotrebom stvara konkurencija s onima koji nekriminalnom delatnošću ostvaruju prihode u svom poslovanju. [25]

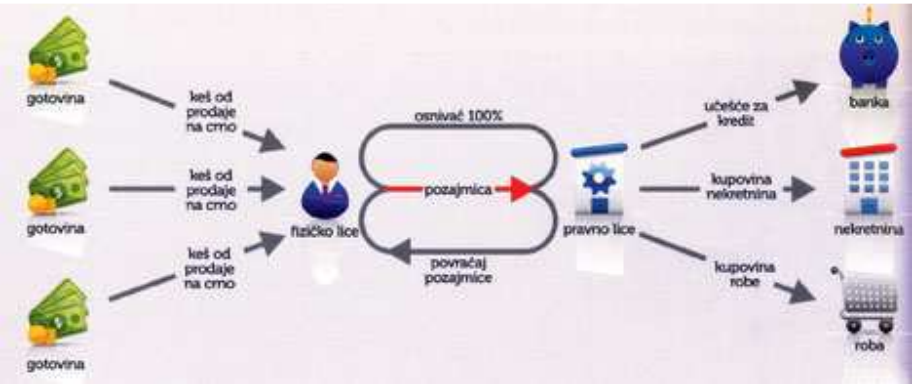
Pranje novca je globalan fenomen, pa vrlo često pranje novca prelazi granice jedne države. Pranje novca je postalo i svetski problem. Naime, postoje podaci koji ukazuju na to da se godišnje opere oko 1000 milijardi dolara, a zapleni se svega 1% od ukupne vrednosti opranog novca.

Smatra se da je pojam "pranje novca" prvi upotrebio engleski časopis The Guardian pišući 1973. o 200.000 dolara namenjenih republikanskoj predizbornoj kampanji u SAD-u, odnesenih u kovčezima u Meksiko radi stavljanja u opticaj.

Postupak pranja novca odvija se u tri faze:

- Stavljanje (engl. placement) kao prva faza sastoji se od fizičkog ulaska gotovine kriminalnog porekla u finansijski sistem preko bankarskih depozita, novčanih naloga, ili elektronskim transferom preko državnih granica.
- Sledeća faza je polaganje (engl. layering) pod kojim se podrazumeva niz složenih finansijskih transakcija kojima se prikriva pravo poreklo novca. Konačni cilj ove faze u procesu pranja novca sastoji se u onemogućavanju povezivanja takvih sredstava s njihovim izvorom.
- Poslednja faza u procesu pranja novca je integracija (engl. integration) kojom se "prljavi novac" ugrađuje u tzv. "čiste fondove" i ničim se više ne razlikuje od zakonito stečenog novca.

[25] G.Bošković, „Pranje novca“, BeoSing, 2005.

Slika 3. – Faze pranja novca

Smatra se da se godišnje u svetu "opere" oko 900 milijardi dolara od čega gotovo polovina novca dolazi iz ilegalne trgovine drogama. To upućuje na povezanost pojave pranja novca s organizovanim kriminalom koji u najvećem opsegu stoji iza ilegalne trgovine drogama. Ono što posebno otežava organizovanu akciju svih društvenih faktora politike suzbijanja kriminaliteta u borbi protiv pranja novca jesu vrlo brojne i raznovrsne metode pranja novca koje se iz dana u dan menjaju i prilagođavaju merama preduzetim radi njihovog otkrivanja i suzbijanja.

Od niza metoda treba spomenuti samo neke:

- krijumčarenje gotovine, tj. fizički transport gotovine u stranu državu gde se novac polaže u banku i uskoro postaje neprepoznatljiv
- konstrukcija (engl. structuring), gde se velika finansijska transakcija pretvara u niz malih s malim iznosima novca (tako je jednom prilikom oprano 29 miliona dolara u malim svotama od 10 i 20 dolara prebacivanih u Ekvador)
- lažne kompanije, tzv. "shell kompanije" (engl. shell: ljuska) prikrivaju sredstva pranja novca, a "front kompanije" (engl. front: prednja strana, lice, čelo) obavljaju legalne poslovne aktivnosti radi prikrivanja pranja novca
- kockarnice, odnosno osoba s gotovinom dolazi u kockarnicu, dobija žetone, odigra nekoliko serija i za većinu preostalih žetona traži isplatu koju potom deponuje na račun trećih osoba itd.

U izvorima međunarodnog krivičnog prava za pranje novca relevantna je Konvencija VE o pranju, traganju, zapleni i konfiskaciji prihoda od kaznenih dela i Konvencija UN o transnacionalnom organizovanom kriminalu. U srpskom krivičnom pravu je pranje novca inkriminisano krivično delo prikrivanja protivzakonito dobijenog novca u čl. 231. krivičnog zakona.[26]

3.1 FAZE PRANJA NOVCA

Pranje novca je proces koji se može podeliti u tri osnovne faze, s tim što treba imati u vidu da je ova podela na faze ipak teorijskog karaktera, te da se u praksi one katkada preklapaju ili neke od njih pak izostaju.

Prva faza je raskidanje direktne veze između novca i aktivnosti koja je nezakonita, a kojom je stečena i naziva se fazom ,,ulaganja''. U fazi ulaganja, novac koji je nezakonito stečen se uvodi u legalne finansijske tokove. Postoji mnogo načina na koji se to može ostvariti. Jedan od načina je da se gotovina koja je pribavljena kriminalnim poslovima uplati na bankovne račune, a najčešće pod izgovorom neke delatnosti koja je regularna i gde se plaćanje najčešće vrši u gotovom novcu, kao što su na primer restorani, komisioni, butici itd. Ukoliko se gotovina pomeša sa prihodima zakonitog poslovanja smanjuje se mogućnost brzog otkrivanja ,,prljavog'' novca. Druga mogućnost je osnivanje lažne ili ,,fantomske'' firme koja ne posluje već služi isključivo za polaganje ,,prljavog novca''.

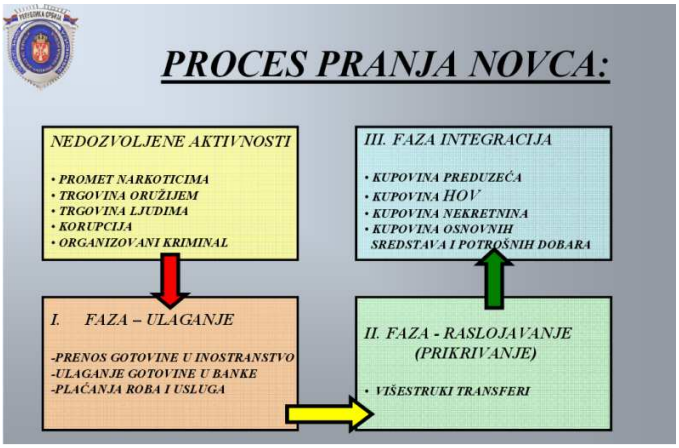
Velike sume novca mogu se pretvoriti u novčanice manjih vrednosti i polagati na račune u iznosima manjim od zakonskog cenzusa ili iznosima koji nisu sumnjivi i nisu predmet prijavljivanja nadležnim organima. Novac se može prebacivati i u gotovini u države koje nemaju jake sisteme za sprečavanje pranja novca i tamo polagati na račune kod banaka i drugih finansijskih institucija. U javnosti je veoma poznat pojam prebacivanja novca u ,,koferima''.

Druga faza je faza ,,raslojavanja'' ili faza ,,prikrivanja''. Nakon što je gotovina na neki način ušla u legalni finansijski sistem, sledeći korak u procesu pranja novca je raslojavanje koje se ostvaruje tako što se novac prebacuje sa računa na račune širom sveta. Novac se transferiše mnogobrojnim transakcijama, od kojih mnogo nemaju nikakav smisao ni ekonomsku, ili čak poslovnu logiku, a čiji je pre svega cilj da se prikrije veza između novca i kriminalne aktivnosti od koje potiče. Prikrivanje prave svrhe ovih transakcija se može postići prividom da se novac transferiše radi plaćanja roba ili usluga u inostranstvu. Kako prebacivanje novca u inostranstvo ne bi bilo sumnjivo, ,,perači'' novca često osnivaju firme u inostranstvu koje se pojavljuju u ulozi dobavljača.

[26] Roger Classens, „Sprečavanje pranja novca“, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006.

Ove firme šalju neistinite, ili uvećane fakture firmi u kojoj je već došlo do deponovanja ,,prljavog'' novca, s tim da do razmene roba ili usluga ne dolazi uopšte ili se ona odvija u neodgovarajućem broju ili kvalitetu, tako da jedino što se kreće je novac, koji se prividno u cilju obavljanja zakonite delatnosti šalje u inostranstvo. Pored ovog, veliki je broj i drugih načina da se novac, kada se jednom nađe na nekom računu transferiše kako bi se prikrilo njegovo poreklo. Kupovina polisa osiguranja, luksuznih predmeta, automobila, jahti, akcija u preduzećima, investicionih fondova, kao i drugih finansijskih instrumenata, samo su neki od tih načina.

Treća faza, faza ,,integracije'' je poslednja faza u ovom procesu i nakon koje se ,,prljav'' novac javlja kao novac koji potiče od zakonom dozvoljenih delatnosti. Popularan metod interacije ,,prljavog'' novca u legalne finansijske tokove je kupovina nekretnina kao što su poslovne zgrade, skladišta ili stanovi[27]. Davanje u zakup nekretnina je potpuno zakonit posao a prihod koji se ostvaruje na ovakav način neće biti sumnjiv. Ovakav novac se može investirati u preduzeća koja su u teškoćama koja nakon toga nastavljaju da rade a dividende i direktorske plate koje se isplaćuju imaju oblik zakonitih prihoda. Jednom, kada novac dođe u ovu fazu, jako je teško, ako ne i nemoguće otkriti njegovo nezakonito poreklo.

Slika 4. – Proces pranja novca

[27] P.Kapor, „Međunarodne poslovne finansije“, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, 205.

3.2 FINANSIRANJE TERORIZMA PRANJEM NOVCA

Finansiranje terorizma predstavlja prikupljanje i distribuciju sredstava u nameri da se one iskoriste za vršenje terorističkih akata kao i za finansiranje aktivnosti terorističkih organizacija, ili individualnih terorista.

Finansiranje terorizma sastoji se od nekoliko faza, a njih karakterišu različiti učesnici i različiti mehanizmi, a svaki od njih može biti veoma ranjiv na različite instrumente otkrivanja i sprečavanja.

Početna faza je faza prikupljanja ili akumulacije sredstava iz više različitih izvora i na više različitih načina. Sredstva mogu da potiču iz zakonitog poslovanja preduzeća koja su povezana pa i vođena od strane terorističkih organizacija ili pojedinaca. S druge strane, sredstva mogu poticati i od krivičnih dela kao što su trgovina drogom, otmice, iznude, prevare itd. Donacije od strane pojedinaca koji podržavaju ciljeve terorističkih organizacija, kao i dobrotvorni fondovi koji namerno ili nenamerno prikupljaju sredstva i kanališu ih prema terorističkim organizacijama takođe predstavljaju značajan izvor ovih sredstava[28].

Poseban oblik finansijske podrške terorističkim organizacijama, koji eksperti često stavljaju na prvo mesto po važnosti jeste podrška od strane država i organizacija sa dovoljno razvijenom infrastrukturom da prikupe sredstva i stave ih na raspolaganje terorističkim organizacijama.

Kada se ova sredstva jednom prikupe, smeštaju i čuvaju opet na veliki broj različitih načina uključujući račune kod banaka otvorenim od strane tzv. ,,izolatora'' ili posrednika, pojedinaca, ili firmi (straw men, middle men, front companies).

Sledeća faza finansiranja terorizma je prenos ovih sredstava ćelijama terorističkih organizacija ili pojedincima radi njihovog operativnog korišćenja. Obaveštajni rad je pokazao da su međunarodni elektronski transferi između banaka ili remitenata novca kao što su Western union ili Moneygram često korišćeni mehanizmi za prenos ovih sredstava. Korišćenje dobrotvornih organizacija je pogodno ne samo za prenos novca već i oružja, zaliha pa čak i ljudstva terorističkim grupama koje operišu u ratnim zonama i državama zahvaćenim pobunama i bezakonjem.

Alternativni sistemi ili mreže za prenos novca kao što su indijska ,,havala'', pakistanski ,,hundi'' ili kineski ,,čit'' ili ,,čop'', koji funkcionišu u okviru strogo definisanih rasnih, plemenskih ili nacionalnih grupa su, takođe veoma često korišćeni način transfera ovih sredstava. Terorističkim organizacijama je izuzetno primamljiva efikasnost ovih sistema koji retko uključuju fizički prenos gotovog novca i koji ne ostavljaju nikakav pisani trag o izvršenom prenosu. Na kraju, novac se često prenosi do svojih krajnjih korisnika i preko kurira i krijumčarenjem gotovine preko državnih granica. Nakon što se izrši prijem ovih sredstava u ćelijama ona se mogu ponovo čuvati ili iskoristiti za trenutnu akciju.

[28] www.apml.gov.rs

Poslednja faza, koja je i konačni dokaz kriminalne prirode ovih sredstava je njihova upotreba.

Razumevanje upotrebe ovih sredstava može ići od vrlo uskog poimanja upotrebe kao prostog čina kupovine eksploziva za pojedinačnu samoubilačku akciju pa do upotrebe sredstava za čitav niz aktivnosti kao što su:

- podrška redovnim aktivnostima ćelija (kupovina hrane ili iznajmljivanje vozila i stanova),
- nabavka oružja i eksploziva, obezbeđivanje skrovišta i medicinske nege,
- finansiranje kampova za obuku,
- objavljivanje reklamnog materijala,
- kupovina kompjutera i telekomunikacione opreme ili plaćanje političke podrške i utočišta u za to pogodnim državama.

3.2.1 DRŽAVE PROTIV PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA

Države razvijaju sisteme za borbu protiv pranja novca u skladu sa specifičnostima svog pravnog, ekonomskog i privrednog sistema. Međutim, svi ovi sistemi imaju svoje zajedničke karakteristike koje se ogledaju u opšteprihvaćenim međunarodnim standardima. Takođe, svaki od ovih sistema se može posmatrati sa dve osnovne strane: represivne i preventivne.

Pranje novca i finansiranje terorizma su globalni problemi koji imaju povratne efekte na ekonomske, političke, bezbednosne i socijalne strukture zemlje.
Posledice pranja novca i finansiranja terorizma su: podrivanje stabilnosti, transparentnosti i efikasnosti finansijskog sistema zemlje, ekonomski poremećaji i nestabilnost, ugrožavanje programa reformi, smanjenje investicija, gubljenje ugleda države i ugrožavanje nacionalne bezbednosti.

Međunarodni monetarni fond je 1996 godine izvršio procenu da je ukupan obim pranja novca u svetu između 2 i 5 procenata ukupnog svetskog društvenog proizvoda. Iznos u novcu koji odgovara navedenim procentima je 590 milijardi do 1,5 biliona američkih dolara godišnje. S obzirom na tajnost i prirodu pranja novca, navedeni podaci su samo indikator veličine problema.

Zastrašujuće posledice terorističkih akata dovoljan su razlog da država učini sve što je u njenoj moći, uključujući i efikasno praćenje tokova novca, kako bi se te posledice predupredile.

3.2.2 REPRESIVNA I PREVENTIVNA STRANA SISTEMA

Pranje novca i finansiranje terorizma su krivična dela. Represivna strana sistema se ogleda u krivičnom gonjenju i kažnjavanju učinilaca ovih krivičnih dela. Kazne za pranje novca u svim državama sveta su veoma oštre i često premašuju kazne koju su zaprećene za krivična dela kojima je stečen novac koji se ,,pere''. U Republici Srbiji, kazna koja sledi za krivično delo pranja novca je od 6 meseci do 5 godina zatvora, ako iznos novca koji je predmet krivičnog dela prelazi milion dinara kazna je do 10 godina zatvora. Kazna za finansiranje terorizma u Krivičnom zakoniku Republike Srbije je od 1 do 10 godina zatvora.

Pored kazne zatvora, sav novac ili imovina koji su predmet krivičnog dela se moraju oduzeti. Osnovni razlog uvođenja krivičnog dela u pravne sisteme je onemogućavanje kriminalaca da koriste prihode stečene nelegalnim putem na zakonite načine.

Međunarodni standardi u oblasti preventivne strane sistema poznaju nekoliko osnovnih i sada već tradicionalnih mera na planu sprečavanja pranja novca, a to su:

- identifikacija i provera identiteta klijenata i stvarnih vlasnika, kao i redovno praćenje poslovanja klijenata
- prijavljivanje gotovinskih transakcija preko iznosa određenih zakonom
- prijavljivanje sumnjivih transakcija
- čuvanje podataka o klijentima i transakcijama

3.3 PRIMENA RADNJE OBVEZNIKA

Obveznici su lica van javnog sektora koji primenjuju radnje i mere za sprečavanje i otkrivanje pranja novca i finansiranja terorizma. Nesagledive su posledice po reputaciju pojedinih subjekata u privatnom sektoru ako rade sa kriminalcima ali i po finansijski sistem i društvo u celini ako se te pojave ne suzbijaju na efikasan način. Stoga je cilj privatnog i javnog sektora u ovoj oblasti zajednički, a mnogi subjekti u privatnom sektoru aktivno uključeni u aktivnosti na njihovom suzbijanju.

Upravo se većina mera preventivnog karaktera izvrši kod obveznika. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma prepoznaje sledeće kategorije obveznika[29]:

- banke
- ovlašćeni menjači
- društva za upravljanje investicionim fondovima
- društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima
- davaoci finansijskog lizinga
- društva za osiguranje, društva za posredovanje u osiguranju, društva za zastupanje u osiguranju i zastupnici u osiguranju, koji imaju dozvolu za obavljanje poslova životnog osiguranja
- lica koja se bave poštanskim saobraćajem
- brokersko-dilerska društva
- organizatori posebnih igara na sreću u igračnicama
- priređivači igara na sreću koje se organizuju putem interneta, telefona ili na drugi način putem telekomunikacionih veza
- preduzeća za reviziju
- ovlašćeni revizori

Preduzetnici i pravna lica koja vrše sledeće delatnosti:

- posredovanje u prometu nepokretnosti
- pružanje računovodstvenih usluga
- poresko savetovanje
- posredovanje u sklapanju kreditnih poslova i davanju zajmova
- faktoring i forfeting

[29] www.apml.gov.rs

- davanje jemstava
- pružanje usluga prenosa novca

3.3.1 IDENTIFIKACIJA KLIJENTA

Poznavanje klijenta i njegovog poslovanja je jedna od osnovnih pretpostavki uspešne borbe protiv pranja novca. Postojanje klijenata koji nisu poznati banci ili drugom obvezniku predstavlja veoma visok rizik od pranja novca. Iz ovih razloga se bankama i drugim finansijskim institucijama zakonima zabranjuje otvaranje računa, uspostavljanje drugih oblika poslovne saradnje, kao i vršenje transakcija ukoliko nije utvrđen identitet klijenta.

Zakonima se utvrđuju podaci koje banka ili druga finansijska institucija traže od klijenta kao i dokumentacija koju klijent treba da dostavi banci. Takođe, propisuju se i uslovi koje takva dokumentacija treba da ispuni, kao na primer originalna ili overena dokumentacija iz relevantog registra koja ne sme biti starija od tri meseca za pravna lica ili lični dokument sa verodostojnom fotografijom iz kojeg se nepobitno može utvrditi identitet klijenta za fizička lica.

3.3.2 STVARNI VLASNICI

Utvrđivanje identiteta klijenta vrlo često nije dovoljno da bi se znalo ko u stvari koristi usluge koje se nude u finansijskom sistemu. Identifikacija jednog privrednog društva kao pravnog lica ne nudi odgovor na pitanje koje fizičko lice u stvarnosti uživa ili snosi ekonomske posledice poslovnih aktivnosti tog privrednog društva. Drugim rečima, ako se ne zna ko stoji iza pravnih ili čak fizičkih lica, ko u njihovo ime donosi stvarne odluke u poslovnom svetu, ne može se govoriti o efikasnom sprečavanju pranja novca ili finansiranja terorizma.

Stvarni vlasnici, kako ih Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma definiše, su uvek fizička lica koja u pravnim licima imaju 25% ili više udela ili akcija ili na drugi način ostvarju pravo da učestvuju u odlučivanju. Kriterijum od minimum 25% udela je samo jedan od objektivnih kriterijuma koji mogu poslužiti u identifikovanju lica koja stoje iza transakcija drugih lica u poslovnom svetu, ali nije jedini, te i u slučajevima kada se on ne može primeniti, obveznik mora učiniti sve da zaista sazna ko stoji iza njegovog budućeg klijenta.

3.4 PRIJAVLJIVANJE GOTOVINSKIH TRANSAKCIJA

Prijavljivanje gotovinskih transakcija finansijsko - obaveštajnoj službi je preventivna mera čiji je glavni cilj sprečavanje ulaska prljavog novca u legalne finansijske tokove i pravovremeno otkrivanje od strane finansijske obaveštajne službe takvih pokušaja.

Na osnovu podataka koji se na ovaj način prikupe u finansijskoj obaveštajnoj službi i podataka iz drugih baza podataka koji su dostupni FOS i analize tih podataka ,,grade'' se slučajevi u kojima postoji sumnja da su određena lica povezana sa pranjem novca, a koji se prosleđuju policiji, poreskoj policiji, carinskim organima, tužilaštvu ili drugim organima na dalju nadležnost. Navedeni organi koriste podatke dobijene od FOS u istragama čiji krajnji cilj jeste podizanje krivičnih prijava, podizanje optužnica, i na kraju, donošenje presuda za krivično delo pranja novca ukoliko se ceo postupak uspešno sprovede.

3.4.1 PRIJAVLJIVANJE SUMNJIVIH TRANSAKCIJA

Suštinski i merljiv rezultat koji se želi postići razvijanjem sistema za otkrivanje i sprečavanje pranja novca u privatnom sektoru tj. u bankama, drugim finansijskim organizacijama i drugim obveznicima je kvalitetno i efikasno otkrivanje lica i transakcija za koje se sumnja da su vezi sa pranjem novca i njihovo prijavljivanje finansijsko - obaveštajnoj službi.

Pretpostavka za kvalitetno izvršavanje ove obaveze je kvalitetno izvršena identifikacija klijenta i poznavanje njegovog poslovanja. Subjekti koji su u obavezi da prijavljuju sumnjive transakcije moraju poći od uobičajenog načina poslovanja svog klijenta i na osnovu toga uočiti nepravilnosti koje upućuju na sumnju da se radi o pranju novca ili finansiranju terorizma.

Obaveznik, u cilju uspešnog otkrivanja sumnjivih transakcija sastavlja listu pokazatelja (indikatora) za prepoznavanje sumnjivih transakcija. Lista indikatora sadrži listu postupanja ili ponašanja klijenata koja upućuju na aktivnosti koje nisu u skladu sa pretpostavljenim ponašanjem klijenta ili na drugi način upućuju na sumnju da se radi o pranju novca ili finansiranju terorizma.

Posebno važan standard u vezi sa ovim pitanjem je zabrana otkrivanja licu koje je prijavljeno kao sumnjivo ili koje vrši transakciju koja je prijavljena kao sumnjiva da je postupljeno po zakonu. U međunarodnim dokumentima i praksi ovakvo postupanje je poznato pod nazivom no tipping off rule. U mnogim zemljama, ovakvo postupanje je utvrđeno kao krivično delo za koje odgovara obveznik kao pravno lice i za koje su zaprećene stroge kazne.

Svi podaci koji koji se u toku identifikacije i praćenja poslovanja kljenata kod obveznika moraju se čuvati u periodu određenom zakonom kako bi ti podaci bili dostupni nadležnim organima radi otkrivanja krivičnih dela pranja novca i finansiranja terorizma. Rok za čuvanje tih podataka u Srbiji je 10 godina, i to od dana prestanka poslovnog odnosa sa klijentom ili izvršenja transakcije.

3.4.2 ULOGA FINANSIJSKO - OBAVEŠTAJNE SLUŽBE

Banke i druge finansijske institucije su najvažniji izvor informacija o pranju novca i drugim oblicima finansijskog kriminala. Prikupljanje i koordinisana razmena ovih informacija između nadležnih državnih organa se pokazuje kao krucijalni element u efikasnoj borbi protiv navedenih oblika kriminaliteta. Prepoznajući ovu činjenicu, mnoge države su obrazovale specijalizovane organe koji se bave navedenim poslovima i koje se nazivaju generičkim imenom finansijsko - obaveštajna služba (engleski: financial intelligence unit). Ovakve službe su pod ovim imenom prepoznate i u relevantnim međunarodnim konvencijama i drugim međunarodnim dokumentima.

Definicija finansijsko - obaveštajne službe koju je usvojila Egmont grupa a koju prihvataju i drugi međunarodni standardi u ovoj oblasti glasi: ,,(...) centralna nacionalna agencija nadležna za primanje (i gde je moguće traženje), analiziranje i prosleđivanje nadležnim organima izveštaja o finansijskim transakcijama: (i) za koje se sumnja da su vezi sa prihodima stečenim krimminalom, ili koji su predviđeni nacionalnim zakonodavstvom, u cilju borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma''[30].

Finansijsko - obaveštajna služba Republike Srbije je Uprava za sprečavanje pranja novca.

3.4.2.1 NARODNA BANKA SRBIJE U OBLASTI SPREČAVANJA PRANJA NOVCA

Narodna banka Srbije u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma ima dvostruku ulogu, tj. kao regulator i kao supervizor.

Funkcija Narodne banke Srbije kao regulatora u ovoj oblasti ogleda se u izradi, odnosno učešću u izradi pojedinih sektorskih zakona i podzakonskih akata koji, između ostalog, imaju za cilj i smanjivanje mogućnosti pranja novca i finansiranja terorizma kroz finansijske institucije čije poslovanje kontroliše Narodna banka Srbije, kao i u sledećem:

- davanje preporuka za unapređenje sistema sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma na nacionalnom nivou;
- saradnja sa Upravom za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma i drugim domaćim institucijama uključenim u borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma
- saradnja s međunarodnim institucijama na području sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, kao i aktivno učešće u radu međunarodnih tela i organizacija koje se bave sprečavanjem pranja novca i finansiranja terorizma, a pre svega u radu Manivala
- redovni kontakti sa obveznicima nad kojima vrši nadzor po Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma
- organizovanje obuke za službenike Narodne banke Srbije iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma

[30] arhiva.mpravde.gov.rs

Ulogu supervizora Narodna banke Srbije započinje procesom izdavanja dozvola za rad, nakon čega, kroz postupak nadzora, prati da li se propisi kontinuirano ispunjavaju i, između ostalog, procenjuje adekvatnost sistema za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, kako bi se sprečilo da se obavljanje tih aktivnosti odvija kroz finansijske institucije. Ukoliko se identifikuju slabosti u načinu sprovođenja mera sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, Narodna banka Srbije preduzima korektivne mere, odnosno ukoliko se identifikuju značajnije nepravilnosti, sankcije u skladu s propisima.

Uloga Narodne banka Srbije kao supervizora definisana je sektorskim zakonima i članom 82. Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, na osnovu čega se vrše:

- kontrola banaka
- kontrola društava za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima
- kontrola davalaca finansijskog lizinga
- kontrola društava za osiguranje, društava za posredovanje u osiguranju, društava za zastupanje u osiguranju i zastupnika u osiguranju koji imaju dozvolu za obavljanje poslova životnog osiguranja

Narodna banka Srbije u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma sarađuje s domaćim i inostranim institucijama. Ta saradnja zasniva se uglavnom na potpisanim sporazumima u oblasti supervizije, a obuhvata razne vidove poslovno-tehničkih aktivnosti, razmene informacija, iskustava, obuka zaposlenih, itd.
U pogledu sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma kao jedan od bitnijih sporazuma može se izdvojiti potpisani Sporazum o saradnji u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma sa Upravom za sprečavanje pranja novca, odnosno finansijskom obaveštajnom jedinicom Republike Srbije. Tim sporazumom je omogućena razmena operativnih informacija, što znatno olakšava sam proces kontrole.

3.4.2.2 MEĐUNARODNI DOKUMENTI KAO OSNOVNI STANDARDI U OBLASTI BORBE PROTIV PRANJA NOVCA

Kako su pranje novca i finansiranje terorizma u većini slučajeva međunarodni fenomeni, veoma veliki broj inicijativa je pokrenut u okviru međunarodnih organizacija kako bi se ustanovili opšteprihvaćeni standardi u ovoj oblasti.

Srbija je ratifikovala sledeće konvencije koje su time postale sastavni deo unutrašnjeg prava[31]:

- Konvencija Ujedinjenih Nacija o protivzakonitom prometu opojnih droga i psihotropnih supstanci, usvojena 19. decembra 1988 godine u Beču, poznatija i kao Bečka konvencija. Ratifikovana u decembru mesecu 1990. godine.

- Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, usvojena 16. maja 2005. godine, u Varšavi, poznatija i kao Varšavska konvencija. Ratifikovana u martu mesecu 2009. godine.

- Konvencija Ujedinjenih Nacija protiv transanacionalnog organizovanog kriminala sa dopunskim protokolima, usvojena u Palermu 12. do 15. decembra 2000. godine, poznatija i kao Palermo konvencija. Ratifikovana u julu mesecu 2001. godine.

- Krivičnopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji, usvojena 27. januara 1999. godine u Strazburu. Ratifikovana u decembru mesecu 2005. godine.

- Konvencija Ujedinjenih Nacije protiv korupcije, usvojena 31. oktobra 2003. godine u Njujorku. Ratifikovana u oktobru mesecu 2005. godine.

- Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma, usvojena 9. decembra 1999. godine u Njujorku. Ratifikovana 1. jula 2002. godine.

Pored konvencija, najznačajniji dokument koji postavlja standarde u ovoj oblasti je ,,40 + 9 preporuka FATF''. Iako se mogu smatrati kao jedan od izvora ,,mekog'' prava, međunarodnih pravnih normi koje nisu direktno pravno obavezujuće za države, autoritet koji stoji iz ovog dokumenta (države članice FATF su najrazvijenije države sveta) čini da ,,40 preporuka'' bude međunarodni standard koji se uzima u obzir kako prilikom izrade konvencija i drugih obavezujućih pravnih akata, tako i prilikom procene radnji i mera koje države primenjuju na planu sprečavanja pranja novca od strane različitih međunarodnih organizacija kao što su Savet Evrope, MMF, Svetska banka i dr.

3.5 FATF PROTIV PRANJA NOVCA

Radna grupa za sprečavanje pranja novca (engleski: Financial Action Task Force on Money Laundering, skraćeno: FATF) je međuvladina organizacija sa zadatkom da razvija i unapređuje međunarodne aktivnosti na planu borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Osnovana je 1989. godine od strane Grupe 7 najrazvijenijih država sveta. FATF je vodeće telo u svetu koje se bavi postavljanjem standarda u ovoj oblasti. „40 + 9 preporuka" FATF, iako formalno pravno neobavezujuće, predstavljaju krovni međunarodni standard i kao takve se vrlo često ugrađuju u

[31] Roger Classens, „Sprečavanje pranja novca", Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006.

međunarodne konvencije a sistemi za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u državama širom sveta se procenjuju u odnosu na njih.

„FATF je međuvladino telo koje postavlja standarde, razvija i promoviše politiku za borbu protiv pranja novca i finansiranje terorizma“.[32]

Osnivanje FATF-a usledilo je kao logična posledica sve bolje organizovanosti kriminalnih grupa u vršenju krivičnih dela pranja novca. Uočene su velike promene u organizacionom, tehnološkom i kadrovskom organizovanju perača novca. Ove grupe postaju ozbiljan problem zemljama u svetu iz razloga što uporedo sa uvođenjem novih načina i metoda u sprečavanju pranja novca one ove promene prate na adekavtan način kako u pogledu uvođenja novih tehnika u praju novca tako i u vrlo uspešnoj primeni svih novih tehničkih dostiguća koja im u tome pomažu. U okviru ovih grupa zapošljavaju se novi ljudi, stručni i obrazovani, kako u oblasti finansija tako i u oblasti tehnoloških inovacija koje im omogućavaju primenu najnovijih tehnologija u obavljanju poslova pranja novca.

3.5.1 ZADACI FATF-A

FATF je kao osnovni zadatak u svom radu stavila akcent na odgovornost u otkrivanju novih tehnika i trendova koji se koriste za pranje novca kao i na publikovanje i preduzimanje konkretnih akcija koje će se primenjivati na nacionalnom i na internacionalnom nivou. Pored toga FATF će davati preporuke za primenu onih akcija protiv pranja novca koje još uvek nisu u primeni a neophodne se u borbi za sprečavanje pranja novca.

Sam naziv organizacije FATF, Radna grupa za finansijske postupke sprečavanja pranja novca, odredio je cilj nenjog delovanja u uslovima kada se problem sprečavanja pranja novca na globalnom nivou postavio kao jedan od najvažnijih problema sa kojim se svet suočava.[33]

Rast kriminalnih aktivnosti u velikom broju zemalja u svetu, uz porast profita ostvarenog iz ovih aktivnsti, koji je bio uzrokovan brojnim razlozima, od velikog siromaštva u pojedinim zemljama, dolaska na vlast grupa koje su bile u sprezi sa organizovanim kriminalom u drugoj grupi zemalja, do tranzicije u mnogim socijalističkim zemljama, stvorio je na nacionalnom a istovremeno i na internacionalnom planu uslove za ekspanziju kriminalnih radnji vezanih za pranje novca.

Pojava terorizma koji ne priznaje granice država u svom delovanju, i koji se u velikoj meri finansira iz nelegalnih poslova, je uz ostale navedene razloge bio od presudnog uticaja za međunarodnu zajednicu da se rešavanju ovog problema pristupi na jedan novi mnogo bolje organizovan i institucionalizovan način kroz instituciju kakva je FATF.

[32] www.fatf-gafi.org/Forty principles/Chapter One/ Introduction/Basic Principles/
[33] www.fatf-gafi.org/Forty principles/Chapter One/ Introduction/Basic Principles/

FATF je koristeći prethodna iskustva stečena u sprečavanju pranja novca u svetu donela 40 preporuka koje se odnose na ciljeve i zadatke u borbi za sprečavanje pranja novca. Prvobitnih 40 preporuka formulisano je 1990. godine i one predstavljaju početnu inicijativu u borbi za sprečavanje pranja novca. Tokom vremena kako su se tehnike, načini i modaliteti pranja novca menjali ove preporuke su korigovane. Prve korekcije preporuka napravljene su 1996. godine i one su odražavale trenutno stanje u svetu koji se značajno promenio od dana donošenja osnovnih 40 preporuka. Ove korekcije preporuka FATF je tada podržalo 130 zemalja u svetu.

Nove korekcije preporuka donete su 2001. godine, posle napada terorista na Njujork, i preporuke su ovim korekcijama dobile jednu novu dimenziju koja se naziva finansiranje terorizma. Pored korekcije postojećih 40 preporuka FATF je donela i 9 posebnih preporuka koje su se bavile finansiranjem terorizma iz nelegalnih poslova i poslova pranja novca.
Osnovna postavka devet novih peporuka je da se svi izvori finansiranja terorizma, i sa tim povezanih radnji pranja novca, u svim zemljama nadgledaju po jedinstvenim međunarodnim standardima.

3.5.2 PRINCIPI I PREPORUKE FATF - POSEBNO O FINANSIRANJU TERORIZMA

Četrdeset preporuka FATF klasifikovano je u četiri podgrupe koje se bave pitanjima uređenja pravne zaštite :

- Pravni sistemI
- Mere za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma koje treba da preduzimaju finansijske institucije i pravna i fizička lica izvan finansisjkog sektora,
- Institucionalne i ostale mere neophodne u sistemima za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma
- Međunarodne saradnje

3.5.3 SISTEM MONEYVAL

Manival je komitet Saveta Evrope koji se bavi procenom sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u državama članicama SE koje nisu članice FATF. Manival je jedno od tzv. regionalnih tela sličnih FATF. Republika Srbija je članica Manivala, te na osnovu tog članstva sistem u Srbiji podleže proceni tog tela. U slučaju da Manival, u izveštaju usvojenom na plenarnoj sednici utvrdi značajne nedostatke u sistemu određene države, sistem diplomatskih političkih i drugih pritisaka koji stoji na raspolaganju savetu Evrope, se aktivira u cilju uklanjanja nedostataka i usklađivanja sistema sa međunarodnim standardima.

3.5.4 EGMONT GRUPA

Prepoznavši važnost povezivanja finansijsko-obaveštajnih službi, nekoliko FOS sastalo se 1995. godine u palati Egmont Arenberg u Briselu i donelo odluku da se osnuje jedna neformalna grupa koja bi podsticala međunarodnu saradnju. Danas je to grupa finansijsko-obaveštajnih službi pod nazivom Egmont, koja se redovno sastaje i pronalazi načine saradnje, naročito u oblasti razmene informacija, obuke i prenošenja znanja i stručnosti.
Egmont grupa je međunarodno udruženje finansijsko – obaveštajnih službi koje za osnovni cilj ima unapređenje međunarodne saradnje i razmene podataka o pranju novca i finansiranju terorizma. I pranje novca i finansiranje terorizma su nadasve međunarodni fenomeni, te se uspešna borba protiv njih ne može zamisliti bez efikasne i brze međunarodne saradnje.

Cilj Egmont grupe jeste da predstavlja forum za FOS širom sveta kako bi se unapredila saradnja u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma i podržavala implementacija nacionalnih programa u ovoj oblasti. Egmont grupa pruža podršku finansijsko-obaveštajnim službama na sledeće načine:

- Proširuje i sistematizuje međunarodnu saradnju u recipročnoj razmeni informacija;
- Povećava efikasnost FOS organizovanjem obuke i razmene zaposlenih kako bi se unapredilo stručno znanje i sposobnosti službenika FOS;
- Pridaje značaj boljoj i bezbednijoj saradnji među FOS primenom tehnologije, poput zaštićenog sajta Egmont grupe (ESW);
- Pridaje važnost većoj koordinaciji i podršci operativnim odeljenjima FOS;
- Promoviše operativnu samostalnost (nezavisnost) FOS; i
- Promoviše osnivanje FOS u saradnji sa državama u kojim već postoji sistem za SPN/SFT, ili pak sa državama u kojima je taj sistem u začetku.

3.6 UPRAVA ZA SPREČAVANJE PRANJA NOVCA

Uprava za sprečavanje pranja novca je finansijsko-obaveštajna služba Republike Srbije, koja je centralni organ u sistemu borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Nadležnost Uprave je propisana Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Obveznici po tom Zakonu Upravi dostavljaju izveštaje o sumnjivim transakcijama i licima, koje zatim Uprava za sprečavanje pranja novca dalje analizira, prikuplja dodatne informacije, i ako nađe da u konkretnom slučaju postoji osnovana sumnja na pranje novca ili finansiranje terorizma, podatke o tome prosleđuje nadležnim organima, a pre svega, nadležnim tužilaštvima i policiji. Uprava može, bez prethodne prijave sumnjive transakcije, sama uočiti da postoji sumnja da neko lice ili organizovana grupa pere novac ili da postoji osnovana sumnja na finansiranje terorizma, pa onda zatražiti podatke od obveznika i drugih državnih organa.

Takođe, Uprava može pokrenuti postupak prikupljanja i analize podataka i osnovu inicijative drugog državnog organa, kao što su: sudovi, tužilaštva, Bezbednosno-informativna agencija, Agencija za privatizaciju, Komisija za hartije od vrednosti i policije i dr.

Uprava za sprečavanje pranja novca, iako jedina u svom nazivu ima „sprečavanje pranje novca“ nije jedini organ koji se bavi borbom protiv pranja novca. Osim Uprave za sprečavanje pranja novca, celokupan sistem za sprečavanje pranja novca se sastoji od:

- Obveznika, odnosno svih onih predstavnika finansijskog i nefinansijskog sektora koji su dužni da primenjuju propise za sprečavanje pranja novca (banke, osiguravajuća društva, revizori...). Njihov cilj je da kroz primenu radnji i mera propisanih zakonom, stvore nepovoljnu klimu za pranje novca u jednoj državi. Iako nisu nazvani obveznicima, i advokati su dužni da primenjuju radnje i mere propisane Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.
- Nadležnih nadzornih organa, koji kontrolišu primenu propisa o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma kod obveznika, te na taj način osiguravaju pravilnu primenu propisa i funkcionisanje sistema u ovom delu.

Nadležni nadzorni organi su:

- Narodna banka Srbije
- Komisija za hartije od vrednosti
- Devizni inspektorat
- Uprava za sprečavanje pranja novca
- Ministarstvo trgovine i usluga

Policije, tužilaštva i sudova – odnosno organa koji čine represivni deo sistema za sprečavanje pranja novca, na način što gone učinioce krivičnog dela pranja novca. Rad ovog dela sistema je od suštinske važnosti: kroz gonenje “perača novca” ili “finansijera terorizma”, njihovo oštro kažnjavanje i oduzimanje imovine utiče se na generalnu prevenciju, odnosno, šalje se poruka društvu da se pranje novca u Srbiji ne isplati, i na taj način se potencijalni perači novca odvraćaju od vršenja ovog dela.

Pranje novca je proces prikrivanja nezakonitog porekla novca ili imovine stečenih kriminalom. U slučajevima kada je imovinska korist stečena izvršenjem krivičnog dela, kriminalac ili organizovana kriminalna grupa, traže način da koriste stečeni novac ili imovinu tako da svojim aktivnostima ne privlače pažnju nadležnih organa. Stoga vrše čitav niz transakcija sa krajnjim ciljem da se navedeni novac ili imovina prikažu kao zakonito stečeni. Novac u ovom procesu često menja svoj oblik i prebacuje se sa jednog na drugo mesto. Pranje novca je proces koji

prevazilazi nacionalne granice, te i mehanizmi borbe protiv ovog oblika kriminala moraju imati međunarodni karakter.

Finansiranje terorizma je obezbeđivanje ili prikupljanje imovine ili pokušaj obezbeđivanja i prikupljanja imovine, u nameri da se ta imovina koristi, ili sa znanjem da može biti korišćena, u celosti ili delimično, za izvršenje terorističkog akta, od strane terorista ili od strane terorističkih organizacija.

Na međunarodnom planu, Uprava aktivno učestvuje u radu Manivala (MoneyVal), jednog od komiteta Saveta Evrope koji okuplja stručnjake za problematiku sprečavanja pranja novca i koji funkcioniše na principu uzajamnih evaluacija država članica. Uprava je član i međunarodnog udruženja finansijskih obaveštajnih službi – Egmont grupe od jula 2003. godine. Članstvo je potvrda da je Uprava zadovoljila međunarodno priznate kriterijume i da je u mogućnosti da efikasno i sigurno razmenjuje finansijske obaveštajne podatke sa srodnim institucijama širom sveta. Svi razmenjeni podaci imaju karakter službene tajne i mogu se koristiti samo u svrhe i na način propisan zakonom. Od juna 2010. godine Uprava za sprečavanje pranja novca, koja ima svojstvo posmatrača, učestvuje u radu Evroazijske grupe za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Od decembra 2010. godine, izmenama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Uprave je dobila nadležnost u inspekcijskom nadzoru određenih obveznika: revizora, računovođa, preduzetnika i pravnih lica koji se bave faktoringom ili forfetingom, poreskih savetnika i dr.

Uprava takođe nastoji da u saradnji sa drugim državnim organima i obveznicima utvrdi potrebe za daljom obukom, koja se realizuje kroz seminare i radionice, a ima za cilj uspešniju primenu zakona u svim njegovim aspektima. Uprava za sprečavanje pranja novca teži da u saradnji sa drugim državnim organima doprinese jačanju sistema za otkrivanje i sprečavanje pranja novca u Srbiji i očuvanju integriteta finansijskog sistema države.

3.7 PRAVNI OKVIR ZA BORBU PROTIV PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA NA MEĐUNARODNOM PLANU

Konvencije UN-a su najznačajnije konvencije koje su ratifikovale našu zemlju, a one su:[34]

- Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. godine pod nazivom Bečka Konvencija.Njom je uvedena obaveza svim zemaljama članicama da u domaćem zakonodavstvu uvedu odredbe da se kao krivična dela kvalifikuju sledeće radnje :

    a) Proizvodnja narkotika

    b) Proizvodnja narkotika

    c) Ekstrakcija supstanci za dobijanje narkotika

    d) Pripema za izradu narkotika

    e) Prodaja narkotika

    f) Distribucija narkotika

    g) Transport narkotika

    h) Konverzija ili transfer imovine nastale po napred navedenim radnjama

- Konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma iz 1999. godine
- Konvencija protiv organizovanog transnacionalnog kriminala iz 2000. godine, Palermo Konvencija

- Konvencije Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom, tj. Strazburška konvencija

- Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju,zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma pod nazivom Varšavska konvencija

[34] http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20project%20balkan/Mar11_Belgrade_Money_flows/Belgrade_J.Stevanovic_Srb.pdf

3.8 ZAKONSKI OKVIR PROTIV PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA U REPUBLICI SRBIJI

Zakonski okvir protiv pranja novca i finansiranja terorizma u republici srbiji sprovodi zakonike[35]:

- Krivični zakonik -krivična dela pranja novca i finansiranja terorizma i oduzimanje imovinske koristi
- Zakonik o krivičnom postupku - istraga i procesuiranje, privremene mere
- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma
- Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma
- Zakon o bankama i drugi zakoni koji regulišu finansijski sistem

3.8.1 KRIVIČNI ZAKONIK REPUBLIKE SRBIJE

Pranje novca -član231

Ko izvrši konverziju ili prenos imovine, saznanjem da ta imovina potiče od krivičnogdela, u nameri da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo imovine, ili prikrije ililažno prikaže činjenice o imovini sa znanjemda ta imovina potiče od krivičnog dela, ili stekne, drži ili koristi imovinu sa znanjem, u trenutku prijema, da ta imovina potiče od krivičnog dela, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

Novac i imovina će se oduzeti

Finansiranje terorizma –član 393

Ko obezbeđuje ili prikuplja sredstva namenjena za finansiranje vršenja krivičnog dela iz čl. 312, 391. i 392. ovog zakonika, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

Novac i imovina će se oduzeti

[35] http://www.mfin.gov.rs/

PRILOG

("Sl. glasnik RS", br. 20/2009, 72/2009 i 91/2010)

I OSNOVNE ODREDBE

Predmet zakona

Član 1

(1) Ovim zakonom propisuJu se radnje i mere koJe se preduzimaJu radi sprečavanja i otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma.

(2) Ovim zakonom uređuJe se nadležnost Uprave za sprečavanje pranja novca (u daljem tekstu: Uprava) i nadležnost drugih organa za sprovođenje odredaba ovog zakona.

Pranje novca i finansiranje terorizma

Član 2

(1) Pranjem novca, u smislu ovog zakona, smatra se:

1) konverziJa ili prenos imovine stečene izvršenjem krivičnog dela;

2) prikrivanje ili netačno prikazivanje prave prirode, porekla, mesta nalaženja, kretanja, raspolaganja, vlasništva ili prava u vezi sa imovinom koJa Je stečena izvršenjem krivičnog dela;

3) sticanje, držanje ili korišćenje imovine stečene izvršenjem krivičnog dela.

(2) Finansiranjem terorizma, u smislu ovog zakona, smatra se obezbeđivanje ili prikupljanje imovine ili pokušaJ njenog obezbeđivanja ili prikupljanja, u nameri da se koristi ili sa znanjem da može biti korišćena, u celosti ili delimično:

1) za izvršenje terorističkog akta;

2) od strane terorista;

3) od strane terorističkih organizaciJa.

Pod finansiranjem terorizma smatra se i podstrekavanje i pomaganje u obezbeđivanju i prikupljanju imovine, bez obzira da li Je teroristički akt izvršen i da li Je imovina korišćena za izvršenje terorističkog akta.

(3) Terorističkim aktom, u smislu ovog zakona, smatra se delo utvrđeno sporazumima navedenim u aneksu uz Međunarodnu konvenciJu o suzbiJanju finansiranja terorizma, kao i bilo koJe drugo delo čiJi Je cilj da izazove smrt ili težu telesnu povredu civila ili bilo kog drugog lica koJe ne učestvuJe aktivno u nepriJateljstvima u slučaJu oružanog sukoba, kada Je svrha takvog dela, po njegovoJ prirodi ili spletu okolnosti povezanih sa tim delom, da zastraši stanovništvo, ili da primora neku vladu ili neku međunarodnu organizaciJu da učini ili da se uzdrži od činjenja nekog dela.

(4) Teroristom, u smislu ovog zakona, smatra se lice koJe samo ili sa drugim licima sa umišljaJem:

1) pokuša ili učini teroristički akt na bilo koJi način, neposredno ili posredno;

2) podstrekava i pomaže u izvršenju terorističkog akta;

3) raspolaže saznanjem o nameri grupe terorista da izvrši teroristički akt, doprinese izvršenju ili

pomogne grupi nastavljanje vršenja terorističkog akta sa zaJedničkom svrhom.
(5) Terorističkom organizaciJom, u smislu ovog zakona, smatra se grupa terorista koJa:
1) pokuša ili učini teroristički akt na bilo koJi način, neposredno ili posredno;
2) podstrekava i pomaže u izvršenju terorističkog akta;
3) raspolaže saznanjem o nameri grupe terorista da izvrši teroristički akt, doprinese izvršenju ili pomogne grupi nastavljanje vršenja terorističkog akta sa zaJedničkom svrhom.
PoJmovi
Član 3
(1) PoJedini poJmovi u ovom zakonu imaJu sledeće značenje:
1) Imovina Jesu stvari, novac, prava, hartiJe od vrednosti i druge isprave u bilo kom obliku, koJima se može utvrditi pravo svoJine i drugih prava.
2) Novac Jeste gotov novac (domaći i strani), sredstva na računima (dinarska i devizna), kao i druga sredstva plaćanja.
3) Fizički prenosiva sredstva plaćanja Jesu gotov novac, čekovi, menice i druga fizički prenosiva sredstva plaćanja, plativa na donosioca.
4) Stranka Jeste fizičko lice, preduzetnik, pravno lice i lice građanskog prava koJe vrši transakciJu ili uspostavlja poslovni odnos sa obveznikom.
5) TransakciJa Jeste priJem, davanje, zamena, čuvanje, raspolaganje ili drugo postupanje sa imovinom kod obveznika.
6) Gotovinska transakciJa Jeste fizički priJem ili davanje stranci gotovog novca.
7) (brisana)
8) Lica koJa vrše usluge prenosa novca Jesu lica koJa vrše te usluge priJemom gotovog novca, čekova ili drugih sredstava plaćanja na JednoJ lokaciJi i onda povezivanjem, obaveštenjem, prenosom ili korišćenjem mreže koJom se vrši prenos novca, odnosno vrednosti, isplatom odgovaraJuće sume novca u gotovini ili drugom obliku primaocu na drugoJ lokaciJi bez obzira na to da li u pružanju tih usluga učestvuJe Jedan ili više posrednika do konačne isplate.
9) (brisana)
10) Lica građanskog prava Jesu udruženja poJedinaca koJa udružuJu ili će udruživati novac ili drugu imovinu za određenu namenu.
11) Stvarni vlasnik stranke - fizičko lice koJe ima u svoJini ili kontroliše stranku.
12) Stvarni vlasnik privrednog društva, odnosno drugog pravnog lica Jeste:
- fizičko lice, koJe Je posredno ili neposredno imalac 25% ili više poslovnog udela, akciJa, prava glasa ili drugih prava, na osnovu koJih učestvuJe u upravljanju pravnim licem, odnosno učestvuJe u kapitalu pravnog lica sa 25% ili više udela ili ima dominantan položaJ u upravljanju imovinom pravnog lica;
- fizičko lice, koJe privrednom društvu posredno obezbedi ili obezbeđuJe sredstva i po tom osnovu ima pravo da bitno utiče na donošenje odluka organa upravljanja privrednim društvom prilikom odlučivanja o finansiranju i poslovanju.

13) Stvarni vlasnik lica stranog prava, koJe prima, upravlja ili raspodeljuJe imovinu za određenu namenu Jeste:
- fizičko lice, koJe Je posredni ili neposredni korisnik 25% ili više imovine koJa Je predmet upravljanja, pod uslovom da su budući korisnici određeni;
- fizičko lice ili grupa lica u čiJem interesu Je lice stranog prava osnovano ili posluJe, pod uslovom da Je to lice ili grupa lica odrediva;
- fizičko lice koJe posredno ili neposredno neograničeno upravlja sa 25% ili više imovine lica stranog prava.
14) Poslovni odnos Jeste odnos između stranke i obveznika zasnovan na ugovoru u vezi sa vršenjem delatnosti obveznika, za koJi se u trenutku uspostavljanja očekuJe da će traJati.
15) Loro korespodentski odnos Jeste odnos između domaće banke i strane banke ili druge slične instituciJe, koJi nastaJe otvaranjem računa strane banke ili druge slične instituciJe kod domaće banke u cilju vršenja poslova međunarodnog platnog prometa.
16) Nostro korespodentski odnos Jeste odnos između domaće i strane banke, koJi nastaJe otvaranjem računa domaće banke kod strane banke u cilju vršenja poslova međunarodnog platnog prometa.
17) Kvazi banka Jeste strana banka ili druga instituciJa koJa se bavi istom delatnošću, koJa Je registrovana u državi u koJoJ ne vrši svoJu delatnost, i koJa niJe deo uređene finansiJske grupe.
18) Lični dokument Jeste važeća isprava sa fotografiJom izdata od strane nadležnog državnog organa.
19) Službena isprava Jeste isprava koJu Je u okviru svoJih ovlašćenja izdalo službeno lice ili odgovorno lice, pri čemu se pod tim licima smatraJu lica u smislu odredaba Krivičnog zakonika.
20) InformaciJa o aktivnostima stranke koJa Je fizičko lice Jeste obaveštenje o ličnom, profesionalnom ili sličnom delovanju stranke (zaposlen, penzioner, student, nezaposlen itd), odnosno podatak o aktivnosti stranke (na sportskom, kulturno - umetničkom, naučno - istraživačkom, vaspitno - obrazovnom ili drugom područJu), koJi predstavlja osnov za uspostavljanje poslovnog odnosa.
21) InformaciJa o aktivnostima stranke koJa Je preduzetnik ili pravno lice Jeste obaveštenje o delatnosti stranke, poslovnim odnosima i poslovnim partnerima, poslovnim rezultatima i slična obaveštenja.
22) Of-šor (offshore) pravno lice Jeste strano pravno lice koJe ne obavlja ili ne sme da obavlja proizvodnu ili trgovinsku delatnost u državi u koJoJ Je registrovano.
23) Anonimno društvo Jeste strano pravno lice sa nepoznatim vlasnicima ili upravljačima.
24) Strani funkcioner Jeste fizičko lice koJe obavlja ili Je u poslednjoJ godini obavljalo Javnu funkciJu u stranoJ državi ili u međunarodnoJ organizaciJi, i to funkciJu:
- šefa države i/ili vlade, člana vlade i njegovog zamenika odnosno pomoćnika;
- izabranog predstavnika zakonodavnog tela;
- sudiJe vrhovnog i ustavnog suda ili drugog sudskog organa na visokom nivou, protiv čiJe

presude, osim u izuzetnim slučaJevima, niJe moguće koristiti redovni ili vanredni pravni lek;
- člana računskog suda, odnosno vrhovne revizorske instituciJe i saveta centralne banke;
- ambasadora, otpravnika poslova i visokog oficira oružanih snaga;
- člana upravnog i nadzornog organa pravnog lica koJe Je u većinskom vlasništvu države.
25) Član uže porodice stranog funkcionera Jeste bračni ili vanbračni partner, roditelji, braća i sestre, deca i njihovi bračni ili vanbračni partneri (u daljem tekstu: strani funkcioner).
26) Uži saradnik stranog funkcionera Jeste fizičko lice koJe ostvaruJe zaJedničku dobit iz imovine ili uspostavljenog poslovnog odnosa ili ima bilo koJe druge bliske poslovne odnose sa stranim funkcionerom (u daljem tekstu: strani funkcioner).
27) (brisana)
28) NaJviše rukovodstvo Jeste:
- u slučaJu da Je obveznik organizovan u formi otvorenog akcionarskog društva - izvršni odbor;
- u slučaJu da Je obveznik organizovan u formi zatvorenog akcionarskog društva - upravni odbor;
- u slučaJu da Je obveznik organizovan u formi društva sa ograničenom odgovornošću - direktor ili upravni odbor;
- u slučaJu da Je obveznik organizovan u formi komanditnog ili ortačkog društva - lice određeno osnivačkim aktom.
29) Elektronski transfer Jeste transakciJa koJu vrši lice koJe pruža usluge plaćanja i naplate, u ime nalogodavca elektronskog transfera, koJa se vrši elektronskim putem, a u cilju da sredstva budu dostupna korisniku tog elektronskog transfera kod drugog lica koJe pruža usluge plaćanja i naplate, bez obzira na to da li su nalogodavac i korisnik isto lice.
30) Lice koJe pruža usluge plaćanja i naplate Jeste lice koJe vrši usluge platnog prometa, kao i lice koJe vrši usluge prenosa novca.
31) Nalogodavac elektronskog transfera Jeste lice koJe ima otvoren račun kod lica koJe vrši usluge platnog prometa i daJe nalog za prenos sredstava sa tog računa, ili lice koJe daJe nalog za prenos sredstava kod lica koJe vrši usluge prenosa novca.
32) Korisnik elektronskog transfera Jeste lice kome su transferisana sredstva upućena.
33) Posrednik u lancu plaćanja Jeste lice koJe pruža usluge plaćanja i naplate, a niJe angažovan od strane nalogodavca, niti korisnika elektronskog transfera, a učestvuJe u vršenju elektronskog transfera.
34) Jedinstvena identifikaciona oznaka Je kombinaciJa slova, broJeva i znakova koJu Je odredilo lice koJe pruža usluge plaćanja i naplate u skladu sa protokolima sistema plaćanja i naplate ili sistema poruka koJi se koriste za prenos sredstava.

Obveznici

Član 4

(1) Obveznici, u smislu ovog zakona, su:
1) banke;

2) ovlašćeni menjači;
3) društva za upravljanje investicionim fondovima;
4) društva za upravljanje dobrovoljnim penziJskim fondovima;
5) davaoci finansiJskog lizinga;
6) društva za osiguranje, društva za posredovanje u osiguranju, društva za zastupanje u osiguranju i zastupnici u osiguranju, koJi imaJu dozvolu za obavljanje poslova životnog osiguranja;
7) lica koJa se bave poštanskim saobraćaJem;
8) brokersko-dilerska društva;
9) organizatori posebnih igara na sreću u igračnicama;
10) priređivači igara na sreću koJe se organizuJu putem interneta, telefona ili na drugi način putem telekomunikacionih veza;
11) preduzeća za reviziJu;
12) ovlašćeni revizori.
(2) Obveznicima se smatraJu i preduzetnici i pravna lica koJa vrše sledeće delatnosti:
1) posredovanje u prometu nepokretnosti;
2) pružanje računovodstvenih usluga;
3) poresko savetovanje;
4) posredovanje u sklapanju kreditnih poslova i davanju zaJmova;
5) faktoring i forfeting;
6) davanje Jemstava;
7) pružanje usluga prenosa novca.
(3) Pravna ili fizička lica iz st. 1. i 2. ovog člana, koJa obavljaJu delatnost samo povremeno ili u ograničenom obimu i kod koJih postoJi neznatan rizik za pranje novca ili finansiranje terorizma, nisu dužni da sprovode radnje i mere propisane ovim zakonom ako ispunjavaJu posebno propisane uslove.
(4) Ministar nadležan za poslove finansiJa (u daljem tekstu: ministar), na predlog Uprave, može propisati uslove iz stava 3. ovog člana, a u skladu sa tehničkim kriteriJumima propisanim u priznatim međunarodnim standardima i mišljenjem organa iz člana 82. ovog zakona, nadležnog za nadzor nad primenom ovog zakona kod tog pravnog ili fizičkog lica.
Advokat i advokatsko ortačko društvo
Član 5
(1) Radnje i mere za sprečavanje i otkrivanje pranja novca i finansiranja terorizma propisane ovim zakonom sprovode se i kod advokata i advokatskog ortačkog društva (u daljem tekstu: advokat).

ZAKLJUČAK

Sprečavanje poreske evazije i izbegavanje plaćanja poreza izuzetno je važno iz više razloga. Poreska evazija i izbegavanje poreza narušavaju jedinstveno tržište i ugrožavaju poštenu tržišnu konkurenciju, što znači da utiče na smanjenje prihoda u proračunu, a isto tako negativno utiču na pravednu raspodelu dohotka. Samim tim se stvara nepoverljiv odnos građana prema državi i institucijama što povlači za sobom osećaj nesigurnosti.

U uslovima fiskalne konsolidacije, države smanjuju rashode, a neke preduzimaju drastične mere otpuštanja, smanjenje plata, penzija i socijalnih pomoći i tako svesno siromaše stanovništvo, jer ne mogu da nađu druga rešenja. Na prihodnoj strani uvode nove poreze i povećavaju postojeće, a te mere ne pokreću rast i razvoj, već istovremeno ostaju nenaplaćene milijarde eura postojećih poreza.

Zbog svega navedenog izuzetno je važno pozabaviti se pitanjima sprečavanja poreske evazije i izbegavanja plaćanja poreza i to ne samo na strateškom nivou nego i to uraditi na strateški način. Između ostalog potrebno je jasno postaviti merljive ciljeve i definisati indikatore merenja, kao i ispunjavanje tih ciljeva. Isto tako, posebno treba istaći da je uz razmenu podataka posebno važno podstaći razmenu znanja i iskustava, kao na primer predložiti u rezoluciji kojim bi se zahtevalo da se objavljuju na Internetu primeri dobre prakse sprečavanja evazije i izbegavanja poreza, što je jako važno.

Problemi koji neprestano rastu i prisutni su u celom svetu i koji ne poznaju državne granice zahtevaju i globalna rešenja. Iako je pranje novca svetski problem, postoje značajne razlike između pojedinih zemalja. To se pogotovo jasno ogleda kod zemalja u tranziciji. One zemlje koje su više uključene u svetske privredne tokove i koje su veoma odmakle u procesu tranzicije, kao što je to primer kod Mađarske, Poljske, ili Slovenije, imaju vidljivo manjih problema u prilagođavanju svog novčanog tržišta i bankarskih institucija nego zemlje koje kasne s tranzicijom, kao što su Albanija, Rumunija, ili Rusija, gde su ti problemi mnogo izražajniji. Sprečavanje pranja novca nije samo borba protiv kriminala, već nastojanje da se očuva integritet finansijskih ustanova i finansijskog sistema u celini. Međunarodno pranje novca temelji se na razlikama finansijskih i bankovnih odredbi u zakonodavstvima pojedinih zemalja. Zbog toga je neophodno što više smanjiti te razlike, ukoliko se one već ne mogu u potpunosti ukloniti. Isto tako važno je i pronalaženje novih zakonskih rešenja u borbi protiv pranja novca, stvaranje i razvoj novih specijalizovanih službi. U uspešnom sprečavanju pranja novca verovatno je najbitniji dalji razvoj međunarodne saradnje uz korišćenje modernih i delotvornih metoda, jer u suprotnom će svi pojedinačni napori doneti slabe rezultate i prouzrokovati velike gubitke.

LITERATURA

1. Jelčić B., “Nauka o financijama i financijsko pravo”, VUŠ Zagreb Zagreb, 1983;
2. Jelčić B., “Javne financije”, Informator, 1997;
3. Kulić M., “Poreska utaja i krijumčarenje”, BMG, Beograd, 1999;
4. Lovčević J., “Institucije javnih finansija”, Službeni list , Beograd, 1997;
5. Milojević A., Trkulja M., “Javne finansije”, Ekonomski fakultet, 2000;
6. Musgrave R. P., “Javne financije u teoriji i praksi”, Mate, Zagreb, 1989;
7. Perić A., “Finansijska teorija i politika”, Savremena administracija, Beograd, 1990;
8. Popović D., “Nauka o porezima i poresko pravo”, Savremena administracija, Beograd, 1997;
9. Raičević B., “Javne finansije”, Financing centar, Novi Sad, 1996 Ristić Ž., Klincov T., Trninić M., “Poreska i budžetska politika EU”, Univerzitet za poslovne studije, Fakultet za poslovne studije, Banja Luka, 2008;
10. Quirk, P.J.: (1996) Macroeconomic Implications of Money Laundering, IMF Working Paper, 96/66, pp. 1-33
11. Walter, I.: (1990) The Secret Money Market, Harper & Row Publishers, New York, p. 376
12. Kumar, B.V.: (1996) Unaccountable funds and underground banking-an Indian perspective, In: Rider, B., Michael, A. (Eds.),
13. Money Laundering Control, Rand Hall, Sweet and Maxwell, Ireland
14. Tanzi, V.: (1996.) Money Laundering and the International Financial System, IMF Working Paper 96-55, 1-14
15. Schneider, F., Enste, D., (2000) Shadow economies: size, causes and consequences, Econ. Lit. 38 (1), 77-114
16. videti: www.imf.org
17. videti: www.fatf-gafi.org, (2001): Review of FATF Anti-Money Laundering Systems and Mutual Evaluation Procedures (1992-1999), p. 19
18. Lukić, T. (2006) Posebnosti krivičnog postupka za organizovani kriminal, terorizam i korupciju (doktorska disertacija), Pravni fakultet, Novi Sad
19. “Službeni glasnik RS” br. 107/05 i 117/05
20. “Službeni glasnik RS” br. 85/05, 88/05 i 107/05
21. Sl. glasnik RS", br. 25/01, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10 i 101/11
22. The OECD Model Tax Convention on Income and on Capital, 2005, OECD, Paris, str 109-110
23. Arsić M., Međunarodno dvostruko oporezivanje i njegovo izbegavanje; KPMG, d.o.o. Beograd, 2002. str. 93-100.
24. Arsić M., Izbegavanje dvostrukog oporezivanja, Spoljnotrgovinski savetnik, Poslovni biro, d.o.o, Beograd, broj 8/2003.
25. Sokol N.,:,,Izbjegavanje međunarodnog dvostrukog oporezivanja i porezna harmonizacija u EU”, Zagreb, 2009.
26. Blažić H.,:,,Usporedni porezni sustavi – Oporezivanje dohotka i dobiti”, Rijeka, 2006.
27. Arbutina H.: ,,Pojmovnik, Hrvatska javna uprava”, Zagreb, 2010.
28. Prof. dr. Danilo Aleksić, Doc. dr. Gordana Paović-Jeknić: Finansije i finansijsko pravo, Podgorica 2001

29. Raičević B., “Javne finansije”, Financing centar, Novi Sad, 1996
30. Dejan Popović, Nauka o porezima i poresko pravo, Beograd, 1997
31. Kulić M., “Poreska utaja i krijumčarenje”, BMG, Beograd, 1999;
32. Roger Classens, „Sprečavanje pranja novca“, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006.
33. G.Bošković, „Pranje novca“, BeoSing, 2005
34. P.Kapor, „Međunarodne poslovne finansije“, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, 205.
35. www.poreskauprava.gov.rs
36. www.apml.gov.rs
37. arhiva.mpravde.gov.rs
38. www.fatf-gafi.org/Forty principles/Chapter One/ Introduction/Basic Principles/
39. www.fatf-gafi.org/Forty principles/Chapter One/ Introduction/Basic Principles/
40. http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20project%20balkan/ Mar11_Belgrade_Money_flows/Belgrade_J.Stevanovic_Srb.pdf
41. http://www.mfin.gov.rs